

LELKIPÁSZTOR

• EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT •

2

HAFENSCHER KÁROLY

A soproni teológiai fakultás öröksége. A gyakorlati teológiai tanszék és professzorai

PAP KINGA MARJATTA

Budapesttől Krakkóig. Közép-kelet-európai körkép a Lutheránus Világszövetség teológiai és szervezeti hangsúlyairól 1984–2023 (2. rész)

RICZINGERNÉ GARAI SZILVIA

A hívó élet alapjai a Jelenések könyve szerint. Üzenet a hét gyülekezetnek és a mindenkori keresztényeknek (2. rész)

Kedves Olvasó!

A százéves egyetemi szintű magyar evangélikus lelkész-képzés első két évtizede Sopronban zajlott. Ennek az időszaknak a hatása mind a mai napig érezhető a gyakorlati teológia oktatásával kapcsolatban – hangsúlyozza munkájában Hafenschér Károly. A *soproni teológiai fakultás öröksége – A gyakorlati teológiai tanszék és professzorai* című tanulmány e korszak három meghatározó személyiségének életművét és hatását dolgozza fel: Stráner Vilmos, Jánossy Lajos és Budaker Oszkár professzorokét.

Pap Kinga Marjatta *Budapesttől Krakkóig – Közép-kelet-európai körkép a Lutheránus Világszövetség teológiai és szervezeti hangsúlyairól 1984–2023* című dolgozatának második részében részletesen kitér mind a „közgyűlési” feladatok (választások, teológiai és közéleti állásfoglalások), mind a két alkalom liturgikus életének összevetésére. A 2023-as nagygyűlés sajátosságai közül kiemelt szerepet kap az auschwitz-birkenai látogatás gondolköre és az evangélikus–katolikus párbeszéd az új reformáció útján.

A Jelenések könyve második és harmadik fejezetében található hét üzenet különösen koncentráltan mutatja be a hívó élet lényegét. Amit Jézus vár az őt követőtől, az a halálig való kitartás, az ő hűség követése. Ha ez valamiképpen sérül, megtérésre van szükség. A *hívó élet alapjai a Jelenések könyve szerint – Üzenet a hét gyülekezetnek és a mindenkori keresztényeknek* című tanulmány szerzője a hét gyülekezethez szóló üzeneteket sorba véve tekinti át a kitartás és a megtérés motívumát, majd összegzi a kapott eredményeket, megmutatva, mennyire szoros a kapcsolat a két fogalom között. Riczingerné Garai Szilvia munkája végén megállapítja: „Kitartás-elfordulás-megtérés-kitartás – ilyen a hívó élet harca. De megéri, mert aki győz, azon beteljesülnek Krisztus ígéretei.”

Az igehirdetési előkészítők *böjt 2. vasárnapjától virágvasárnapig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Februári számunk szerzői

Csermely Péter lelkész, biokémikus, egyetemi tanár
– Budapest

Hafenschér Károly lelkész, egyetemi tanár – Budapest
Kalincsák Balázs lelkész – Nemescsó

Kocsik Mónika lelkész – Hatvan

Kustra Csaba lelkész – Tápiószentmárton

Madarász Géza lelkész – Pusztaföldvár

Pap Kinga Marjatta bölcész, doktorandusz – Budapest

Pfeifer-Dömök Krisztina lelkész – Kiskőrös

Riczingerné Garai Szilvia lelkész, pszichológus
– Szombathely

A Lelkipásztorban publikált tartalmakra a Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licenc feltételei érvényesek.

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Jasper-Makay Emese – Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Angyal-Cseke Csaba
Csáky-Pallavicini Zsófia
Fabiny Tamás
Johann Gyula
Kodácsy-Simon Eszter
Kondor Péter

Korányi András
Kőszeghy Miklós
László Virgil
Pángyánszky Ágnes
Percze Sándor
Szabó B. András
Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Borítóterv: Jánosi Nikolett

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 17 500 Ft; fél évre: 8750 Ft. Egy szám ára: 1650 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokban (postaköltséggel együtt) évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokban 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Virtuóz Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 133 282 11 240 22

Ihletett böjti időnk

2Tim 3,16

■ CSERMELY PÉTER

Soha nem felejttem el az egyik évfolyamtársam arcát, amikor megtudta, hogy „[a] teljes Írás Istentől ihletett” igeszakaszt úgy is lehet értelmezni: „minden írás Istentől ihletett”. „De hát ezzel a hitünk alapjai rendülnek meg!” – mondta. (Ahol a felindultság még akkor is érthető, ha az Írást nagy Í-vel olvassuk.) Mitől lesz teljes az Írás? Attól, ha minden betűjét számon tartjuk? Vagy attól, ha megtaláljuk benne a Krisztust?

Számomra olyan széppé váltak a Biblia „rejtvényei”. Elsőre kusza őserdőnek tűnt, amikor ráébredt az ember arra, hogy az ókori nyelvek szavainak a többsége csak négy-öt jelentéssel adható vissza a magyar nyelvben. Ha egy mondat szinte minden szava ilyen sokértelmű, akkor hány értelme lesz a mondat egészének? Ha minden mondat értelmezése ilyen „bizonytalan”, akkor miben hiszünk? Aztán fokozatosan rádöbbsenem arra, hogy mennyire egybecseng mindaz, ami elsőre kuszaságnak látszott. A szavakból kikerekedő tartalommal hiszünk, és nem a különálló szavakban. Éppen ezt a tartalmat kristályosítják ki a „talányos”, sokértelmű szavak. Így kezdi el a Biblia magyarázni saját magát.

Luther a példa a számunkra, aki a Biblia német fordítása során Erasmus tükörfordításával szemben ragaszkodott a „szerzői szándék” figyelembevételéhez. Ugyanakkor a Károli-féle fordításnak az eredeti szöveghez közelebb álló megoldásai sokszor éppen az elsőre érthetlenebb fordulataikkal gondolkodtatnak el bennünket azon, hogy vajon mi is lehetett a „szerzői szándék”.

Macerás dolog a Biblia megértése. Türelem, állhatatosságot és alázatot kíván. Ha nem mozdulunk ki az egónk centrumából, nem támad „Isten alakú úr” bennünk, amely az igével töltekezhet. De ahogyan egyre jobban feltárul az Írás magja előttünk – úgy kezdjük el egyre jobban látni a Krisztus arcát. És viszont...

Nekem, mint hálózatkutatónak a Biblia sokszor egy nagy hálózatként jelenik meg. Azonban a sejt fehérjehálózataiban nem a hálózat a lényeg, hanem az élet. Az agy idegsejthálózataiban sem a hálózat a lényeg, hanem a gondolat. Ugyanígy a kereszthivatkozások gyönyörűségecses láncolatában sem a hálózat a lényeg, hanem az a közös jelentés, amelyben Isten megváltó tervének az ószövetségi részletei is Jézusra mutatnak. Mint ahogy Luther hasonlata szerint a betlehemi bepólyált gyermekből is a Gyermek a lényeg, és nem az, ami elsőre inkább látszik: a pólya. És mint ahogy az ígénket közvetlenül megelőző igeszakaszban Pál apostol is összeköti a „szent írásokat”, azaz az ószövetség görög fordítását és a Jézus Krisztusba vetett hit által belőlük kapható bölcsességet.

Hitünk magja, a megváltottságunk azonban nem a hálózatok benső, rejtett üzeneteként árad ránk

a Biblia szövegéből. Nagypéntek nagyon világos és minden evangéliumi leírásban nagyon egységes módon nagypéntek, a feltámadás pedig ugyanilyen egyértelműen feltámadás. A mi saját életünk reménységeként is.

Pál apostol már a római elítéltetésére készülve, a saját szellemi végrendeletként is írhatta Timóteusnak az ígénket tartalmazó, második levelét. Amikor az Írásról beszél, már az Újszövetség bizonyos részeire is utal, hiszen a Timóteushoz írt első levelében (5,18) már idézi a Lukács szerinti evangélium szövegét. A nemes harcot megharcolt, futását elvégzett, a hitet megtartott (2Tim 4,7) ember saját életén is végigtekintő írása ez. Ezért is milyen gyönyörűségeen összefoglaló az igeszakaszunk „ihletett” szava, amely egy másutt sehol elő nem forduló hapax legomenon. A Θεόπνευστος-t „Isten által lehelt”-nek lehetne talán fordítani. Isten lehelete pontosan úgy teszi élővé az ígét, mint ahogyan Isten az élet leheletét lehelte az első ember orrába (1Móz 2,7). Élővé válik az Írás szövege is. Tesztet ölt. Ahogyan befogadjuk, Urunk közeledik felénk. És (nem csak a *pneuma* hasonlatossága miatt) a Szentlélek is. Előttünk áll a Szentháromság mint az ige forrása, hordozója és kiteljesítője.

Merthogy a Bibliának mind az írása, mind a hallgatása/olvasása alatt a Szentlélek munkálkodik. Ihletettséget szül és ad. Ahogyan Pál apostol a Korinthusiaknak szóló leveleiben írta: „*Mi pedig nem a világ lelkét kaptuk, hanem az Istenből való Lelket, hogy megismerjük mindazt, amit Isten ajándékozott nekiünk. Ezeket hirdetjük is, de nem emberi bölcsességből tanult szavakkal, hanem a Lélektől jött tanítással*” (1Kor 2,12–13), „*mert a betű megöl, a Lélek pedig megelevenít*” (2Kor 3,6b). Vagy ahogyan az igeszakaszunk kereszthivatkozása utal erre Péter apostol második levelében: „...mert sohasem ember akaratából származott a prófécia, hanem a Szentlélektől indítatva szóltak az Istentől küldött emberek.” (2Pt 1,21)

Mindez egy bibliavasárnapi meditáció is lehetne (mint ahogyan az igeszakasz többször is a bibliavasárnap ígéje volt). Csak az a bökkenő, hogy az ígénk a februárnak, a böjti idő elejének az ígéje... Ezért is roppantul fontosak az igeszakaszunk záró gondolatai. Következményei vannak a Biblia olvasásának. Ahogyan Luther mondta: „A Biblia él, és beszél hozzám, lábai vannak és utolér, kezei vannak és megragad.” Utat mutat (amely a Krisztus), fedd, javít és nevel. Elbizakodottságból és süketsegből az ige hallására, vakságból bölcsességre vezet. Oda, ahol a sátán legyőzője, az Úr szolgálja, Isten Báránya, az élet kenyere, az igazi főpap és az alázatos király vár bennünket. És már benn is vagyunk a böjtnek, a bűnbánatnak, a magunkba szállásnak, az elmélyülésnek, a megtérésnek és a gyógyulásnak a kellős közepén. Amelyen végighaladva Isten minden jó cselekedetre felkészített embe-reivé (2Tim 3,17) válhatunk, akik immár felnőtünk Urunkba, Urunkhoz.

Amikor e sorokat írom, még a karácsonyra készülünk. Amikor olvassák, akkor már a nagyhét-re mutatnak a böjti vasárnapok. Harminchárom év. Alig több mint hármát ismerünk belőle. Mégis. Ennek a rövidre szabott földi életnek minden napjából: az elsőből és az utolsóból is a megváltottságunk, az örök élet reménysége árad felénk.

Zárásként hadd idézzek ide egy utolsó történetet. Már néhány évtizede annak, hogy egy rosszaló megjegyzést tettem valakire ilyenformán: „Ettől még Jézus is forogna a sírjában! – Aztán mélyen elgondolkodtam. – Te kapitális hülye! Hát nem forogna... Nincsen ott. Feltámadt!” – mondtam magamban. Nekem akkor és ott – nagyon megerősödött a hitem. Ahogyan haladunk előre a böjtben, lássuk meg egyre inkább azt, hogy húsvét után már *nem látjuk* Jézust a sírjában. Merthogy *bennünk van*. Így legyen! Ámen.

A soproni teológiai fakultás öröksége

*A gyakorlati teológiai tanszék és professzorai**

■ HAFENSCHER KÁROLY

Evangelikus Hittudományi Egyetem
lelkész, egyetemi tanár
E-mail: hafo@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2024.99.1.6

► Százéves az egyetemi szintű magyar evangélikus lelkészképzés, amelynek első két évtizede Sopronban zajlott. Ennek az időszaknak a hatása mind a mai napig érezhető az Evangélikus Hittudományi Egyetem életében. Különösen igaz ez a gyakorlati teológia oktatásával kapcsolatban. Jelen tanulmány három meghatározó személyiség életművét és hatását dolgozza fel: Stráner Vilmos, Jánossy Lajos és Budaker Oszkár professzorokét.

Munkásságuk átfogó a teológia egész területén. E tanulmányban az egyetemi jegyzeteik alapján mutatjuk be őket. Stráner Schleiermacher követője, a klasszikus gyakorlati teológia művelője. Jánossy Lajos a magasegyházi gondolkodás képviselője és a tradicionális liturgia-tudomány magyar megalapozója. Budaker Oszkár a lelkigondozás és a homiletika területén alkotott maradandót, különös figyelemmel a teológia és a művészetek kapcsolatára.

Kulcsszavak: evangélikus lelkészképzés / soproni evangélikus fakultás / gyakorlati teológia / liturgika / homiletika

Ráhangelés

Stráner Vilmos tizenhárom évvel a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem soproni Evangélikus Teológiai Fakultásának megalapítása előtt írta a következőket:

„Gyakorlati theologiáról és gyakorlati theol[ógiai] tudományokról nem abban az értelemben lehet szó, mintha az összes theol[ógiai] tudományokat két csoportra osztanánk, a melyeknek egyike a keresztyén hit igazságainak elméletét nyújtán – ez volna az »elméleti« theologia – másika pedig ezen elméletnek a gyakorlati életre alkalmazását mutatná meg, s ez volna a »gyakorlati« theologia. Elméleti (theoretikus) és gyakorlati (praktikus) theologia között ilyen éles megkülönböztetést tennünk, sőt ellentétet teremtenünk nem szabad. [...]

Schleiermacher halhatatlan, soha el nem évülő érdeme, hogy amint egyrészt a keresztyén üdv-

* Az Evangélikus Országos Múzeumban 2023. október 26-án, az Evangélikus Hittudományi Egyetem, a Magyar Luther Szövetség és az Országos Evangélikus Gyűjtemények által szervezett, *Százéves az egyetemi szintű lelkészképzés* című sorozatban elhangzott előadás szerkesztett változata.

igazságokat (megváltás, megigazulás) állította a theologia központjába, másrészt az egész theológiát az egyház szempontja alá helyezte. [...] Schl[eiermacher] az egész theológiát »gyakorlati« tudománynak, »scientia ad praxin« tekinti.” (STRÁNER 1910, 53–54. o.)

Stráner Vilmosnak a *Theológiai szaklapban* olvasható sorait idéztem „A szentírás jelentősége és kezelése a gyakorlati theologia minden ágában” című tanulmányából. Tizenhárom évvel a soproni fakultás megalapítása és elindulása előtt egyértelmű irányt határozott meg a lelkészképzés számára, amely azután az egyetemi szintre emelkedés után kiteljesedett. Folytatom az idézetet:

„Miután már most az egyház a maga tevékenységét nem gyakorolhatja és ennél fogva nem is gyakorolja a maga összességében, hanem erre képesített és hivatott közegei, organumai által, azért: a gyakorlati theologia az egyháznak az épülés céljából hivatalos közegei által gyakorolt öntevékenységről szóló elmélet, amelynek föladata tehát, egyrészt a szent Írás – mint norma normans, másrészt a történeti fejlődés és az egyház hitvallási iratai, mint normae normatae alapján megállapítani azokat az elveket, amelyeknek figyelembe vételével az egyház a maga öntevékenységét helyesen, nevezetesen az épülés céljának megfelelően gyakorolhatja.” (Uo. 56. o.)

A soproni teológiai fakultás életében fontos szerepet játszott a gyakorlati tanszék, s a diszciplína súlyát és megbecsülését mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 1942-ben a meglevő mellé egy második gyakorlati teológiai tanszéket szerveztek.¹

A három meghatározó egyetemi tanár

Ha az egyetemi szintű teológiai oktatás, lelkészképzés száz évvel ezelőtti kezdeteire figyelünk, s ha ezen belül a gyakorlati teológia diszciplinájának oktatását és annak személyi hátterét próbáljuk megismerni, akkor három kiválóság neve kerül elénk: Stráner Vilmosé, Jánossy Lajosé és Budaker Oszkáré. Mindhárom lelkész-tanár soktalentumos ember volt, akik nemcsak a soproni működés évtizedeit határozták meg, hanem hatással voltak, vannak a magyarhoni evangélikus egyházra, annak működésére, gondolkodására, hitéletére.

Stráner Vilmos 1866. április 8-án született Sopronban, és szintén Sopronban 1932. február 4-én halt meg. Teológiai tanulmányait is ott végezte. Hosszabb időn át pinkafői lelkész volt. A debreceni Tisza István Tudományegyetem díszdoktora. A soproni teológiai akadémia tanára, majd igazgatója, 1923-tól az egyetem nyilvános rendes tanára, az első három tanévben dékánja. A Magyar Luther Társaság vezetőségének tagja, az egyetemes lelkészvizsgáló bizottság és a zsinati bizottság tagja.

Jánossy Lajos 1903. március 8-án született Komáromban, és Budapesten halt meg 1976. november 21-én. A komáromi bencés gimnáziumban érettségizett 1921-ben. Tanulmányait Budapesten, Sopronban, Lipcsében, Rostockban végezte. Jogi tanulmányokat is folytatott. A gyakorlati teológia nyilvános rendes tanára – 1934-ben nevezték ki –, 1938-tól vezette a gyakorlati tanszéket. Kerületi presbiter, lelkészképesítő bizottsági tag. Sokan „csodabogárnak tartották” északi elkötelezettsége, magasegyházi beállítottsága, konzekvens liturgikus gondolkodása miatt. Mélyen érző és gondolkodó, egyházához hűséges tudós teológus volt. A 20. század legnagyobb evangélikus liturgikus szakembere. Talán az egyetlen minden szempontból konzekvensen, igazán lutheri!

Budaker Oszkár 1896-ban született Felsőlövön, és 1952. szeptember 8-án Sopronban halt meg. Kő-

¹ Kiss 1943, 19. o. A második gyakorlati teológiai tanszék vezetője Budaker Oszkár volt.

szegen érettségizett, majd katonai pályán indult. Katonatisztként iratkozott be a hittudományi karra. Lelkészi szolgálati éve alatt (1928-tól 1942-ig soproni lelkész volt) a lipcsei egyetemen tanult tovább, tagja lett a Luther Szövetség vezetőségének és egyházkerülete lelkészképesítő bizottságának. A gyakorlati teológia nyilvános rendes tanára és a teológusotthon igazgatója lett 1942-ben. 1950 januárjától a soproni gyülekezet lelkipásztoraként tevékenykedett. Budaker Oszkár váratlan halála megrendítette tanítványainak sokaságát, gyülekezetét, de az egész magyar evangélikusságot.

Pálfy Miklós dékán aláírásával így fogalmazott az akkori kari gyűlés: „A dékán kegyelettel emlékezik Budaker Oszkár nyug. teológiai tanár, soproni gyülekezeti lelkészről, aki Sopronban f. hó 6-án váratlanul elhunyt. Szerettük benne a lelkipásztori hűséget, professzori munkájának puritán tisztaságát és egyszerűségét, az ifjúságért aggódó szíve melegségét. Fáj hirtelen távozása, de megnyugszunk a minden dologban kegyelmes Isten végzésében.” (ZOLTÁN 2002, 12. sz.)

Elsősorban nagy igehirdetőként áll példaként nemcsak gyülekezete, hanem teológushallgatói előtt is. A soproni városi könyvtár honlapján olvasható megemlékezés ezt írja: „Prédikációi már kezdettől fogva sokakat vonzottak a templomba. Élményt jelentett nemcsak az, amit mondott, de az is, ahogyan mondta, szinte misztikusnak tűnő átéléssel. Nem lehetett nem figyelni rá. A mondottakat élete példájával igazolta.”²

Eltérő karakterek – közös ügy

A három jeles teológus stílusban, gondolkodásban, célkitűzésben egymástól eltérő utat járt, hatásuk is más és más volt, ugyanakkor a gyakorlati teológiai oktatásra és professzoraira nézve is igaz volt az, amit Kiss Jenő így fogalmaz meg a hittudományi kar 1923 és 1943 közötti történetét bemutató „viszszapillantásában”: „A hittudományi kar megalakulásától fogva a bibliai, hitvallási irány hűséges képviselője, s mint ilyen nagymértékben járult hozzá, hogy egységes hitvallási szellem alakuljon ki az evangélikus lelkészi közösségben.” (KISS 1943, 18. o.) Kiss ezt az állítását konkretizálta is azzal, hogy bemutatta a külföldi teológiai iskolák szellemi hatását és a magyar (olykor pogány) gondolkodási irányzatok befolyását, de ezeket a szilárd hitvallásos alap miatt kellő távolságtartással és a teológia önálló művelésére való képességgel kezelte.

A két évtized tanrendjét feldolgozva Kiss Jenő professzor megállapítja, hogy az egyetem képzése nem marad el a nagynevű egyetemek mintáitól, az egyetlen különbség, hogy a tanári kar összmunkája nyomán nagyobb hangsúly esik az átfogó ismeretekre, mint a részletkérdések – elsősorban szemináriumok – feldolgozására.

Ugyanakkor az első húsz év tapasztalatait levonva a professzorok már az átfogó tantárgyreformon gondolkodnak – Pröhle Károly és Deák János irányításával. Ez magában foglalná a tanulmányi idő öt évre való kiterjesztését, illetve az alapozó tantárgyak megerősítését. Ezzel egy időben kezdődne a teológusotthon lelkészképző intézetté való átszervezése, ahol a „rend és szabadság magasabb harmóniájának evangéliumi szelleme hatja át” a mindennapokat (uo. 20. o.).

Mindez azért is érdekes tanulmányunk szempontjából, mert számos olyan tárggyal is bővül a reformrend, amely érinti a gyakorlati teológiát – részben a megalapozásban, részben pedig a segédtudományok szintjén. Bevezették a lélektan tantárgyat. Az új tantárgysort ki kell terjeszteni az egyházi élettel kapcsolatos művészetekre, mint az egyházi képzőművészet, templomépítés, festő- és szob-

² <https://www.szivk.hu/65-evvel-ezelott-huny-el-budaker-oszkar/>.

rásművészet, egyházi ornamentika, művészi szimbolika és esztétika, egyházi ének és zene. S még egy kiemelésre érdemes szándék: „Biztosítandó a német nyelvnek oly fokú ismerete, hogy a hallgatóság a német nyelvű szakműveket sikerrel tanulmányozhassa, ill. közülük azoknál, akik német, ill. tót istentiszteleti nyelvű gyülekezetekben kívánnak elhelyezkedni, a német, ill. tót nyelv olyfokú ismerete, hogy istentiszteleti szolgálatot végezhesse.” (Uo. 21. o.)

Szintén érinti a gyakorlati teológiai vonatkozásokat az a tény, amelyre a biblikus tanszékekről való megemlékezés alkalmával már dr. László Virgil felhívta a figyelmet,³ hogy ti. a jelentősen megnövekedett, az utánpótlásigényt messze meghaladó teológuslétszám nyomán (missziói) gyülekezetek tucatjai létesültek, s ez egyfajta intenzívebb lelkeszi munkát is igényelt – természetesen az arra való felkészüléssel (uo. 21–22. o.).

A gyakorlati teológiai ismeretekről a zárószigorlat harmadik részében kellett a hallgatóknak számot adni (a nyolcadik félév idején). A szigorlaton a következő gyakorlati teológiai témakörök szerepelnek: „A harmadik rész tárgyai: magyar protestáns egyháztörténet, egyházjogtan, katechetika, liturgia, homiletika, lelkipásztorkodástan.”⁴

A három teológiai tanár irodalmi munkásságát részben már KISS Jenő 1943-ban dokumentálta (63–79. o.), de a pécsi egyetemtörténeti iratokban is fellelhetjük a komoly listát: melyikük mit, hogyan, hol és mikor publikált.⁵ Gazdag anyag!

Egyetemi jegyzetek

Az egyetem örökségeként most a katedrán elhangzott előadásait szeretném kézbe venni s az azokban fellelhető sajátos gondolatokra irányítani a reflektor fényét. A 20. század elején járunk, nincs még fénymásológép vagy fájlmegosztó, mégis minden professzor gondoskodott arról, hogy az órákon elhangzott anyagot a vizsgára készülő hallgató – no meg később a gyakorlati szolgálatban álló gyülekezeti lelkész – újraolvashassa. A mai oktatók számára is példás, ahogy minden fő tárgyból született friss, aktuális, személyes jegyeket hordozó egyetemi jegyzet. Stráner Vilmos esetében gyöngybetűs kézírással, Jánossy és Budaker professzorok esetében géppel írva.

Mindhárman ránk hagytak egy-egy liturgikajegyzetet (STRÁNER 1927; JÁNOSSY 1935; BUDAKER é. n.). Az istentiszteleti élet formálása, gazdagítása számukra tudatos célkitűzés volt. A valós, gyülekezetekben gyakorolt istentisztelet tudományos és lelki megalapozását és a 20. század elejére elszegényedett istentiszteleti rendtartások frissítését egyaránt feladatuknak tartották. Ne feledjük, erre az időszakra esett az újreformátori teológia térnyerése, amely érezte az elvesztett lutheri istentisztelet hiányát, és munkálkodott azon, hogy a reformátori örökséget (TÓTH 2020, 134., 138. o.) visszanyerjük (vö. HAFENSCHER 2010, 221–225. o.). De a katolikus liturgikus megújulás sem maradt hatás nélkül.

Stráner a német agendák ismeretében kereste az újat, s ajánlotta gyermek-istentiszteleti használatra a Németországban ismert énekverses rendet, amely azután alapja lett Raffay és Pröhle agendái-

³ Az Evangélikus Országos Múzeumban 2023. szeptember 21-én, az Evangélikus Hittudományi Egyetem, a Magyar Luther Szövetség és az Országos Evangélikus Gyűjtemények által szervezett *Százéves az egyetemi szintű lelkészképzés* című sorozatban hangzott el László Virgil előadása, amely a biblikus tanszékek emlékezetéről szólt.

⁴ In: *A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Evang. Hittudományi Karának Tanulmányi és Vizsgálati Szabályzata*. Pécs, 1926. 11. o.

⁵ https://almanach.pte.hu/oktatok?fi=ff&o1=in_any&v1%5Bo%5D=E+ETE+EHK.

ban a mindmáig használatos énekverses rendnek. Aki ezt a rendet valami ősevangélikus kánonnak tekinti, annak érdemes Stráner írásait és kísérleteit megvizsgálnia.

Jánossy munkássága közismertebb. Ő nemcsak nyomtatásban is megjelent és pár éve újra kiadott doktori disszertációjában (JÁNOSY 1932; 2010), de egyetemi előadásában is küzdött az evangélikus liturgia „megújódásáért”. Sokan ezért csodabogárnak tartották, saját kora nem értékelte eléggé, de munkásságának hatása a mai napig érvényes, elvi kutatási eredményei és gyakorlati tanácsai a 21. század elején is megfontolandók.

Budaker keze alól is – én így tudtam: a szájhagyomány szerint – kikerült egy ma nem közkézen forgó liturgikajegyzet, de publikációi között találunk más, istentisztelettel kapcsolatos iratot, amely az istentisztelet reformját készíti elő (BUDAKER 1942). Ez a tanulmány azért kiemelten jelentős, mert Budaker – szemben az északi egyházakon és a magasegyházi mozgalmakon tájékozódó Jánossy Lajossal – az egyház bázisán, gyülekezetben és közösségekben létrejövő megújulást ismerteti meg és értékeli.

Budaker Oszkár oktatói munkája mellett legalább annyira jelentős a teológushallgatók között végzett munkája, amelynek kiemelten fontos része volt az istentiszteleti szolgálatra nevelés. 1947-től jelent meg az ő tollából a *Lelkipásztor* lapjain a 20. század egyetlen, liturgikus magatartást részletesen tárgyaló tanulmánysorozata.

Plusz egy fő

A három gyakorlati teológus mellett – a holisztikusan gondolkodó, szakbarbárságot messze elkerülő soproni teológusokra jellemzően – báró PODMANICZKY Pál vallástudományi professzor is közzétett egy tanulmányt *A keresztény kultusz lényegének kifejtése valláspszichológiai és dogmatikai alapon* címmel (1917), amely meghatározta a 20. század első felének liturgikus gondolkodását.⁶ Megszívlelésre méltó megállapításai között végül is egészen nyilvánvalóan gyakorlati útmutatást adott: „Vissza kellene illeszteniünk a kultuszba az úrvacsorát, ahol legközvetlenebb a Krisztussal való érintkezés.” Továbbá: „Válasszuk el a gyónást az úrvacsorától, és így az úrvacsora lényegesen megrövidített aktusát illesszük bele a főistentiszteletbe mint annak csúcspontját, és legyen elv, hogy minden istentisztelet alkalmával terített az Úr asztala.” 1917-et írunk ekkor – a reformáció kezdetének négyszáz éves évfordulóján!

Liturgikajegyzetek

STRÁNER liturgikajegyzete (1927) Schleiermacher „bemutatáselméletéből” kiindulva állítja, hogy „az az öntevékenység az egyháznak, amellyel magát hitében építi és erősíti – mint a gyülekezet belső hitéletének külső megnyilvánulása (Darstellung – Schleiermacher) – kétféleképp történhetik, mégpedig az egyes istentiszteleti cselekmények relatíve kötött objectív jellegű állandó formái között, másrészt az Isten igéjének relatíve szabad és egyéni jellegű hirdetésében. [...] A liturgikának feladata immár megállapítani azokat az elveket, amelyeknek figyelembe vétele mellett az istentisztelet és az egyes istentiszteleti cselekmények lényeges elemei és alkotó részei és ezek sorrendje megállapítható úgy, hogy e szerint a *liturgika az istentiszteleti cselekmények megállapított, megkötött állandó alkotó elemeiről szóló elmélet.*” (Uo. 2–3. o.)

⁶ Báró Podmaniczky Pál egy éven keresztül megbízott vezetője volt az első gyakorlati tanszéknek (1932–33).

Stráner konzekvensen képviseli azt az irányt, amelyet „az egyház öntevékenységének” nevez, az- az hogy a gyülekezet, az egyház alkotja meg az istentiszteletet. Jézus liturgikus örökségét, illetve annak hiányát így fogalmazza meg: „Igaz ugyan, hogy Krisztus Urunk az Ő igéjében és sacramentumai- ban megadta azokat az istentiszteleti elemeket, amelyek nélkül keresztény istentisztelet általában vé- ve nem tartható és nem képzelhető, de arra vonatkozólag, hogy ezek az elemek miként alakuljanak ki bizonyos meghatározott istentiszteleti formákká, már közelebbi utasításokat nem adott. Az a ki- alakulás az istentiszteletnek az ünneplő keresztény gyülekezet szellemének önálló szabad alkotása.” (Uo. 5. o.) Stráner a *Liturgika* történeti részében írja le az egyes istentiszteleti elemek kialakulását és lényegét. Az istentisztelet elmélete címet viselő első fő fejezet szól az istentisztelet helyéről, ahol lát- juk, hogy a tanrendbe és annak tartalmába hogyan épült be például a templomépítés művészetének ismeretanyaga (de további művészeti ágak anyaga is).

Az egyházi év felosztásánál érdemes egy apróságot megjegyezni nekünk, akik közt elterjedt az a teológiátlan és üres kifejezés, hogy minden esztendőben van ünnepi (karácsony-húsvét-pünkösd) és ünneptelen félévünk. Stráner tudatosan a *semester domini* és a *semester ecclesiae* kifejezéseket tanít- ja. Apróságnak tűnik, de döntően szemléletformáló lelkészeknek és gyülekezetnek egyaránt.

Stráner is az *Ágostai hitvallás* egyházfogalmából indul ki akkor, amikor az evangélikus *cultus*, az- az az istentisztelet általános alapelveit próbálja megfogalmazni (uo. 45. o.). „Az evangélikus istentisz- teletnek tehát a következő lényeges momentumait állapíthatjuk meg: a) a szabadság; b) az igazság; c) a közösség; d) a rend; e) és a komoly ünnepélyesség.” (Stráner Vilmos ezzel Karl Immanuel Nitzsch irányvonalát követi, lásd uo. 46. o.) A *szabadság* a ceremóniális kötöttségektől való függetlenséget je- lenti, az *igazság* az Isten igéjéhez való kötöttséget, a *közösség* elsősorban a keresztény gyülekezetnek az Istennel való közösségét (amely a múltat is magában hordozza), a *rend* pedig a rend Istenének ki- járó tiszteletet és méltó ünnepélyességet jelent. „A rend következménye, hogy az egyes alkotó részek sorrendje előre és állandóan legyen megállapítva, vagyis az ünneplő gyülekezet ne legyen esetleges- ségeknek vagy meglepetéseknek kitéve.” (Uo. 52. o.) Végül a *komoly ünnepélyesség* azt jelenti, hogy a „gyülekezet a maga istentiszteletében különös mértékben tudatában és érzetében van az örökké va- ló szent Isten jelenlétének, aki szent Igéje és a sacramentumok által közeledik hozzánk” (uo. 53. o.). Klasszikus liturgikai megfogalmazás. Nem hoz újat, de biztos alapokat kínál a hallgatók számára.

Stráner három fő alkotóelemet emel ki és tárgyal részletesebben: ige, ima, ének. Az ige háromféle- képpen érvényesül a *cultusban*: *lectio*, *absolutio* és áldás. Érdekes megfogalmazást olvasunk az ének- kel kapcsolatban, amely az évtizedünkön átívelő énekeskönyvreform idején akár definícióul is szol- gálhat: „A gyülekezet imája (kérés, hálaadás és dicsőítés) és vallástétele (hitvallás és bűnvallás) leg- inkább és legszebben a közös énekben jut kifejezésre, amelynél a gyülekezet minden egyes tagja a maga papi jogát gyakorolja. Itt jut tehát többek között az egyetemes papság eszméje és az evangéli- kus keresztény cultus közösségi jellege is szépen kifejezésre.” (Uo. 64. o.)

* * *

JÁNOSSY liturgikajegyzetének (1935) eltérő volta a hozzáállásban van. Stráner a német teológián tájé- kozódó professzor volt, s jöllehet Jánossy is „kijárta a német iskolát” (Lipcse és Rostock), mégis a Kop- penhágában eltöltött tanulmányi idő és az uppsalai tartózkodása – különösen is Nathan Söderblom hatása – egész életét, gondolkodását meghatározta. Egyértelmű, hogy az északi gazdag liturgia és a magasegyházi gondolkodás ragadta meg. Ezért bár sokan megmosolyogták, de ő konzekvensen, igé-

nyes teológiai megalapozással, szent meggyőződéssel és sokszor szembeszélben vitorlázva dolgozott az istentiszteleti élet lutheri gondolkodásmódjának helyreállításán, az elveszett kincsek újrafelfedezésén.

Egyetemi jegyzetében tisztázza az alapvető fogalmakat, s nemcsak az etimológiai jelentést, hanem az egyházi gyakorlatba beágyazott félreértéseket tisztázva a teológiai jelentést: „A liturgia tehát nem az istentiszteletnek valamilyen módját (liturgikus istentisztelet!!!!) [sic!] és nem is »csak« az istentisztelet ugynevezett »állandó« vagy mint mondani szokták: »kötött« elemeit illetően az egyes szertartások hasonló természetű részeit jelenti, hanem [...] a liturgia – számunkra a szónak eredeti, ősegyházi értelme szerint –: *maga az egész istentisztelet!*” (Uo. 1. o.) Mialatt az egyetemi katedrán állt, már ismert és a könyvtárban hozzáférhető volt a később könyvként is kiadott doktori disszertációja, *Az evangélikus liturgia megújítása történeti és elvi alapon*. Hogy ez az örökség milyen fontos, azt egyértelműen jelzi, hogy a liturgika tudománya iránt mélyebben érdeklődők kéziról kézre adták a doktori disszertáció sokat forgatott kötetét, mígnem eljött az idő, hogy a hálás utódok – szellemi-lelki örökösök – 2010-ben komoly szöveggondozás után ismét kiadják könyv formájában ezt az alpműnek számító Jánossy-iratot.

Jánossy szerint „amint az egyház Jézus Krisztus kegyelmi jelenlétéből és munkásságából él, épen úgy az egyház legsajátosabb élet[meg]nyilvánulása a lit[urgia] is. Az ev[angélikus] lit[urgia] alapja az élő Jézus Krisztus, ő a legfőbb cselekvő alanya, aki egyházát táplálja, építi a kegyelmi eszközökkel.” (Uo. 3. o.) Majd néhány sorral lejjebb így folytatja: „Isten kegyelmi ajándéka az istentiszteletben az ige és a szentségek, [így] az istentisztelet lényege: a communio, az Istennel való közösség. A ker[esztény] realizmusnak ezzel a hangsúlyozásával már most elhatároljuk magunkat minden spirituális esztétikai vagy egyoldalú pedagógiai felfogással szemben, mely az istentiszteletnek az emberi síkba való leszállítását jelentené.”

Jánossy gondolkodásában a *donum* (sacramentum) kiváltja azután a hálát, az imádást, és töredelemre, áldozatra (sacrificium) késztet, így lesz az istentiszteletnek egy következő, lényeges jellemvonásává az imádás (adoratio). Minden innen értelmezhető. Ezzel kerülhető el az áldozat félreértelmezése éppen úgy, mint az, hogy az istentisztelet csupán ünnep, azaz kiábrázoló cselekvés, amely hanulatkereszténységet teremt!

Az istentisztelet lényegéről szóló alapvető gondolatmenetét így zárja: „Végső sorban a liturgia nem az egyes hívő bármilyen értékes egyéni vallásosságának a kifejezése, és nem a gyülekezet kegyességének megnyilatkozása, hanem legfőbb, alapvető részeiben magának az Úrnak az ajándéka, az ige és a szentség, aztán a »Miatyánk« a ker[esztény] istentisztelet éltető fókusza. Ugyanaz az istenemberi egység, annak felbonthatatlansága jellemzi a liturgiát, az egyház istentiszteleti életét, mint magát az egyházat: a Krisztus testét. Egészen isteni és egészen emberi. Az egész evangélikus liturgián végig zeng az adventi királyhimnusz: Íme a te királyod jön tehozzád aláztatosan. – Az incarnatio evangélioma a hitbizonyosság és üdvbizonyosság boldogságát, szent nyugalmát árássza szét minden drámai mozgalmassága ellenére is. Az istentisztelet alapja Isten kegyelmi ténye és mégis ugyanakkor gyülekezeti egyházi aktus.” (Uo. 4–5. o.)

Amikor a jegyzet hosszan tárgyalja a keresztény liturgia történetét, akkor is mindig az istentisztelet-teológia koordináta-rendszerében értékeli és tesz kritikai megállapításokat. Sohasem csupán események sorát mutatja be, hanem teológiai folyamatokat tár fel az olvasó előtt.⁷ Mindezt úgy teszi, hogy finom

⁷ Pl. a 6. §, ahol a *sacramentum altaris* tartalmi gazdagságának a liturgia fejlődésére gyakorolt hatását és jelentőségét rajzolja meg (JÁNOSY 1935, 10–18. o.).

distinkciókat alkalmazva mutat rá a félreértésekre, meghamisításokra, tévtanításokra, ugyanakkor óv attól, hogy az egyház általánosítva (pl. az áldozat fogalmát) a fürdővízzel együtt kiöntse a gyermeket is.

Hogy Jánossy mennyire lutheri alapokon áll és gondolkodik, az nyilvánvalóvá válik a liturgiátörténetnek a reformáció korát leíró részéből. Ez az alapos és pontos feldolgozás megint csak túlmegegy a történeti tények közlésén, hiszen a teológiai motivációk és eredmények szemszögéből dolgozza fel azokat – egyben hatásvizsgálatokat is leírva, miként éltek tovább Luther gondolatai, teológiai kijelentései a későbbi evangélikus egyházakban. Ennek nyomán tárja fel a istentisztelet elszegényedésének folyamatát, a lutheri teológiától való eltávolodását, amely elsősorban az úrvacsora kiszorulásában mutatkozott meg.

A liturgia kifejezésbeli eszközeiről szóló (II.) rész mutatja azt a gazdagságot, amelyet Jánossy felcillant, s amely az egyház istentiszteleti megújulásának ajándéka is lehet. Ez a szakasz sem marad meg az eszközök felsorolásánál, mindig mély teológiai mondanivalót közvetít.

Jánossy liturgikajegyzete a híres doktori disszertációjának árnyékába került, így az egyház talán nem is érzi, milyen hihetetlen kincs van a kezében e jegyzet formájában. Számos további publikációja is segítség lehet az igényes liturgiavégzésben, liturgikus anyagok használatában az utókor számára.⁸

* * *

Budaker ugyan tanított liturgikát, és a teológusotthonban külön is nagy hangsúlyt helyezett a liturgikus nevelésre (azon belül a liturgikus magatartásra), de jegyzete – mai ismereteink szerint – egyik evangélikus közgyűjteményben sem található meg.⁹ Hernád Tibor hagyatékából, Veszprémből került elő az a példány, amelyet lemásolhattunk, és a gyakorlati tanszék oktatói anyagában elektronikusan is hozzáférhetővé teszünk.

BUDAKER liturgikajegyzete (é. n.) klasszikus felépítésű, minden szükséges alapismeretet megadó, informatív istentisztelet-teológiai mű. Annak rendje s módja szerint ad alapvetést, történeti áttekintést. A történeti áttekintés részeként már megismerteti az olvasót (hallgatót) az istentisztelet rendjével és felépítésével úgy, hogy mire az áttekintés Luther liturgikus felfogásához és munkásságához ér, már elsősorban a reformáció istentiszteleti megújítására koncentrálhat. A Lutherről szóló szakasz máig használható alapvetést ad úgy, hogy nemcsak a reformátor istentiszteleti rendjeit mutatja be, hanem a biblikus előadásokat is elemzi a liturgika szempontjából. Nem véletlen – Budaker rendíthetetlen lutheri alapú teológiáját figyelembe véve –, hogy az evangélikus istentisztelet teológiáját részletesen kifejti, ugyanakkor jól érthető összegzést is tár az olvasó elé. Elgondolkodtató, hogy a hosszú, lutheri tanítást elemző történeti részt követően Kálvinról és Zwingliről alig egy oldalon át értekezik. Ugyanakkor a 9–10. paragrafusban átfogó ívet rajzol meg az evangélikus liturgia kialakulásáról, hanyatlásáról és megújulásáról. Mivel Budaker maga is az istentiszteleti élet megelevenítésén dolgozott, érthető, hogy részleteiben foglalkozik a megújulási mozgalmakkal. A mozgalmakban megfogalmazott megújulási igények kísértetiesen hasonlítanak a maiakhoz. Erre épül A liturgia lényege és formá-

⁸ Ilyenek például Jánossy régi magyar imádsággyűjteményei, amelyeket a *Lelkipásztor* folyóiratban adott közre az egyházi esztendő vasárnapjaihoz (pl. *Lelkipásztor*, XIII. évf. 1936–1937. 11., 99., 174., 217., 274., 316., 387., 464. o.). De ilyenek a következő írásai is: JÁNOSY 1933; 1934; 1936.

⁹ Zoltán László Budaker Oszkár szellemi hagyatékának számbavételekor a teológiai előadások közt felsorolja a *Liturgikát*. Ez a jegyzet azonban nem található meg gyűjteményeinkben. A jelen százéves jubileum alkalmat ad arra, hogy ezt a hiányt pótoljuk, s legalább fénymásolatban meglegyen az EHE Könyvtárában és az EOK-ban.

ja című fejezet – ez a jegyzet szíve közepe, tiszta lutheri teológiára épülve. A jegyzet harmadik nagy része már erősen gyakorlatorientált, s tetten érhető benne a soproni törekvés a sokoldalú, művészeti megközelítésre is. (Külön paragrafus is foglalkozik a művészet és a liturgia kapcsolatával.) Amikor az istentisztelet formai vonatkozásait tárgyalja, Budaker messze a saját korán túlmutatva olyan kritikai hangot szólaltat meg, amely hét évtizeddel később is megfogalmazódott a *Liturgikus könyv* megszületése előtt. Felveti az összes olyan teológiai kérdést (pl. az invokáció helyét és formáját, a gyónás helyét és szerepét, a magángyónás hiányát, a megduplázott bűnbánati imádság és a feloldozás[ok] következetlenségét, a szereztetési igék használatának módját stb.), amely ma is foglalkoztatja az istentisztelet ügyéért teológus módon elkötelezett embereket.

A kazuális szolgálatok, valamint a keresztelezés és a konfirmáció és az avatási szertartások tárgyalásánál sem formai témákat hoz elő, hanem mindig mély teológiai alapozással és az egyházi gyakorlatra való reflexióval közelít a kérdéshez. Budaker munkája is lutheri szellemű istentisztelet-teológiai anyag.

A jegyzet végén, szinte függelékként olvashatunk a liturgikus magatartás témájáról, amelyet azután a méltán híressé vált, a *Lelkipásztorban* megjelent tanulmánysorozatában részletesen kibont.

Ismét plusz egy fő

Raffay Sándor nevét feltétlenül meg kell említenünk jelen témánk kapcsán. Raffay püspökként is tudós ember volt, aki a teológiát magas szinten művelte, s nemcsak a biblikum területén hagyott hátra jelentős örökséget,¹⁰ hanem a liturgika tárgykörében is értéket teremtett. A Raffay-agendát még ma is ismerik. Liturgikus írásait, köztük a magyar evangélikus liturgiátörténet egyik meghatározó tanulmányát – *A magyarhoni evangélikus liturgia történetéhez* (RAFFAY 1933) – az Erzsébet Tudományegyetem Teológiai Fakultásának ajánlva adta közre, amelynek maga is díszdoktora s nem egyszer előadója volt.

Excursus

Ha már az istentisztelet ügyét tárgyaljuk – soproni teológiai vonatkozásban –, érdemes egy kis kitérőt tenni, hogy az ökumené korszaka előtt milyen „apró” súrlódások voltak, amelyek egy katolikus egyetemen működő evangélikus fakultás életét érintették. Ilyen volt például az évnnyitó istentiszteletek ügye.

Mivel az anyaegyetem katolikus többségű volt, és az egyetemnek otthont adó város a pécsi megyés püspök püspöki székhelye volt, az ünnepi ülések – elsősorban az évnnyitó és évváró – kapcsán tartott istentiszteletek katolikus alkalmak voltak. Az egyetemi feljegyzések szerint¹¹ – még nem az ökumené korszakában vagyunk! – súrlódás és feszültség adódott abból, hogy például a Veni Sancte liturgiáján megjelennek-e az evangélikus hittudományi kar képviselői, avagy sem. Levélváltások sora tanúskodik arról, hogy az evangélikus dékánok és professzorok hangsúlyt fektettek arra, hogy legyen és nyilvánosan meghirdetessék az evangélikus (illetve református vagy izraelita) istentisztelet is.

¹⁰ *Újtestámentom, vagyis Újszövetség*. Görög eredetiből fordította Raffay Sándor. Luther-Társaság Kiadása, Budapest, 1929. <https://www.okosbiblia.hu/bible/rs1929>.

¹¹ <https://leveltar.pte.hu/content/tanevnyitok>.

A második nagy jegyzetcsoporthoz a homiletikaoktatásról nyújt képet

A homiletika mindhárom soproni gyakorlati teológus nagyságnak szívügye volt. Mindhárman írtak egyetemi előadásokról jegyzeteket, amelyek a vizsgafelkészülés alapjául szolgáltak. Ezekből nagyszerűen kirajzolódnak a közös vonások, illetve azok a jellemzők, amelyek az egyes professzoroknál eltérőek voltak a más és más megközelítés okán. (A következtetesség és a keret szűkös volta miatt csak utalunk egy-egy egyéb publikációra, s itt az egyetemi jegyzetekre koncentrálunk.)

STRÁNER Vilmos homiletikajegyzete (1933–1934) gyönyörű, gyöngybetűs kézírással áll rendelkezésre a mai olvasónak. A rövid, de tömören gazdag tananyag az ígéhirdetés tudományát nagyon precízen elhelyezi a gyakorlati teológia keretében, majd eljut a homiletikai alapvetésig: „A homiletikának mint gyakorlati theológiai disciplinának neve, fogalma fontossága és felosztása.” (Uo. 4. o.) Ebben Stráner kitér arra, hogy a homiletika több mint alkalmazott retorika. Ennek alátámasztására két nagy témát jár körül a jegyzet: „mit és hogyan prédikálunk”. Elgondolkodtató, hogy a különböző megközelítések között szól az egyházjogiról is: „...az egyházi beszéd elméletének és elvének helyes ismerete előfeltétele az ú.n. »venia contionandi«-nak, vagyis az ígéhirdetésre való felhatalmazásának, s engedélymegadásának.” (Uo. 6. o.)

Az egyházi beszéd történetének fejezete inkább summázó jellegű, nem részletez, hanem irányvonalakat mutat meg. Az első nagy rész már az egyházi beszéd – következetesen ezt a kifejezést alkalmazza – tartalmi részéről szól.¹² Itt fontos megállapításokat tesz arról, hogy milyen viszonyban van a Szentírás és Isten ígéje. „Ügy van ez – írja –, mint a lélek és a test. A lélek az Íge és a test az Írás.” (Uo. 14. o.) A kettő azonban elválaszthatatlan egymástól, s bár létezik lélek test nélkül, a földi körülményeink közt a testet nem nélkülözhetjük. Utal az inkarnáció csodájára, az Íge testté lételére, amely az ígéhirdetésben is megvalósul, majd így vonja le a summázó következtetést: „Az egyházi beszéd tehát csak annyiban Isten ígéjének a hirdetése, amennyiben a Krisztust hirdeti, mégpedig a teljes, élő Krisztust. Megszívlelendő állítás akkor, amikor a Krisztus-hirdetés helyett ma sokszor sztori-prédikációk hangzanak.

Részletesen beszél a textusról mint alapigéről, nyíltan feltéve a kérdést: szükség van-e egyáltalán alapigére, majd felveti a perikópatémát is. Egyértelműen állást foglal az alapige használata és a perikopális rend megtartása mellett. Ez is jó iránytű lehet a 21. században is divatosnak tűnő kérdésben.

Stráner az ígéhirdetést vizsgálja az egyházi esztendő, majd a gyülekezet viszonylatában. Az ünnepeknél óvatosságra int, és kéri, bányjunk elővigyázatosan a nem egyházi évhez tartozó ünnepekkel, ahol emberek vagy emberi intézmények magasztalása történhet. A zárzó így hangzik: „Ne vigyünk idegen tüzet az Úr oltárára.” (Uo. 24. o.) A liturgikus év krisztológiai mondanivalóját azonban gyülekezetszerűen kell továbbadni. Száz évvel ezelőttről hangzik az örökségünkhöz tartozó zárómondat: „A korszerűség a már megjelölt korlátok közt szintén természetes követelmény.” (Uo. 27. o.)

A kazuális ígéhirdetéseknél továbbviszi a krisztocentrikus gondolkodásmódot, s érdekességként megjegyezzük, hogy óv a pogány szokások továbbélésétől. Minden „alkalmi beszéd” ígéhirdetés legyen – oktatja Stráner a tanítványait.

Izzalmas fejezetben tárgyalja az ígéhirdető egyéniségét, az egyéniség érvényesülésének fontosságát. Az egyéniségnek egyetlen korlátja van: a Krisztus-prédikálás kötelezettsége. El kell jutni az ígéhirdetőnek oda, hogy megtanulja: nem önmagunkat, hanem Krisztust hirdetjük. Nem az én evangéliumomat mondom, hanem Krisztusét.

¹² Időnként még visszacseng a Pröhle-agendában ez a mára már passzív szókincsbe került kifejezés.

A formális homiletikai fejezetben tisztázza a retorikához való viszonyt, a meditáció technikáját, feladatát és szükségességét, ír a kidolgozás mikéntjéről (annak tárgyi tényezőiről) és természetesen az alakí kidolgozásról is, valamint az előadás módjáról.

A jegyzet zárszavában Ézsaiás 55-öt idézi: „...az én beszédem [...] nem tér hozzám üresen...”

* * *

JÁNOSSY homiletikája (é. n.) a tőle megszokott alaposággal és részletességgel megírt, terjedelmes munka. Homiletikai *ars poeticá*ját itt is az alapvetésben kell keresnünk, hiszen a hagyományos diszciplínafelépítésben inkább apró színezeteket találunk. Ezek megértéséhez azonban a kiindulópont a meghatározó. Jánossy így fogalmaz:

„Igehirdetés és egyház a legszorosabban egymáshoz tartoznak, igehirdetés nélkül nincs ker[eszteny]ség. Az igehirdetés alapja a szó egyetlen értelmében való Igének, a Krisztusnak megtestesülése (inkarnáció) és állandó kegyelmi jelenléte. A testté lett Ige Isten üdvösséges akaratát szóban és cselekedetben közölte földi életében az embervilágban. Igével és tettel végezte el a megváltás művét, és ő maga bízta apostolaira ennek az ev[angélium]nak a prédikálását (Mt 28,19 és köv.). A ker[eszteny] üdvigazságnak az élőszóbeli bizonyágtétel révén (viva vox evangelii) a személyes élet közvetlenségében emberről emberre, nemzedékről nemzedékre kell továbbplántáltatnia.

Amint az egyház egész életnyilvánulási területére, úgy a homiletikai (igehirdető) tevékenységre is áll, hogy alanya maga a testté lett Ige, Jézus Krisztus: »Christus praedicat«. [...] Krisztus személyében egészen közvetlenül egybeesik az igehirdetés alanya és tárgya. Ő maga az igazság (Jn 14,6), benne adva van az igehirdetés alapja és célja, tartalma és ereje.” (Uo. 2. o.)

Jánossy homiletikája erre a krisztocentricitásra épül. Következtesen végigviszi ezt a szálát, akár elvi ismeretekről, akár gyakorlati tudnivalókról ír.

A jegyzet felépítése hagyományos: megmutatja az egyháztörténeten belül az igehirdetés-történet főbb alakjait és eseményeit. A történeti rész derekas anyaga itt is Lutherről szól. A második részben az egyház igehirdető munkájának személyi kérdéseit tárgyalja. Külön kitér az igehirdető személyiségének hitvallásos egyháziasságára. Ez az a fogalom, amely egykor és ma aktuális tartalommal megelve önvizsgálatra készíti a prédikátort. A harmadik rész az egyház igehirdetői munkájának tárgyi kérdéseit járja körül. Külön kitér – hiszen Jánossy fő szakterülete a liturgika – az igehirdetés és az istentisztelet kapcsolatára. A komplementer kapcsolatot alaposan bemutatja: nincs igehirdetés liturgia nélkül, és nincs liturgia igehirdetés nélkül. A régi kérdés Jánossyt is foglalkoztatja: a prédikáció mint a keresztény istentisztelet szerves része tartalmilag a szakramentális vagy a szakrificiális elemekhez tartozik-e? Azaz az Isten ajándékait hordja, vagy az ember áldozatát?

„Nyilvánvaló, hogy alapvető módon és mindennél inkább az istentisztelet sacramentum (donum divinum) elemeihez tartozik a prédikáció, mégpedig azért, mert igehirdetés, mert Isten igéjét hozza. Ebben a tárgyhoz kötöttségében van meg egyedüli jogosultsága a ker[eszteny] istentiszteletben! Amilyen mértékben valóban az ígét hirdeti a ker[eszteny] prédikáció, abban a mértékben alkalmazható rá, hogy »sacramentalis« jellege van. Isten igéjének a hirdetése: a Krisztusért bűneinket megbocsátó, igazságot és életet ajándékozó Isten kegyelmének a hirdetése.

Ez a magva, középpontja minden ker[eszteny] prédikációnak. Mint a bűnt megbocsátó és életet ajándékozó Isten igéjének a hirdetése válik a *verbum predicatum* egy hatalmas *absolutio generalisszá*. – Viszont nem szabad megfedkezünk arról, hogy a *viva vox evangelii* éppen az egyházi hivatal vi-

selőjének ker[esztény] személyiségén át jelentkezik – és ha erre gondolunk, akkor félreismerhetetlenül előttünk áll a prédikációnak »sacrificialis« jellege is. Senki jobban nem hangsúlyozta Luthernél az ige sacramentalis jellegét, és mégis tőle halljuk: »Ha prédikálok, Isten dicséretére teszem. [...] Mert ha az ember helyesen prédikál, akkor dicsérnie kell a mi Urunkat, Istenünket.« [...] Mindez] arra figyelmezteti az ige szolgáját, hogy milyen nagy felelősséggel kell viselnie hivatását, másrészt pedig azt is mutatja, hogy a gyülekezeti teljes istentiszteletből a *verbum predicatum* nem téphető ki...» (Uo. 51–52. o.)

A következő fejezet az egyházi esztendő és az igehirdetés kapcsolatát tárgyalja. Az anyag már előtanulmánya a később megjelent *Az egyházi év útmutatása* című műnek (1944), amelyet másfél évtizede – jól használhatósága okán – szintén újra kiadtunk (2008).¹³

A kazuális igehirdetések tárgyalása után, az igehirdetés tárgyi kérdéseivel foglalkozó rész előtt Jánossy még egyszer napirendre veszi az egész jegyzeten végigfutó kérdést: mi az igehirdetés célja? Kritikával illeti Schleiermachert, akinek hatására egyházunkban is elterjedt az a nézet, hogy az igehirdetés célja az épülés. Jánossy élesen szembefordul a *quietivum*, azaz a megnyugtató (nyugtató) gyakorlati álláspontjával. Ez a kultúrprotestantizmus uralmát jelzi. Határozottan kijelenti, hogy a keresztyén igehirdetés célja a megtérés. Ezért a prédikáció lényege szerint misszionáló, evangelizáló igehirdetés. Nem épülésről, hanem építésről szól: Isten építi az embert és a gyülekezetet. »Minden gyülekezeti igehirdetésünknek végső sorban ez lesz az értékmérője: növekedhetett-e általa Krisztusban a hívő új élete, – illetve: megragadhatott-e csak egy lelket is Isten ígéje, Isten hatalma?!» (JÁNOSY É. N., 74. o.)

Végül egy nagy fejezetben foglalkozik a homiletika formális kérdéseivel, de úgy, hogy a legtechnikaibbnak tűnő témát is a teológia koordináta-rendszerében helyezi el: »A homiletika formális kérdéseivel való foglalkozás is arról győz meg bennünket, hogy ami az igehirdetést igazán igehirdetéssé teszi, az nem ilyen vagy olyan emberi produkció, hanem onnan felülről való kegyelem...» (Uo. 96. o.)

* * *

Budaker – még mint megbízott egyetemi előadó – először 1933. őszén (soproni parókus lelkészként) tartott homiletika-előadást. Tanári megbízatása előtt, majd azt befejezve Sopronban szolgált, s a professzori idejében is gyakorló igehirdető volt. A hallgatókra gyakorolt hatását jól illusztrálja, amit id. dr. Hafenscher Károly visszaemlékezésében Budaker Oszkárrol vall: »A halott betű, az olvasható prédikáció nem tudta visszaadni melegsavú igehirdetéseinek varázsát. [...] Ő volt lelkési karunk jó értelemben vett misztikusa.«¹⁴

Jegyzetét klasszikus felépítéssel, egyértelműen Stráner Vilmos stafétabotját átvéve veszi végig az igehirdetés tudományának legfontosabb alapismereteit. Saját névjegyet letéve fogalmazza meg álláspontját az igehirdetés lényegét illetően: »Az igehirdetés helyes felfogása szerintünk mindenestre kelően érvényesíti a theocentrikus szempontot, hiszen az igében Isten szól, de szól mindenkor az igehirdető személyének felhasználásával és egy bizonyos idői, helyi és egyéb körülményektől meghatározott gyülekezetben, úgyhogy úgy lehetne röviden meghatározni feladatát, hogy az Istennek beszédét, üzenetét személyes biznyságtézés útján közvetítse a gyülekezetnek, és igyekezzék azt vele az adott helyzethez mértén megértetni.» (BUDAKER 1933–1934, 9–10. o.)

¹³ A Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közösségének segítségével, jelen sorok írójának előszavával. Javított, második kiadás a szerző jogutódjának engedélyével.

¹⁴ Id. Hafenscher Károlytól idézi SZIMON 1996, 61. o.

Korrekt igehirdetéstörténeti áttekintés után szól az Ige és a Szentírás kapcsolatáról. Ismét egy irányt meghatározó mondattal kezd: „Észrevehették, hogy az »igehirdetés« szót használtam ott, ahol közönségesen »prédikálás«-ról vagy »egyházi beszéd«-ről szólnak, igehirdetés alatt értvén nem a cselekvést magát, hanem az aktív tárgyat, a »beszéd«-et mint szellemi alkotást. Tettem ezt pedig azért, hogy ezáltal is kidomborítsam, hogy az »egyházi beszéd«-nek nem lehet más tárgya, mint az Ige, Isten beszéde.” (Uo. 22. o.) Ha mást tesz a prédikátor, akkor – kiszolgálva az érdeklődést – az ige csak idézetül fog szerepelni. Wilhelm Löhe nyomdokain jár, amikor így fogalmaz: „A prédikátornak Isten nevében kell szólnia. Lehetséges azért egyáltalában, hogy olyasmiről beszéljen, ami nem Isten ígéje? [...] Az igehirdetés célja nem a tetszés és a gyönyörködtetés és az egyéni szellemesség bemutatása, hanem az Igéjének hirdetése.”

Lehetség szerint maradjon ki az *én* szerepe, de az igehirdető személye ne lépjen előtérbe. A bizonyoságtétel ütközzék ki minden szóból, a lélek, amely a szubjektív vallástételből táplálkozik. Ez a lélek legyen benne az egész prédikációban, de ne szigetelődjön el abban, hogy *én* bizonyoságot teszek. Az egyén előtérbe nyomulása nagyon-nagyon káros.

Kiemelendő az „ige és hitvallás” címet viselő paragrafus. Egészen természetes, hogy az Igének az egyén részéről való megértése és a gyülekezettel való megértetése ugyanabban az irányban kell, hogy haladjon, amelyen az egyház halad, amikor egész létét az Igének egy bizonyos határozott megértésén, értelmezésén építi fel, azaz hitvallásszerűnek kell lennie. A hitvallásszerűség kulcsfogalom Budaker homiletikai gondolkodásában (uo. 33. o.).

Igen sokat foglalkozik a textus és a perikópa kérdésével (uo. 34–50. o.). Elvi és praktikus tanácsokkal egyaránt ellátja a hallgatókat, amikor sorra veszi a különböző igetípusokat és műfajokat, s jelzi, mennyire rugalmasan kell közelíteni a lelkésznek a készülés idején a szöveghez. Egyértelműen kiáll a perikóparendszer mellett, nagy előnynek tartva azt.

Részleteiben foglalkozik az igehirdetés és az egyházi esztendő kapcsolatával. Foglalkozik a szekuláris ünnepek egyre erőteljesebb megjelenésével, annak veszélyeivel és azzal, miként kezelheti ezt az igehirdető evangélikus módra. Ugyanakkor – elkerülve minden katolikus áthallást – beszél arról, hogy Mária szerepét az evangélikus istentiszteletben, azon belül az igehirdetésben helyére kell tenni. „Beszélünk az evangéliumok mindenféle szereplőjéről, de Máriáról – ne adj Isten – mert hátha félreértik...” (Uo. 78. o.)

Részletesen foglalkozik a „gyülekezeti tényezővel”, ilyen kifejezéseket körüljárva: személyes gyülekezet, törzsgyülekezet, kényszergyülekezet. Az igehirdetőnek minden eddigénél komolyabban kell figyelembe vennie a gyülekezeti kontextust, a közösség lelki alkatát. Ennek alapján fogalmazza meg a „gyülekezetszerű” igehirdetés feltételeit.

Sajátos felsorolást és magyarázatot ad, amikor az igehirdetés neveiről értekezik.¹⁵ A kazuális igehirdetéseket liturgiális (agendás) beszédeknek nevezi. Az igehirdető személyéről szól a harmadik fejezet.

A második nagy rész az igehirdetés alakját tárgyalja. Természetesen a formát másodlagosnak tartja a prédikáció tartalmához képest, de nem jelentéktelennek. „Az igehirdetés külső alakja szükségeségének és fontosságának mérlegelésénél csak az lehet a fő szempont, hogy ez a külső forma a lehető legnagyobb mértékben elősegítse a lelkész személyes bizonyágtételének, ill. rajta keresztül Isten be-

¹⁵ Ünnepi igehirdetés, ébresztő vagy evangelizáló igehirdetés, tanító jellegű igehirdetés, dogmatikus igehirdetés, etikai-erkölcsi igehirdetés, szociális igehirdetés, apologetikus igehirdetés, kulturális élettel összefüggő témáról való igehirdetés, városi/falusi igehirdetés stb.

szédének, szózatának a lelkekre való mélységes, döntő hatásait.” (Uo. 152. o.) Ez állandó változatosságot igényel, tudatosan elkerülendő a megmerevedett formákat.

Budaker egész homiletikajegyzetét áthatja az a szándék, hogy az elviek tisztázása, a tartalom egyértelművé tétele segítse az igehirdetői pályára készülők az igényes prédikatori feladatra. A tanító és nevelő feladat megragadó harmóniában jelenik meg írásában.

Előadását ezzel fejezte be: „Mindenek előtt legyünk tudatában annak, hogy az elmélet tudása szükséges, de nem biztosítja még a lényegnek megfelelő, helyes és eredményes igehirdetést. Az elmélet-hez a gyakorlatnak kell járulnia. Elméleti tudás és gyakorlat azonban mindenek felett ezen ige világításába helyezendő: »Az Úr ad bölcsességet, az ő szájából tudomány és értelem származik, az igazságnak valóságos jót rejteget« (Péld 2,6–7)”. (Uo. 178. o.)

Budaker számos tanulmányt is megjelentetett ebben a tárgykörben, amelyeket érdemes lenne alaposan feldolgozni. A *Lelkipásztor* XIII. évfolyamában például a „hazafias” igehirdetésről írt (BUDAKER 1937). Tudjuk, hogy e vonatkozásban sincs könnyű helyzetben a mindenkori igehirdető, és segítséget jelent, ha valaki ezt a témát Budaker alaposságával és mélységével körüljárja.

* * *

Budaker Oszkár igeközpontúsága az akkori válsághelyzetben egyértelmű állásfoglalásra készítette. Nyolvan évvel később hasonló válsághelyzetben kell úgy a hittudományi egyetemnek fiatalokat az egyházi szolgálatra bocsátani, hogy legyen tartásuk és legyen mondanivalójuk, illetve válaszuk egy szinte katasztrófa szélére sodródott – háborúkkal, gazdasági válsaggal, ökológiai vészhezlyezettel fenyvegető – világban, felelős lelkipásztorként utat mutatva, vigasztalva és jövőt kínálva. A *Keresztény Igazság* 1943. júniusi számának bevezetőjében így ír: „A Lélek, amelynek hiányában végveszedelem felé sodródik az ember és egész világa, az Isten Szentlelke.” Majd az Írásból és a tapasztalatból vett bizonyítékok feltárása után így folytatja: „Ez az állapot az embernek és a világnak szörnyű válságba zuhanását hirdeti, ezt ma mindenki látja, aki nincs megverve vaksággal. Csak azt nem látják még be a tömegek és vezetőik, hogy a kivezető utat hiába keresik csak emberi síkon, emberi erő megfeszítésével, az emberi lélek érvényesítésével. Akik azonban tisztán látnak, azok szívében ma forróbban, mint valaha, megszólal a könyörgés: »Jövel, Szentlélek Úristen!«

Ezek sem várnak valamilyen pünkösdi tisztító vihart, csodálatos szent megszállottságot, amelynek mámoros bódulatában lehull a lelkekről a salak és érni kezdenek a Lélek gyümölcsei. Csak azt kérik, hogy a sok emberi szótól megsiketült fülek a Lélek indítására végre figyeljenek az Isten szavára, az ígére.

A megújulás a gyógyulás forrása itt buzog. A Lélek az igéből árad, az ígérel ejti foglyul és újíttja meg gyökeresen az embert, általa a világot.

Akiknek fáj a lélektelen jelen és akik aggódnak egy hasonló átokverte jövőtől, az igében szóló Istenben reménykedve imádkozzanak: »Jövel Szentlélek Úristen!«” (BUDAKER 1943, 121. o.)

A harmadik jegyzetcsoporthoz a poimenikaoktatásról nyújt képet

Ez a jegyzetcsoporthoz foghíjas, hiszen Jánossy Lajostól nem maradt ránk lelkipásztori szolgálatról, pasztorációs küldetésről szóló írat. Stráner és Budaker is viszonylag szűken tárgyalja a témát, de ezek alapján is láthatjuk, milyen sokat változott a lelkipásztorkodás fogalma az elmúlt száz esztendőben.

Stráner Vilmos *Cura pastoralis*a jubileumi időszak kezdetéről való: az 1923–24-es tanév előadásainak jegyzete. Stráner azzal kezd, hogy tágabb értelemben a lelkész összes gyakorlati teendőjét ide lehetne számítani, de annyi bizonyos, hogy a lelkipásztorkodás feltétele a lelkipásztori teendőknek. Akár poimenikának, akár *cura pastoralis*nak nevezik, ez nem más, mint Isten ígéjének személyes aplikációja, részben az egész gyülekezetre, részben egyes hívei testi-lelki szükségleteire.

Stráner három részre osztja fel előadásait: 1. szól a lelkipásztorról mint a lelkipásztorkodás szubjektumáról, 2. bemutatja az általános lelkipásztorkodást, majd 3. összefoglalja a különös lelkipásztorkodást. Mindezt megelőzi a lelkipásztorkodás története.

A lelkipásztor személyével kapcsolatos elvárásokat a következő jellemzőikkel foglalja össze: türelmes, szelíd, szolgálatkész, alázatos, szerény, hűséges. Stráner kitér a lelkipásztor magán- és családi életére mint a lelkipásztorkodás fontos komponensére.

A lelkipásztorkodás feltétele a tiszta élet, a rendezett családi körülmények. A részletek tárgyalásában egészen odáig megy, hogy a nyilvános megjelenést, sőt a táncot is témává teszi – mindig azt kérdezve: mi szolgál a lelkipásztorkodás javára? Szól a lelkészt különösen is fenyegető veszélyről, a nyelv bűneiről. Előkerül a politizálás témája is: politikai jogait gyakorolhatja a lelkész, de a pártharcoktól tartózkodjék, ne szegődjön valamely párt szolgálatába. Mai szemmel egészen máshogy nézi az olvasó a lelkipásztor öltözködéséről szóló sorokat. Itt is az arany középut választását javasolja. Itt szól a lelkészek egymáshoz való viszonyáról, különös tekintettel az eltérő beosztásúakra.

Stráner kitér egy sor korhoz kötött jelenségre. Szól a diakonisszákról, a lelkipásztor segítőiről. Nemcsak személyekről, hanem közösségekről is, például a nőegylet feladatairól, a különböző csoportok és a lelkész viszonyáról.

A jegyzet második részét A lelkipásztorkodás mint felügyelet című paragrafussal kezdi. Ebben a lelkipásztor munkáját először az orvoséhoz, majd a pedagóguséhoz hasonlíttja. A két rokon hivatásban is, itt is fontos az, hogy a lelkész ismerje a rábízottakat. Különbséget tesz a házi látogatások és a lelkipásztori látogatások között. Kiemeli a beteglátogatás szükségességét.

Újabb fejezetben tárgyalja Stráner azt, hogy a lelkipásztori munkának tanító, erősítő, vigasztaló és intő szerepe is van.

A harmadik szakaszban a Különös lelkipásztorkodás címszó alatt a megkonfirmált ifjak és hajadonok gondozásáról, az iskolához és a tanítókhoz való viszonyról szól, illetve külön kitér az egyháztól elidegenedettek lelkigondozására. A bűnt elkövető gyülekezeti tagok pasztorálásáról is olvassunk, bár az itt jelzett esetek ma kevésbé életszerűek, illetve elsősorban a börtönlelkészeket érintik.

* * *

Budaker Oszkár *Lelkipásztorkodástana* 1933–34-ből való, tehát tíz évvel későbbi, mint Stráneré. Már valamivel bővebb anyag, s a tíz év alatt is sokat frissült a téma és változott a hozzáállás.

Budaker abból indul ki, hogy a lelkész feladata Isten országának prédikálása, az evangélium hirdetése. Ez a feladata azonban nem merül ki a templomi szolgálatban, a szószéki igehirdetés elmondásában. S bár a templomi prédikációnak személyesnek és aktuálisnak kell lennie, mégsem térhet ki mindenki élethelyzetére. Ugyanakkor az egyház vonzáskörében vannak szép számmal olyanok, akiket a vasárnapi igehirdetés valami oknál fogva nem ér el. A lelkésznek tehát az evangéliumot egyrészt a legegényibb lelkiállapotban, viszonyok között élő híveknek a templomon kívül is tolmácsolnia kell, másrészt pedig el kell vinnie a templomtól elidegenedett vagy egyébként távol maradó

gyülekezeti tagokhoz is. Az evangéliumnak ez a templomon kívül folyó, egyénekhez szabott hirdetése, a lelkeknek az evangélium által való erősítése, megtartása, illetve megnyerése foglalható össze a lelkipásztorkodás néven.

Budaker mindezt korának kontextusába helyezi, s szól arról, hogy a modern embernek (1933!) mennyi mindennel kell megküzdenie. Ebben a harci helyzetben felértékelődött a lelkipásztorkodás jelentősége.

A jegyzet felépítése klasszikus: szól a lelkipásztorkodástan történetéről, majd a lelkipásztorkodás alanyáról, végül pedig annak tárgyáról, „számba véve a különböző helyzetben lévő lelkeket és csoportokat, akikre a lelkipásztorkodási hatás irányul” (BUDAKER 1933, 10. o.).

Elgondolkodtató és példaértékű számunkra, hogy miközben egy pillanatra sem adja fel a tudományos igényt, minden mondatán és minden gondolatkörén átsugárzik a gyakorló lelkipásztor és lelki-gondozó utódokat nevelő szeretete. S az ismeretanyag átadása mellett ismételten megjelenik a biztató és bátorító szó: „Legyen a lelkipásztor hívó ember, vagy legyen legalábbis a hitért viaskodó, imádkozó, hitetlenséggel harcoló, hit után epedve vágyó ember! Ez az alapfeltétele annak, hogy az evangéliumban olyan kincset lásson, melyet belső kényszer folytán igyekszik továbbadni másoknak. [...] Az tény, hogy a gyülekezetek is vágyakoznak lelkipásztorok iránt.” (Uo. 12. o.)

Ki kell emelnünk, amit és ahogyan Budaker a látogatásokról, a ránk bízottak megismeréséről ír. A látogatások tapintatos, empatikus, tartalmas találkozások legyenek. Sok „szakmai hibára” és félrecsúszási veszélyre is felhívja a figyelmet. Általános elvként így fogalmazott: „...álljon tehát a lelkipásztor hívei oldalán mint hűséges barát, aki részt kér azok minden öröméből, bánatából.” (Uo. 36. o.) Kiemelt célcsoportokat is sorba vesz: segítségre szorulóknak, szegényeknek, veszélyeztetett lelkek, templomkerülőknak, munkásosztály, szektaveszedelemben kerültek, erkölcsileg veszélyeztetettek, betegek.

A szakmai ismereteken túl Budaker két fontos tényezőt húz alá, amely meghatározza a lelkigondozó munkáját: „A lelkipásztori szolgáltatnak különös feltétele a szeretet és a tapasztalat.” (Uo. 44. o.)

Figyelemre méltó a csoportok lelkigondozásáról szóló fejezete. Ez egyfajta korrajz is, hiszen szolgálati idején virágzott az egyesületi mozgalom. A téma részletes és praktikus tárgyalása végén ezt az összefoglalást olvassuk – ez egyben a jegyzet zárómondata is: „A csoportonkénti lelkigondozás nem pótolja a lelkeknek a templomban lefolyó lelki gondozását, csak kiegészíti, esetleg előkészíti azt. Az eszköz itt is ugyanaz, mint a lelkész templomi szolgálatában: Istennek a lelkek megmentésére az egyháznak ajándékozott ígéje!” (Uo. 65. o.) Ezzel egyértelműen besorolta lelkigondozói irányát a század első felében széles körben elterjedt és gyakorolt klerikális lelkigondozás vonulatába.

Zárszó

Három kiemelkedő teológus, akiknek kisugárzása mind a mai napig hat. Ne feledjük, hogy a professzorok munkája a hallgatók tudása, hozzáállása, szolgálata által él tovább, s ebben az értelemben százak vitték tovább Stráner, Jánossy és Budaker lelki-szellemi örökségét.

Emellett azonban nem szabad felednünk, hogy az ő utódaik, a gyakorlati teológusok sora merített a soproni kincsekből, a „három nagy” tudományából, lelkivilágából, egyháziasságából, mindezekben igeközpontúságából. E keretek között a bennük tovább élt örökséget bemutatni nem tudjuk, de az örökösök felsorolása főhajtás az örökhagyók és utódaik előtt egyaránt: a három tanszéket is végigjáró (if.) Pröhle Károly, a méltatlanul elfeledett, vállaltan barthiánus, lenyűgözően nagy olvasottsággal

rendelkező Groó Gyula, a napi gyülekezeti szolgálat mellett tanító (id.) Hafenschér Károly, az elődök anyagát stafétabotszerűen továbbadó Nagy István és a lelkészgenerációkat meghatározó Szabó Lajos. Méltatlan utódukként hálásan mondhatom el, mindtől sokat tanultam.

The Heritage of the Theological Faculty in Sopron

The Department of Practical Theology and its Professors

- **The training of Lutheran pastors at university level in Hungary dates back a century now. For the first two decades, ministry training took place in Sopron. The influence of this period is still felt in the life of the Evangelical Theological University. This is particularly true in relation to the teaching of practical theology. This study explores the lifework and impact of three outstanding personalities: Vilmos Stráner, Lajos Jánossy and Oszkár Budaker.**

Their academic achievements are extensive in the whole field of theology. In this paper we introduce them on the basis of their lecture notes. Stráner is a follower of Schleiermacher and a cultivator of classical practical theology. Lajos Jánossy is a representative of high-church thinking and the Hungarian founder of traditional liturgy as a science. Oszkár Budaker's work in the field of pastoral care and homiletics is lasting and remarkable; he paid special attention to the connection between theology and art.

Keywords: Lutheran ministry training / Lutheran faculty in Sopron / practical theology / liturgy / homiletics

Felhasznált irodalom

- 65 évvel ezelőtt hunyt el Budaker Oszkár. *Széchenyi István Városi Könyvtár*, 2017. szeptember 8. <https://www.szivk.hu/65-evvel-ezelott-huny-el-budaker-oszkar/>. (Megtekintés: 2024. január 11.)
- BUDAKER Oszkár 1933. *Lelkipásztorkodástan*. Gépirat. Sopron.
- BUDAKER Oszkár 1933–1934. *Homiletika*. Kézirat. Sopron.
- BUDAKER Oszkár 1937. „Hazafias” igehirdetés? *Lelkipásztor*, XIII. évf. 5. sz. 167–169. o.
- BUDAKER Oszkár 1942. Az istentiszteletet megújító mozgalmak és azok bírálata. In: *Harc az evangélikus istentiszteletért. Az 1942. április 8-10-ig Győrött tartandó Országos Teológiai Napok első négy történeti előadása*. Győr. 35–48. o.
- BUDAKER Oszkár 1943. Jövel, Szentlélek Úristen! *Keresztyén Igazság*, X. évf. 6. sz. 121. o.
- BUDAKER Oszkár é. n. *Liturgika*. Gépirat. Sopron.
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztyén istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 1932. Az evangélikus liturgia megújítása történeti és elvi alapon. Doktori értekezés. Sopron. Web: <https://medit.lutheran.hu/site/konyv/163>. (Megtekintés: 2024. január 11.) Új kiadás Hafenschér Károly előszavával: Veszprém–Győr, 2010.
- JÁNOSSY Lajos 1933. Imádkozó egyház. *Lelkipásztor*, IX. évf. 5–6. sz. 167–169. o.
- JÁNOSSY Lajos 1934. A mindennapi istentisztelet. *Lelkipásztor*, X. évf. 3–4. sz. 85–91. o.
- JÁNOSSY Lajos 1935. *Liturgika*. Gépirat. Sopron.

- JÁNOSY Lajos 1936. *Az evangélikus gyülekezetek sajátos életformái a XVI. századbeli egyházi rendtartások nyomán*. Pécs.
- JÁNOSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Sopron. 2., jav. kiad.: Fraternitas Lelkészegyesület, Veszprém, 2008.
- JÁNOSY Lajos é. n. *Homiletika*. Gépirat. Sopron. Web: <https://medit.lutheran.hu/site/konyv/4474>. (Megtekintés: 2024. január 11.)
- KISS Jenő (szerk.) 1943. *Visszapillantás a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Karának húsz éves történetére (1923–1943)*. Pécs.
- MAGASSY Sándor 2000. Budaker Oszkár emlékezete. *Keresztyén Igazság*, 46. sz. 34–39. o.
- PODMANICZKY Pál 1917. *A keresztyén istentisztelet lényege valláspszichológiai és dogmatikai alapon*. Pozsony. Web: <https://medit.lutheran.hu/site/konyv/1072>. (Megtekintés: 2024. január 11.)
- POLYÁK Petra 2014. Tanévnyitók az Erzsébet Tudományegyetemen (1914–1950). *Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár*, október 6. <https://leveltar.pte.hu/content/tanevnyitok>. (Megtekintés 2024. január 11.)
- RAFFAY Sándor 1933. *A magyarhoni evangélikus liturgia történetéhez*. Tanulmány. Melléklet a *Protestáns Szemle* 1933. augusztus–szeptemberi számához. Web: https://library.hungaricana.hu/hu/view/EvangélikusMonografiak_011/. (Megtekintés: 2024. január 11.)
- STRÁNER Vilmos 1910. A Szentírás jelentősége és kezelése a gyakorlati theologia minden ágában. *Theológiai Szaklap*, VIII. évf. 1–4. sz. https://epa.oszk.hu/02300/02360/00029/pdf/EPA02360_theologiai_szaklap_1910_01_046-071.pdf. (Letöltés: 2023. november 15.)
- STRÁNER Vilmos 1923–1924. *Cura pastoralis*. Kézirat. Sopron.
- STRÁNER Vilmos 1927. *Liturgika*. Kézirat. Sopron. Web: https://library.hungaricana.hu/hu/view/EOL_AGE_06_fol_22_a/. (Megtekintés: 2024. január 11.)
- STRÁNER Vilmos 1933–1934. *Homiletika*. Kézirat. Sopron. Web: https://library.hungaricana.hu/hu/view/EOL_AGE_06_fol_22_b/. (Megtekintés: 2024. január 11.)
- SZIMON János 1966. Budaker Oszkár 100 éve született. *Evangélikus Naptár*, 60–62. o.
- TÓTH Károly 2020. *Teológiai élet a magyarországi evangélikus teológiai folyóiratokban az 1940-es években*. Doktori értekezés. EHE, Budapest. Web: <http://real-phd.mtak.hu/912/3/Teologiaielet-disszertacioTothKaroly2020.pdf>. (Letöltés: 2024. január 11.)
- Újtestamentom, vagyis Újszövetség*. Görög eredetiből fordította Raffay Sándor. Luther-Társaság Kiadása, Budapest, 1929. <https://www.okosbiblia.hu/bible/rs1929>.
- ZOLTÁN László 1999. Budaker Oszkár (1896–1952). *Soproni Szemle*, 53. évf. 1. sz. 69–72. o.
- A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Evang. Hittudományi Karának Tanulmányi és Vizsgálati Szabályzata*. Pécs, 1926. Web: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/33896/ete-ev-hittud-vizsga-szabalyzat-1926-pecs.pdf>. (Letöltés: 2024. január 11.)
- ZOLTÁN László (szerk.) 2000. *Oszlop Isten templomában*. Budaker Oszkár 1896–1952. Magánkiadás, Sopron.
- ZOLTÁN László (szerk.) 2002. *Az ötven esztendővel ezelőtt elhunyt, Budaker Oszkár halálával kapcsolatos, a Soproni Evangélikus Egyházközség Elnökségéhez érkezett részvétnyilvánító levelek és táviratok*. Kiegészítés Zoltán László Oszlop Isten templomában c. munkájához. Gépirat. Sopron. Web: <https://medit.lutheran.hu/site/konyv/4524#book/>. (Megtekintés: 2024. január 11.)

Budapesttől Krakkóig

Közép-kelet-európai körkép a Lutheránus Világszövetség teológiai és szervezeti hangsúlyairól 1984–2023 – 2. rész

■ PAP KINGA MARJATTA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
bölcész, doktorandusz
E-mail: kuninga@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2024.99.1.1

- A közép-kelet-európai régió 2023-ban másodszor adott otthont a Lutheránus Világszövetség (LVSZ) legmagasabb döntéshozatali fórumának. A tanulmány az 1984-es budapesti nagygyűlés óta megtett út és a világszövetség-történet néhány kiemelt elemét vizsgálja közép-kelet-európai szempontból.

A régió és a magyar evangélikus szerepvállalás rövid ismertetését követően a szerző a nagygyűlés kettős funkciójának megfelelően részletesen kitér mind a „közgyűlési” feladatok (választások, teológiai és közéleti állásfoglalások), mind a két alkalom liturgikus életének összevetésére. A 2023-as nagygyűlés sajátosságai közül kiemelt szerepet kap az auschwitz-birkenai látogatás gondolköre és az evangélikus–katolikus párbeszéd az új reformáció útján.

- Kulcsszavak: nagygyűlés / arányosság / ellenkultúra / felelősség / ökumené

Nyitó istentisztelet Budapesten és Krakkóban

1984-ben tizenkétezen ünnepeltek a Budapest Sportszínházban, 2023-ban ezerkétszáz fő töltötte meg az ICE konferenciaközpont nagytermét. Bár Lengyelország más vidékeiről is érkeztek gyülekezeti csoportok, a munkanap délelőttjén megtartott istentisztelet már nem jelentett mágneses vonzerejű szenzációt. A Joanna Korczago keze alatt megszólaló egyesített énekkar huszonegynéhány tagjával azonban éppoly robbanékony lelkesedést és elszántságot sugárzott, mint a magyar evangélikusok kétszáz fős egyesített kara, akik hét karnagy vezényletével szolgáltak a negyven évvel korábbi nyitóistentiszteleten.

Az 1984-es alkalom¹ a házigazda magyarországi egyház akkor érvényben lévő úrvacsorai liturgiáját követte, az alkalomhoz illő módosításokkal és az énekversek nagy részének elhagyásával. A 2023-as nemzetközi rend ettől való eltérései lényegében a *Liturgikus könyv* szerinti sorrenddel azonosak: a gyónási rész az istentisztelet elején, a hitvallás az igehirdetés után következik. A liturgiába szükség szerint beszűrődő „hivatalos” nagygyűlési üzenetek finom hangsúlyaikban különböznek: ’84-ben jóval a világszövetség alapítása előtti időre visszanyúló történelmi folyamatosság, míg ’23-ban a régiós aspektus került előtérbe.

¹ Megnyitó istentisztelet. / Eröffnungsgottesdienst. / Opening Service. Seventh Assembly, Lutheran World Federation, 22 July 1984, Budapest. https://medit.lutheran.hu/files/megnyito_istentisztelet_1984.pdf.

Liturgikus funkció	Budapest, 1984	Krakkó, 2023
		Kórusszolgálat
Harang	<i>Nincs adat</i>	Hangszeres szignálmotívum
		<i>Miren qué bueno</i> (a 133. zsoltár argentin változata, új tétel) ²
Kezdőének	<i>Erős vár a mi Istenünk – Luther-ének négy versszakkal</i>	
	Invokáció	Salutatio
Bevezető zsoltár	Zsolt 67,2–5.8 <i>A Pröhle-agendában Az evangélium szolgálata című fejezet introitusa</i>	133. zsoltár <i>Az egység zsoltára, lásd nagygyűlési téma (Egy test, egy Lélek, egy reménység)</i>
Ráfelelő énekvers	Kis doxológia	<i>Miren qué bueno</i> refrén (lásd fent)
	Kollekta	
A nagygyűlés kontextusba helyezése	Evangélikus világgyűlések üzeneteiből 1923-tól (!)	Keresztelési hálaadás, közben a régiók köszöntése egyenként
Gyülekezeti ének	<i>Kelj fel, kegyes nap</i> (1970, 1984, 2023)	<i>Wa, wa, wa Emimimo</i> (Nigéria, 2003 és 2023)
A nagygyűlés megnyitása	„A Lutheránus Világszövetség mostani, Hetedik Nagygyűlésének főtémája: Krisztusban – reménység a világ számára. Erre tekintve figyeljünk Isten ígéjére.”	Mt 18,20; imádság a Szentlélekért és a nagygyűlés megnyitása
		<i>Where two or three</i> (kanadai kánon, új tétel)
		Bűnvallás és feloldozás
		Általános könyörgés énekelt refrénnel
Kyrie énekvers		Kyrie (Iona ökumenikus közösség, új tétel)
Gloria énekvers		<i>Ehre sei, Gott in der Höhe</i> (Németország, új tétel)
		Kollekta
Igeolvasás	Ószövetségi ige (5Móz 30,15–18a.19)	
	Gárdonyi Zoltán: <i>Énekeljete az Úrnak!</i> (kórus)	
	Epistola (Róm 8,19–24a)	Epistola (Ef 4,1–8) <i>Ef 4,4 a nagygyűlés vezérigéje</i>
	Sulyok Imre: <i>Reménység Krisztusban</i> (kórus) <i>Az alkalomra írt kórusmű ősbemutatója</i>	<i>Alleluia</i> (Brazília)
	Evangélium (Mk 1,14–15)	Evangélium (Mt 2,1–12) ³
	Szokolay Sándor: <i>Buzgón kérjük</i> (kórus)	<i>Alleluia</i> (Brazília)
	Niceai hitvallás	

² Az énekek mellett évszámok, illetve „új tétel” megjelölés jelzi, hogy 1947 és 2023 között mely LVSZ-énekgyűjteményekben szerepelt már az adott tétel.

³ A testben megjelent Istenre utaló igeválasztást magam javasoltam az igei ív összeállításakor. Az erre való utalás a záróüzenet „Egy test” című fejezetébe is bekerült: „Istentiszteleti keretben gondolkodtunk az inkarnációról, amikor Isten csecsemő, sebezhető hús-vér test lett a jászolban. A megtestesülés arra a kockázatra hív minket, hogy minden emberben és a teremtés egészében felismerjük Istent, és elfogadjuk, hogy alapjában mindnyájan egyek vagyunk.” (A szerző fordítása.)

Igehirdetési ének	<i>Ébredj, bizonyágtévő lélek</i> (1952-től 1984-ig minden kötetben)	
	Igehirdetés	
	Kodály Zoltán: <i>Szép könyörgés</i> (kórus)	<i>Called Together</i> (finn és amerikai alkotó „afrikai” éneke, új tétel)
		Apostoli hitvallás
	Általános könyörgés prózai refrénnel	
		Pax
Offertórium	<i>A nyitó offertórium 226 677,80 Ft volt, amely összeget az LVSZ az afrikai éhínség leküzdésére fordítja.</i> ⁴	<i>A nyitóalkalmon 4403 EUR gyűlt össze az LVSZ tagegyházak diakóniai munkájának támogatására.</i>
Úrvacsorai rész bevezetése	<i>Itt az Isten köztünk</i> , 1. vers (nem szerepel a <i>Laudamus</i> gyűjteményben)	Kórusszolgálat
	Gyónás, feloldozás	Prefáció
Úrvacsorai ének	<i>Mind adjon hálát Istennek</i> , 1–4. vers (nem szerepel a <i>Laudamus</i> gyűjteményben)	<i>Sanctus</i> (Cseh testvérek, új tétel)
	Úrvacsorai liturgia	
		Szerzési igék
	Miatyánk	
	Szerzési igék	
Agnus Dei	Gyülekezet prózában (!)	<i>Ya hamalaLah</i> (Palesztina, új tétel)
	Úrvacsoraoasztás	
Énekek	<i>Paradicsomnak te szép élő fája</i> (a '84-es <i>Laudamus</i> -ban nem szerepel, 2017-ben igen)	<i>We're Coming, Lord</i> (Sierra Leone, 2017 és 2023)
	Magyar kórusművek Rezessy László: <i>Én Istenem, én bűnös ember</i> Gárdonyi Zoltán: <i>Szelíd szemed, Úr Jézus</i> Kapi-Králik Jenő: <i>Áldom az Urat</i>	
	<i>Felséges Jézus</i> (1947–63-ig szerepel, '84-ben nem)	<i>Witaj, krynico</i> (Lengyelország, új tétel az énekkar vezetésével)
	Nemzetközi kórusművek Caspar Othmayr: <i>O Mensch, bewein dein Sünde groß</i> Johann Walter: <i>Allein auf Gottes Wort</i> Adam Gumpelzhaimer: <i>Lobt Gott getrost mit Singen</i>	<i>We've Become a Family</i> (Hong Kong, új tétel)
	<i>Győzelmet vettél</i> (1970 és 1984)	
	Hálaadó imádság, Áldás, Küldés	
Záróének	<i>Áldjad, én lelkem</i> (minden LVSZ-kötetben szerepel, kivéve az 1990-es kiegészítő füzetet)	<i>Komm, Herr, segne uns</i> (Németország, 2003 és 2023)
	Kivonulás	Taps

⁴ *Napról Napra*, 1984. július 26. 3. o. https://medit.lutheran.hu/files/naprol_napra_1984_5.pdf.

A zenei anyag tekintetében jelentős eltérést tapasztalhatunk – megítélésem szerint a hazai esemény javára. Míg Budapesten a közös énekanyag a nemzetközi evangélikusság törzsanyagából válogat, és ezt egészíti ki a házigazda egyház zenei arculatának bemutatására is alkalmas, igényes kórusreper-toár magyar oldalról csupa kortárs, részben az alkalomra írt tétellel, valamint kiemelkedő nemzetközi evangélikus szerzők műveivel, Krakkóban az arányosságot szem előtt tartva minden régió énekei megjelennek, azonban azon az áron, hogy a gyülekezeti énekek közt az evangélikusság himnusa kivételével alig találunk közismert dallamot. Létező logika, hogy a nagygyűlés népe azáltal válik közösséggé, ahogyan együtt teszik magukévá az új tételeket, mindazonáltal ez kevésbé tükrözi az otthonosság és a közösségbe való hazaérkezés élményét.

Az evangélikus törzsanyag (*Kernlied*) kifejezését a világszövetségi repertoárra alkalmazva megállapíthatjuk, hogy ilyen tételek adják a '84-es liturgia gerincét. 2023-ban az *Erős vár* mellett az új szövegkompilációval szereplő *Kelj fel, kegyes nap* dallam és az 1970-es évek harcos német éneke, a *Komm, Herr, segne uns* dallam csenghetett halványan ismerősen a gyakorlottabb résztvevők számára. Törzsanyag új színekkel vagy az újdonság egyesítő ereje? A nagygyűlési énekeskönyvek tágabb perspektívájú vizsgálata során is hasonló kérdésekkel szembesülünk.

Nagygyűlési énekeskönyvek párbeszéde

Az LVSZ szinte minden nagygyűlésére önálló énekgyűjteményt bocsát ki, amely egyszerre igyekszik felmutatni az evangélikus tanítás tisztaságát, épít a közösségi éneklés központi szerepére, kifejezi az evangélikus zenei hagyományok sokszínűségét a világ különböző tájain, és ezen belül kiemelt teret biztosít a nagygyűlést megrendező régióknak. 1947 és 2023 között tizenegy énekgyűjtemény látott napvilágot, benne⁵ összesen ötszáznegyven különböző zenei tétellel tíz évszázadból, hetvenkét nyelven. A 2023-as krakkói nagygyűlés zenei vezetőjeként egyedülálló lehetőségem nyílt végigkövetni az aktuális gyűjtemény szerkesztési folyamatát és saját munkánkat kontextusba helyezve tájékozódni az elődök munkájáról.

Az egymást követő gyűjtemények ívét végigkövetve kezdetben világosan kirajzolódik egy egységes szerkesztői koncepció. 1947-től 1984-ig egymásra épülő kötetek követik egymást: az ismétlődő törzsanyag – néhányétel elhagyásával – minden alkalommal új tételekkel egészül ki, így a gyűjtemények össztételszáma harminchatról fokozatosan százötvennégyre bővül. A folyamatosságot az egységes címadás (*Laudamus* 1952, 1957, 1963, 1970, 1984) is kiemeli. Az 1984-es budapesti nagygyűlésre megjelent ötödik kiadás himnológiai tekintetben egyfajta csúcspontként értékelhető: az előző évtizedekben felhalmozott és a frissen kiválogatott anyag arányos közlésével, új földrajzi területek és erős kortárs anyag beemelésével, hagyományos fejezetekbe rendezve, jól adatolt tételeket ad közre.

1990-ben fordulópont következik: a '90-es füzet csupa új tételt tartalmaz azzal a céllal, hogy ezt az anyagot a '84-es kötet kiegészítéseként, azzal együtt használják. Az ezt követő gyűjtemények (1997 Hongkong, 2003 Winnipeg, 2017 Windhoek és 2023 Krakkó) a korábbi hagyománnyal szakítva egymástól teljesen független gyűjtemények mind a zenei anyag, mind a szerkesztési elvek tekintetében. Mint ha csupa kiegészítő kötet sorakozna egymás után, a törzsanyag azonban valahol út közben elkallódott.

⁵ Az 1977-es dar-es-salaami anyag jelenleg nem elérhető.

A *Laudamus* 1984-es kiadása százötvennégy verses éneket (valamint három kánont és kilenc liturgikus tételt) tartalmaz tíz évszázadból, huszonnégy nyelven. Mint az előszóban olvashatjuk: „A gyűjtemény magját még mindig az északi, európai eredetű klasszikus evangélikus énekek adják. [...] Ez a kiadás ugyanakkor igyekszik, ha korlátozottan is, de kiegyenlítettebb válogatást közreadni a többi hagyományos evangélikus területről, valamint az ázsiai, afrikai és latin-amerikai régió egyházaiból.”⁶ A tőlünk távol eső régiók arányának növekedése mellett az 1984-es nagygyűlés házigazdája, Közép-Kelet-Európa és benne Magyarország is hangsúlyosan megjelenik az énekgyűjtemény anyagában.

Ami a magyar tételeket illeti, Kodály Zoltán szerepeltetése a *Laudamus*-kötetben inkább szimbolikus jellegű: a *Pázsitdombon üldögél* címmel Szedő Dénes szövegére alkalmazott gyermekdal (*Laudamus* 113, EÉ 536) nem képvisel maradandó értéket. Nem így a *Kínok árnyékaiból* (*Laudamus* 124, EÉ 432), amely Sulyok Imrének a ’81-es hazai énekeskönyv anyagából átvett kiváló kortárs kompozíciója Weöres Sándor hasonlóan kiemelkedő művészi színvonalú versére. Emellett két lengyel és három cseh, illetve szlovák tétel mellett a boldogmondások orosz ortodox liturgikus formában való feldolgozása is megjelenik a kötetben.

A *Laudamus* 1984 tételeinek több mint fele új az éneklő közösség számára, és egyben a korábbiaknál nagyobb földrajzi változatosságot mutat. Ugyanakkor a válogatásból jól látható az elődkiadványokkal való szerves összekapcsolódás igénye is. Az előszó szerzője gyakorlati szempontokra is hivatkozik e téren: „Az énekgyűjtemény összeállítása főként pragmatikus okok miatt eléggé konzervatív. Mivel a résztvevők csak néhány napra jönnek össze közös munkára és imádságra, nincs elég idő és figyelem újat tanulni. Gyakran a támogató kórus vagy hangszeres kíséret is hiányzik. Természetes tehát, hogy főként jól bevált, közismert tételek kerülnek kiválasztásra.”⁷ (Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy tételek számából adódóan a gyűjtemény inkább énektár jellegű – a jelen vizsgálat arra nem terjedt ki, hogy mely tételeket énekelték el valóban a ’84-es ifjúsági és a „valódi” nagygyűlés számos liturgiája során.)

A 2023-as gyűjtemény egészen másfajta profilt képvisel (WITT–PAP–LANGE 2023). A kötet nyolcvannégy – a liturgiák során valóban elénekelt – tételének több mint hetven százaléka új, most először LVSZ-kötetben szereplő anyag: sok esetben nem is szükségképpen jellegzetesen evangélikus környezetből származó tétel. A német korálanyagból két erős LVSZ-Kernlied, Luther *Erős vár* himnusza és az *Áldjad, én lelkem* mellett a tematikus kapcsolódás okán az *Adj békét a mi időnkben* fért bele a gyűjteménybe. Formai tekintetben is érezhető a változás: míg a budapesti énekeskönyv több mint kilencven százalékan hagyományos verses énekeket tartalmaz, a krakkói gyűjtemény közel fele liturgikus tradíción nyugvó ciklikus tétel, kánon, zsoltárrefrén vagy imádságválasz.⁸

Magyar oldalról egyetlen tétel, a 133. zsoltárt feldolgozó *Mily gyönyörűség* című dal⁹ kapott helyet a gyűjteményben; a lengyel hozzájárulás egy 19. és egy 20. századi korál, illetve két jól használható ifjúsági ének. Ezzel egy csapásra megháromszorozódott a világszövetség alapítása óta az LVSZ-gyűjteményekben szereplő lengyel tételek száma, a régió többi egyházának zenei megjelenését azonban nem sikerült érdemben erősíteni.

⁶ *Laudamus* 1984, V. o. A szerző fordítása.

⁷ Uo. V–VI. A szerző fordítása.

⁸ Az itthoni gyakorlattól eltérően ma több evangélikus kultúrában erősödik a kortárs énekelt responzumok használata, amely a verses énekek tartalomközpontúságával szemben a repetitív tételek részvétalközpontú megközelítését állítja előtérbe.

⁹ Sumonyi Zoltán és Gryllus Dániel műve.

A nyelvi sokszínűség tekintetében egyenrangúnak mondható a két gyűjtemény: a '84-es *Laudamus*-ban szereplő harminc nyelv jelentős bővülés az előző kötet tizenkilenc nyelvéhez képest – a holland, a portugál és a görög kivételével csupa Európán kívüli nyelv (kpelle, sona stb.). A krakkói gyűjtemény a maga huszonhét nyelvével szintén hoz néhány olyan elemet, amely soha korábban nem szerepelt: így beemeli egy, 1990-ben még csak angolul közölt lakota ének eredeti szövegét, de ibo vagy jávai nyelvű ének sem szerepelt korábbi LVSZ-énekeskönyvben.

Mit jelentett a nagygyűlés a házigazda egyház számára?

Mint Gáncs Péter nagytarcsai lelkész írja a budapesti nagygyűlés tizedik évfordulóján: „Az áhított »csoda« elmaradt, mert nem is következhetett be. Hiszen az egyház életét nem világszervezetek és világgyűlések újítják meg, hanem Valaki egészen Más! Akik ezt elfelejtették, szükségszerűen csak keserű szájjal, csalódottsággal emlékezhetnek vissza. Aki viszont józanul a helyére tudja tenni ezt az eseményt, az ma is hálás lehet Istennek, hogy egy olyan kicsi egyháznak, mint a miénk (ma jobban látjuk, mennyire kicsiny, mint akkor...) megadatott a találkozás az evangélikusság egész világot átölelő családjával.” (GÁNCSS 1994, 254. o.)

Az 1984 utáni fejleményeket koromnál fogva, a 2023-as tanulságokat az események közelsége okán nem ildomos értékelően elemezni. Néhány jellemző vonást hadd emeljek ki mégis a mögötünk álló folyamatokból.

A házigazda lengyel egyház nagygyűlési felkészülésének útján fontos állomást jelentett a női ordináció kérdése. Mint az LVSZ hatéves jelentése megállapítja (GREENAWAY–MUMIA 2023, 8. o.), „az evangélikus *communio* az 1984-es nagygyűlés óta következetesen képviseli a nők teljes bevonását az ordinált lelkészségbe. Ma a tagegyházak mintegy 90 százaléka ordinál nőket.”

Lengyelországban 1963-tól kezdve ún. diakónus lelkészként igei és diakóniai szolgálatba állhattak az evangélikus teológiai egyetemet végzett nők. 1999-től jogosultságot kaptak a kazuális szolgálatok végzésére. 2008-ban az egyház teológiai és hitvallási bizottsága megállapította, hogy nincs teológiai akadálya a női ordináció bevezetésének. A nők továbbra sem tölthettek be azonban parókusi állást, és nem vezethettek önállóan úrvacsorai liturgiát.

Jerzy Samiec püspök 2015-ben kezdeményezte az egyházi törvény módosítását, és az indítványról már 2016-ban többségi határozatot hozott a lengyel zsinat, azonban a kétharmados küszöböt akkor nem sikerült elérni. 2021 októberében született meg a szükséges mértékű támogató zsinati döntés, amelynek alapján a 2022. május 9-én megtartott első ünnepi istentiszteleten kilenc, különböző korú lelkésznőt ordinált Samiec püspök. Noha a folyamat során megvizsgálták a világszövetség teológiai dokumentumait és a testvéregyházi tapasztalatokat, elmondhatjuk, hogy a lengyel egyház saját tempójában érkezett meg a kérielt döntésig.

A világ evangélikus összefüggéseinek sajátos példája, hogy a krakkói nagygyűlés lezárását követő napokban a Nagy-britanniai Evangélikus Egyház püspökévé választották Paulina Hławiczka-Trotmant, aki tehát az első lengyel származású evangélikus püspöknő a világtörténelemben.¹⁰

„Az LVSZ felekezeti közösség, de nem befelé forduló konfesszionalista szervezet” – fogalmaz a

¹⁰ Paulinát Angliában ordinálták 2014-ben, jelenleg a döntően emigráns háttérű egyház nottinghami gyülekezetének és a londoni lengyel gyülekezetnek a lelkésze.

krakkói zárónyilatkozat. A tapasztalat nem újszerű: Nagy Gyula így ír *A budapesti nagygyűlés magyar szemmel* című összefoglalójában: „A mi tapasztalatunk szerint ez a világgyűlés minden más volt inkább, mint egy szűkkörű, konfesszionális külön tanácskozás. Kinyitotta kapuit és ablakait minden egyház és minden keresztyén ember nagy közössége irányában. Utakat és közbeeső célokat vitatott meg az egyház nagy végső célja felé vezető úton. És új indításokat adott az evangélikusoknak a világon a közös ökumenikus út vonatkozásában.” (NAGY 1985, 200. o.)

Az ökumenikus dimenzió kétségkívül a világszövetség önképének régóta meghatározó vonása. 1984-ben aligha lett volna elképzelhető, hogy katolikus teológus tartsa a nagygyűlés főelőadását (HALÍK 2023), vagy hogy a Keresztény Egység Előmozdítása Pápai Tanácsának elnöke, a Vatikán „külügyminisztere” liturgikus eseménnyel egybekötött ökumenikus kerekasztalon vegyen részt, ahol az LVSZ Luther-kabátot viselő női főtitkárával kölcsönösen keresztet rajzolnak egymás homlokára.¹¹

2023-ban már több megtett lépés van a hátunk mögött a közös irányba haladó úton. Több mint ötven év teológiai dialógusainak kontextusában a *Közös nyilatkozat* (1999), a korábbiakban említett, *A szembenállástól a közösségig* című dokumentum (2013) és a 2016. október 31-én a lundi székesegyházban Ferenc pápa és a Lutheránus Világszövetség vezetői által vezetett közös liturgia az elmúlt időszak legfontosabb mérföldkövei.

A krakkói nagygyűlés zárónapját indító áhítat keretébe beillesztett ökumenikus találkozást¹² komoly egyeztetési folyamat előzte meg. A délelőtt egy kiemelt pontján Kurt Koch bíboros és Anne Burghardt főtitkár felváltva olvasta fel az erre az alkalomra előkészített közös dokumentumot.¹³

A nagy váradalmak ellenére maga a dokumentum jobbára korábbi megszólalások megerősítését tartalmazza, így jelentőségét inkább elhangzásának ténye és körülményei, mint tartalmi elemei indokolják. A 3. fejezetben a kölcsönös kiátkozások kapcsán leírtak szimbolikus jelentősége ugyanakkor bizonyára figyelemre méltó:

„Luther Márton kiátkozása némelyekben ma is megütközést kelt. Az eseménynek helye van a felekezeti emlékezet részeként, noha a kiátkozás a reformátor halálával régen elvesztette közvetlen jelentőségét. Az evangélikusok nem ellenségek, és nem idegenek a katolikusok számára, hanem testvérek, akikkel a katolikusokat tudottan összeköti a keresztség és nem egy »azokból az alkotóelemekből vagy javakból, amelyeknek összességéből az Egyház épül és él« (*Unitatis redintegratio* 3).

Hasonlóképpen az a tény, hogy Luther Márton és az evangélikus hitvallási iratok »Antikrisztusként« hivatkoznak a pápaságra, ma is megütközést kelt, noha a Lutheránus Világszövetség nem képviseli ezt a nézetet. A két említett példa háttérében végső soron a péteri szolgálat és az egyház misztériuma, egysége és egyediségének kérdése áll. A katolikus–evangélikus dialógus folytatása során tehát ez a kérdéskör különleges figyelmet igényel.”¹⁴

¹¹ A kerekasztal résztvevőinek köre tükrözte azt a tényt, hogy 1999 óta a Metodista Világtanács, az Anglikán Közösség és a Református Egyházak Világközössége is csatlakozott a megigazulásról szóló *Közös nyilatkozathoz*. A pünkösdi világméretű testvérisége és a keleti ortodox egyház képviselője „külső tagként” hozta el hozzászólását.

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=TBCuX1MVBcM>.

¹³ *Common Word of the Lutheran World Federation (LWF) and the Dicastery for Promoting Christian Unity, Vatican (DPCU)*. Presented by General Secretary Rev. Dr. Anne Burghardt and Cardinal Kurt Koch September 19, 2023 at the LWF Thirteenth Assembly in Krakow. <https://2023.lwfassembly.org/sites/default/files/2023-09/2023A%20-%20Common%20Word%20-%20EN.pdf>.

¹⁴ A szerző fordítása.

2030-ban az *Ágostai hitvallás* küszöbön álló ötszázadik évfordulójára is készülve a folyamatos reformáció fogalma ismételten szerepelt a nagygyűlés záróüzenetében, Tomáš Halík előadásában szintén több ízben szólt az új reformáció szükségességéről és ismérveiről. Hogy mit jelent ez a Lengyelországi vagy a Magyarországi Evangélikus Egyház számára, annak megfejtése mindannyiunk számára nyitva áll.

From Budapest to Kraków

Theological and Organisational Highlights of the Lutheran World Federation 1984–2023, with a Special Focus on Central Eastern Europe – Part 2

► **In 2023, the Central Eastern Europe (CEE) region hosted the assembly of the Lutheran World Federation (LWF) for the second time. The article offers an insight to the journey from the 1984 Budapest assembly, scrutinising a few chosen elements of assembly history from a specifically CEE point of view.**

After a brief introduction to the regional expressions and the role of Lutherans from Hungary in LWF history, the two assemblies in the region are pictured in a contrastive manner. Due to the multiple functions of an assembly, the author enlarges on both constitutional matters (elections, resolutions and theological questions) and the worship life of both events, with special emphasis on the Auschwitz-Birkenau experience and Lutheran–Roman Catholic dialogue on the road of new Reformation.

► Keywords: assembly / balance / counterculture / responsibility / ecumenism

Hivatkozott művek

- A Lutheránus Világszövetség 13. nagygyűlésének záródokumentuma. „Egy test, egy lélek, egy reménység”. Ford. Mesterházy Balázs. *Evangélikus.hu*, 2023. október 3. <https://www.evangelikus.hu/hireink/teologia/a-luthera-nus-vilagszovetseg-13-nagygyulesenek-zarodokumentuma>. (Megtekintés: 2023. december 4.)
- A szembenállástól a közösségig. *Evangélikus-római katolikus közös megemlékezés a reformációról 2017-ben*. Ford. Pap Kinga Marjatta. Luther Kiadó, Budapest, 2016. Web: https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2022-10/dtpw-from_conflict_to_communion_hu_1.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- GÁNC S PÉTER 1994. Eltűzött remények – szükségszerű csalódottság. *Lelkipásztor*, 69. évf. 7–8. sz. 253–254. o.
- GREENAWAY, Kristine – MUMIA, Pauline (szerk.) 2023. *From Windhoek to Kraków. 2017–2023 six-year report*. Lutheran World Federation, Geneva. <https://www.lutheranworld.org/resources/publication-windhoek-krakow-2017-2023>. (Letöltés: 2023. december 4.)
- HALÍK, Tomáš 2023. Folyamatos reformációra van szükség. Főelőadás a Lutheránus Világszövetség 13. nagygyűlésén. Ford. Görfői Tibor. *Lelkipásztor*, 98. évf. 10. sz. 376–380. o.
- Hope for the Future. A Study Document for Renewing Jewish–Christian Relations* 2023. Lutheran World Federation, Geneva, 2023. <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2023-09/20230815%20Jewish-Lutheran%20relations.pdf>. (Letöltés: 2023. december 4.)

- LANGE, Dirk G. – MUMIA, Pauline – PLÜSS, Jean-Daniel – HINLICKY WILSON, Sarah (szerk.) 2023. *„The Spirit of the Lord Is Upon Me”. International Lutheran-Pentecostal 2016–2022 Dialogue Statement*. Lutheran World Federation, Geneva. https://lutheranworld.org/sites/default/files/2023-09/20230810_Lutheran-Pentecostal_dialogue_EN_o.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- Laudamus. *Hymnal for the Lutheran World Federation. Gesangbuch für den Lutherischen Weltbund*. 5. kiad. Lutheran World Federation, Geneva, 1984. Web: https://ia802300.us.archive.org/16/items/1984-laudamus/1984_Laudamus.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- LEHTONEN, Risto 2019. *Church in a Divided World. The Encounter of the Lutheran World Federation with the Cold War*. University of Eastern Finland, Jyväskylä. (Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology 19.)
- NAGY Gyula 1985. A budapesti nagygyűlés magyar szemmel. *Lelkipásztor*, 60. évf. 4. sz. 196–203. o.
- PAP Kinga Marjatta 2017. Szabad egyház szabad államban. Kalandozások a baltikumi egyházak reformációtörténetében. *Korunk*, III. évf. 5. sz. 45–49. o. Web: http://epa.oszk.hu/00400/00458/00630/pdf/EPA00458_korunk-2017-05_045-049.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- PAP Kinga Marjatta 2021a. Észet vezető a Lutheránus Világszövetség élén. *Evangelikus.hu*, június 22. <https://www.evangelikus.hu/hireink/nagyvilag/eszt-vezeto-a-lutheranus-vilagszovetseg-elen>. (Megtekintés: 2023. december 4.)
- PAP Kinga Marjatta 2021b. Nemzedékről nemzedékre. Bevezetés a magyar–finn–észti egyházi kapcsolatok történetébe. In: Antal M. Gergely et al. (szerk.): *Varia fenno-estonica. Ünnepi olvasókönyv Csepregi Márta 70. születésnapjára a finn és az észti nyelv és kultúra, valamint a magyar–finn, magyar–észti kapcsolatok köréből*. ELTE BTK Finnugor Tanszék, Budapest. (Urálisztikai Tanulmányok 23.) 388–408. o. Web: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/83138/VFE-UT_23.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- Study Guide. LWF Thirteenth Assembly Kraków, Poland 13–19 September 2023*. Lutheran World Federation, Geneva, 2023. <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2023-08/2023A%20-%20Study%20Guide%20-full%204L.pdf>. (Letöltés: 2023. december 4.)
- „Továbbra sem leszünk munka nélkül!” Beszélgetés a hetvenéves Harmati Bélával. *Evangelikus Élet*, 71. évf. 23. sz. 2006. június 4. 5. o. Web: <https://zope.lutheran.hu/ujsagok/evelet/archivum/2006/23/051>. (Megtekintés: 2023. december 4.)
- WILLIAMS, Esther 2023. Volunteers: The-go-to-team at the LWF Assembly. 2023. *LWFAssembly.org*, szeptember 19. <https://2023.lwfassembly.org/news/volunteers-go-team-lwf-assembly>. (Megtekintés: 2023. december 4.)
- WITT, Tom – PAP, Kinga Marjatta – LANGE, Dirk (szerk.) 2023. *Reconciled and Renewed. Assembly Worship. LWF Thirteenth Assembly Krakow, Poland 13–19 September 2023*. Lutheran World Federation, Geneva. Web: <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2023-10/2023A%20-%20Liturgy.pdf>. (Megtekintés: 2023. december 4.)

A hívő élet alapjai a Jelenések könyve szerint

Üzenet a hét gyülekezetnek és a mindenkori keresztényeknek (2. rész)

■ RICZINGERNÉ GARAI SZILVIA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
teológus, lelkesjelölt
E-mail: szilvi.garai1032@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2024.99.1.5

- A Jelenések könyve második és harmadik fejezetében található hét üzenet különösen koncentráltan mutatja be a hívő élet lényegét. Amit Jézus vár az őt követőtől, az a halálig való kitartás, az ő hűséges követése (ὑπομονή). Ha ez valamiképpen sérül, megtérésre (μετάνοια) van szükség. A tanulmány szerzője a hét gyülekezethez szóló üzeneteket sorba véve tekinti át a kitartás és a megtérés motívumát, majd összegzi a kapott eredményeket, megmutatva, mennyire szoros a kapcsolat a két fogalom között. Ezután tér rá arra, hogy a hívő életfolytatásra nézve mindezeknek milyen tanulságai vannak.

Kulcsszavak: Jelenések könyve / ὑπομονή / μετάνοια / kitartás / megtérés

Bevezetés

„A Jelenések könyve nem kristálygömb, amely ezoterikus titkokat mutat meg, hogy segítségével el lehessen menekülni a földi élet kemény valóságából, hanem józan kézikönyv arról, hogyan legyen valaki Jézus tanítványa a földi élet kemény valóságának kellős közepén” – írja Darrell W. JOHNSON a Jelenésekről írt kommentárjában (2004, 15. o.). E tanulmány előző részében ezt igyekeztem bemutatni, és amellet érveltem, hogy a ’sokat tűrő kitartás’ (ὑπομονή) és a megtérés (μετάνοια) kölcsönhatása jellemzi a hívő életfolytatást. Most a Jelenések könyvének 2–3. fejezetében olvasható hét üzenet alapján igazoljuk ezt a feltevést, és szó lesz arról is, hogy miért fontos ez minden kor keresztényeinek, akik komolyan veszik Isten ígését.

Ὑπομονή és μετάνοια a hét gyülekezetben

Efezus

A város és a gyülekezet

Efezus a Római Birodalom egyik legjelentősebb városa volt a Krisztus utáni első századokban. Sokféle nép és vallás keveredett itt, amelyek mellett megfért egy erős zsidó közösség is, amely különleges előjogokat élvezett (HEMER 1989, 37. o.). Az Apostolok cselekedeteinek tanúsága szerint Pál kezdte el a keresztény tanítást terjeszteni Efezusban, és fokozatosan a térség legnagyobb gyülekezete alakult itt ki (KARNER 1990, 57. o.).

Υπομονή és μετάνοια Efezusban

Az ide küldött üzenetben Jézus kiemeli a gyülekezet erényei között a tűrő kitartást (Jel 2,2–3), kétszer is említve ezt szó szerint. Az igazság feletti örökösben Jézus tanítása alapján cselekszik.¹ A terhek viselése valószínűleg a gonoszok (az álapostolok) munkálkodása elleni harcot jelenti,² amelyet Jézus nevéért, azaz Jézusért magáért tesznek. Fáradozásuk tehát bizonyágtétel Jézus mellett. A *Codex Sinaiticus* még inkább hangsúlyozza az efezusiak szenvedését, hiszen ebben a harmadik vers kiegészül a θλίψις πιασας (minden szorongattatás) szókapcsolattal is, azaz Jézus nemcsak arról tud, hogy kitartanak, hanem arról is, hogy nagy nyomorúságot is szenvednek (BEALE 1999, 230. o.). Itt tehát egyértelműen megjelenik a υπομονή szenvedést tűrő dimenziója a Jézus nevéhez való hűséggel együtt.

A kitartás azonban nem terjed ki a gyülekezet életének minden részére: Jézus diagnózisa alapján nincs meg már az a szeretet, amely korábban jellemezte a közösséget.³ Hogy az Isten és Jézus iránti vagy az egymás iránti szeretetről van-e szó, az vita tárgyát képezi az értelmezők körében (HEMER 1989, 71. o.). Talán LADD (1972, 39. o.) jár legközelebb az igazsághoz, amikor azt írja, hogy 1Kor 13,1–3-ra kell visszagondolunk, amely szerint minden helyes cselekvés, még ha Krisztus nevében van is, semmit nem ér a szeretet nélkül. Az efezusiak valószínűleg annyira a tanítás tisztaságára és a saját keresztyénységükre koncentráltak, hogy pont a lényegét, a szeretettel végzett egymás iránti munkálkodást hanyagolták el. A gyülekezet úgy állíthatja helyre az állapotát, hogy visszaemlékezik, honnan sülyedt idáig, megtér, és teszi, ami korábban jó volt.

Az imperfectum imperativusból (μνημόνευε, emlékezz) arra következtethetünk, hogy az emlékezést folyamatosan, kitartóan gyakorolni kell. A megtérés aoristosa a cselekvéssel (ποίησον) kapcsolódik össze szorosan, azaz az Úr útjára való visszatérés nem egyszerűen a gondolkodás megfordulása kell, hogy legyen, hanem láthatóan a korábbi életvitelhez való visszatérésként kell megnyilvánulnia (MALINA–PILCH 2000, 52. o.).

A szeretet hiánya és korábbi jelenlétére való emlékeztetés, valamint a folyamatos visszaemlékezésre való felszólítás azt mutatja, hogy az efezusi gyülekezet sem a Jézusnak való engedelmességben (hiszen nem cselekedte a legfőbb parancsolatot), sem a lelki javai feletti örökösben nem volt állhatatos. Az Úr azonban, aki ennek ellenére is kitartóan szereti a gyülekezetét, még időben figyelmezteti, hogy ennek meg kell változnia.

Szmirna

A város és a gyülekezet

Szmirnát sok megpróbáltatás érte az idők során, az első századra mégis gyönyörű és gazdag város lett belőle – szépsége birodalomszerte híres volt (JOHNSON 2004, 64.o.). Nagy izraelita közösség élt a városban, akik igen nagy veszélyt jelentettek a keresztyényekre nézve, folyamatosan üldözték őket.

Bár a város igen gazdag volt, a keresztyén közösséget Jézus szegénynek írja le – ami nem is csoda egy olyan helyen, ahol a császárhűség és a zsidó közösség is erős. Ennek ellenére a második századra Szmirna jelentős keresztyén központtá vált (AUNE 1997, 160. o.).

¹ Vö. Mt 7,15–20 – hamis próféták és gyümölcszeik; Mt 24,24 – hamis krisztusok és hamis próféták. Idekapcsolódhat még 1Jn 4,1 („vizsgáljátok meg a lelkeket”) is.

² Az eredetiben ἐβάστατας, a βαστάζω ige aoristosa 'elvisel', 'elhordoz', 'kibír' értelemben (VARGA 1996, 139. o.)

³ Egyetérthetünk VARGA Zsigmond állításával, hogy itt nem egy megtérés utáni fellángolásról van szó, hanem arról, hogy a gyülekezet rátalált a szeretet útjára, de aztán mégis letért róla – azaz a πρῶτος ebben az esetben közép fokú értelemmel bír (lásd uo. 125. o.).

Υπομονή és μετάνοια Szmirnában

Ahogy a város ismert volt nagy szenvedéseiről, úgy a keresztyén gyülekezet életéből is a szorongatást (Θλιψις) emeli ki Jézus. Sőt, ez nemcsak a közösség jelene, hanem a jövője is: „*Ne félj attól, amit el fogsz szenvedni. [...] nyomorúságok lesz tíz napig.*” (Jel 2,10) A gyülekezet szorult helyzetének része a szegénység és az is, hogy el kell szenvedniük a zsidóktól jövő káromlásokat. A zsidók nem nézték jó szemmel a keresztyének életét, különösen zavarhatta őket, hogy sok zsidó és prozelita tért keresztyén hitre (Ignatiosz alapján BEALE 1999, 240. o.). Káromlásuk miatt (βλασφημία – ugyanez a szó jelenik meg Jel 13,5–6-ban is, amikor a fenevad Istent és az övéit gyalázza) rászolgáltak tehát a „Sátán zsinagógája” elnevezésre. A szegénység alatt itt konkrét anyagi szegénységet kell értenünk, amely valószínűleg abból adódott, hogy nem voltak hajlandók részt venni a császárkultuszban, ez pedig akár minden gazdasági tevékenységüket ellehetetlenítette.⁴

A 10. versben a jövőbeli kilátások jelennek meg: börtön, próba (πειρασθήτε – megpróbáltatások) és nyomorúság. Ez valószínűleg a rómaiak általi üldöztetést jelenti. A börtönbe vetés önmagában nem volt büntetés: vagy engedelmességre akarták kényszeríteni általa a fogvatartottat, vagy a kivégzés előtti őrzés helye volt a börtön. Valószínűleg itt mindkét kimenetel lehetséges volt; könnyen lehet, hogy a börtönben megpróbálták meggyőzni a keresztyéneket arról, hogy mégis vallják istennek a császárt, hogy elkerüljék a halált.

Megtérésről nem véletlenül nem volt szó eddig ennél az üzenetnél. A megtérés szót egyáltalán nem olvashatjuk itt, hiszen Jézus nem mond a szmirnaiaknak semmi elmarasztalót, amiből meg kellene térniük. A tűrő kitartást sem olvashatjuk szó szerint, azonban ez nem jelenti azt, hogy ne jelenne meg benne, sőt. Az egész üzenetet áthatja a ὑπομονή gondolata. A nehézségekkel való szembeesülés egyértelmű, a gyülekezet nagy próbatételeket áll ki és fog is kiállni. Dicséretre méltó azonban, hogy mindehhez megvannak az erőforrásai, hiszen lelkiileg gazdag, ha materiálisan szegény is (Jel 2,9). Ez azt is jelenti, hogy őrzi, amije van, tehát ebben is kitartó. Az ebben való állhatatosságra hívja Jézus, amikor azt mondja, hogy legyen hű akár a halálig is. A sokat tűrő kitartás négy eleme közül tehát hárommal találkozunk itt, még ha a fogalom explicit módon nem is szerepel a szövegben.

Az egyetlen dolog, ami veszélyre utal a gyülekezetben, Jézus első felszólításából derül ki: „*Ne félj*” (Jel 2,10). A félelem olyasvalami, ami az egész addigi kitartást lerombolhatja. Jézus jól tudja ezt, és szeretetének megnyilvánulása, hogy biztató szava továbbra is hangzik, erősítve a félőket és lankadókat. Hiszen nem elég, ha a kitartás a *mostban* jellemez. Csak akkor van értelme, ha halálig tart. Csak az győz, aki végig kitart, és eléri a célt – mert akkor övé az élet győzelmi koszorúja.

Pergamon

A város és a gyülekezet

Pergamon távol esett a fő utaktól, kereskedelme nem volt jelentős (HEMER 1989, 89. o.), azonban így is a provincia egyik első városa tudott lenni könyvtárának, valamint politikai-vallási szerepének köszönhetően. A gyülekezet alapításának idejéről csak feltételezéseink vannak, de valószínű, hogy leg-

⁴ A különböző foglalkozások üzői Kis-Ázsiában céhekbe tömörültek, amelyek ünnepein, eseményein kötelezően áldozatot mutattak be a császárnak és különböző istenségeknek (lásd pl. JOHNSON 2004, 88. o.). Akit azon kaptak, hogy nem mutat be áldozatot, azt a római hatóságok el is tilthatták a kereskedelemről (BEALE 1999, 241. o.).

később a 80-as évek közepén már volt Pergamonban keresztény közösség (KOESTER 2014, 286. o.). Zsidók biztos, hogy éltek itt, de közösségük nem volt annyira jelentős, mint több hasonló városban (HEMER 1989, 89. o.). A gyülekezetnek szóló üzenetben sem jelenik meg a zsidókkal való szembenállás. A pogány kultuszok fenyegetése azonban annál erőteljesebb volt az itteni keresztényekre nézve, hiszen az egész tartomány vallási-politikai központjában éltek, igen „közel a tűzhöz”, a „Sátán trónjához”.

Υπομονή és μετάνοια Pergamonban

Csakúgy, mint Szmirnában, Pergamonban is kilátástalannak tűnik a keresztények helyzete, bár nem teljesen ugyanazok a veszélyek fenyegetik őket. A pergamoni közösségnek a Sátán trónjának árnyékában mindig készen kell állnia arra, hogy vallástételre kényszeríttheik – akár a hatóságok, akár a társadalom. Ezt Jézus dicsérete alapján be is tölti: ragaszkodik (κρατεῖν) Jézus nevéhez, és nem tagadta meg (ἀρνεομαι) Krisztust akkor sem, mikor valakit közülük, egy bizonyos Antipászt megölték a Jézusban való hitéért.

Nem tudjuk, hogy csak Antipásznak kellett-e szenvednie a hitéért, vagy másnak is, de az biztos, hogy a Jézus iránti hűség állhatatos a közösségben. Az engedelmességre a megtérésre hívásban van utalás, a lelki kincsek őrzéséről viszont nem esik szó ebben a levélrészben.

Van azonban fogatkozása a gyülekezetnek: bár ragaszkodnak (κρατεῖν) Jézus nevéhez, tagjai közül néhányan ragaszkodnak (szintén κρατεῖν!) Bálám tanításához. 4Móz 25,1–3-ból tudjuk, hogy Móáb népe azzal tudta csapdába csalni az izraelieket, hogy leányaikat küldték el hozzájuk, ők hívták meg a férfiakat a pogány áldozati lakomára, amely bálványimádásba torkollott. János ehhez hasonlítja a nikolaiták tevékenységét a gyülekezetben. Valószínűleg olyan csoportja lehettek ők a közösségnek, akik azt hirdették, hogy mindenki szabadon részt vehet a nyilvános lakomákon, és ehhez a bálványáldozati húsból is anélkül, hogy megtagadná Jézust. János (és Jézus) azonban ebben az igaz hittől való rejtett eltérést látja. Most még csak kis hatása van (ὀλίγα) a nikolaiták tanításának, de mivel Jézus szemében bálványimádás az, ha ilyen lakomákon vesznek részt, az Isten iránti engedelmesség került veszélybe (lásd az első parancsolatot). Ezért szól a megtérésre való felszólítás: μετνόησον οὖν (térj meg hát). Ennyi csupán az imperativus, nem kapunk további útmutatást a megtérés mikéntjére – valószínűleg azért, mert egyértelmű: a nikolaiták tanítását kell elvetni, és nem engedni, hogy még nagyobb legyen a hatásuk.

Fontos, hogy nem csupán azoknak szól a megtérésre hívás, akik ehhez a csoporthoz tartoznak, hanem az egész közösségnek, mert a tagok felelősek egymásért. Egyesek bálványimádása az egész gyülekezetre hatással van.

Thiatira

A város és a gyülekezet

Thiatira nem volt ugyan jelentős vallási és politikai központ (LADD 1972, 49. o.), de fontos kereskedelmi utak találkozásánál épült, így helyi szinten mégiscsak meghatározó városnak számított. Az ottani zsidó közösségről nem sokat tudunk. Egyesek feltételezik, hogy jelentős zsidóság élt a városban (ROLOFF 1993, 54. o.), de erre nincs meggyőző adat, és arra sincs sehol utalás, hogy a keresztényekkel szemben álltak volna (KOESTER 2014, 297. o.). Valószínűsíthető, hogy legkésőbb a 80-as évek közepére volt itt keresztény közösség is (uo.). A gyülekezet különösen nyitott lehetett a próféciákra, a keresztény próféták vezető szerepet kaptak benne. Ezt mutatja, hogy „Jezábel”, akit prófétanőnek tartottak (Jel 2,20), rossz útra tudta téríteni a gyülekezet egy részét.

Υπομονή és μετάνοια Thiatirában

A thiatirai gyülekezet sok dicséretet kap Jézustól: szeretete, hite, szolgálata és tűrő kitartása is elismerést érdemel. Ezek nem csupán általános keresztény cselekedetek, hanem egészen specifikusan a külvilág felé irányuló állhatatos hitvallásról van szó (BEALE 1999, 260. o.). Az, hogy a gyülekezet „utóbbi tettei többet érnek az elsőknél”, arra utal, hogy nemcsak hűségesek Jézus nevéhez, hanem engedelmesskednek is neki, és lelkileg növekedni is tudnak, azaz őrzik és gondozzák, amijük van. Ebben egyértelműen jobbak, mint az efezusiak, akiknek az előbbi cselekedetei érnek többet (uo.). Azonban állhatatosságuk nem teljes, erre mutat rá Jézus.

Thiatira és Pergamon gyülekezetei között nagy a hasonlóság: itt is a sátáni befolyás alatt álló világgal kötött kompromisszum a legnagyobb veszély, és ez a gyülekezet egységét is megbontja. Thiatirában azonban még jobban elhatalmasodott a baj. Jézusnak nem „kevés” a panasza a gyülekezet ellen (vö. Jel 2,14.20). „Jezábel”, aki prófétának tartja magát, arra csábítja Krisztus szolgálait, hogy vegyenek részt a bálványáldozatokban, a gyülekezet pedig, amelynek kollektív felelőssége, hogy Krisztus útján maradjon, nem akadályozza meg ebben, hanem hagyja (ἀφίμνι),⁵ hogy ezt tegye.

János ezúttal is (mint a pergamoniaknak küldött üzenetben) ószövetségi történetre utal (1Kir 18–21): Jezábel Aháb izraeli király felesége volt, aki rávette férjét, hogy kánaáni isteneket is tiszteljen. Lehetséges, hogy „Jezábel” Thiatirában vezető szerepet töltött be a gyülekezetben, talán patrónus volt, vagy házi gyülekezetnek adott otthont (AUNE 1997, 203. o.).

Jézus szavai – „adtam neki időt, hogy megtérjen” (Jel 2,21) – arra utalnak, hogy már hangzott a megtérésre való felhívás, de Jezábel nem hallgatott rá. Érdekes módon azonban ebben a részben nem szerepel a μετάνοειν imperativus alakja sem Jezábel és követői, sem az őket munkálkodni engedő gyülekezet számára. Jel 2,21 alapján azt mondhatjuk, hogy előbbiek valamilyen formában kaptak már figyelmeztetést, inkább az utóbbiak esetében (akiknek az üzenet szól) kérdéses a megtérésre hívás hiánya (főleg annak fényében, hogy a pergamoni üzenetnél olvashatunk ilyet, lásd Jel 2,18). Talán azért van ez, mert annyira elkezdett elkülönülni a Jezábel-féle csoport a jánosi gyülekezettől, hogy nem sokáig beszélhetünk már eltúrásról,⁶ és így nem kell belőle megtérniük.

A szakasz egyetlen imperativusa: „(amitek van, azt) tartsátok meg” (Jel 2,25). Az ἔχετε (birtokoltok – praesens imperfectum) a lelki javakra vonatkozik, arra, hogy cselekedeteikben már eddig is fejlődtek, és őrzik, amijük van. A κρατήσατε (tartsátok meg – aoristos imperfectum) pedig a további állhatatosságra buzdít.

Szárdisz

A város és a gyülekezet

Szárdisz Kis-Ázsia egyik legrégebbi városa volt (AUNE 1997, 218. o.). Fellegrvárát sokáig bevehetetlennek tartották (TAKÁCS 2000, 88. o.), Kürosz perzsa uralkodó serege mégis el tudta foglalni (KOESTER 2014, 310. o.) – a történet szerint úgy, hogy éjjel egy perzsa katonának sikerült feljutnia a meredek hegyoldalon, mert a bevehetetlennek gondolt részen nem voltak őrszemek (HEMER 1989, 129. o.).

⁵ Itt Jel 2,4-gyel ellentétben az ἀφίμνι inaktív alakja szerepel 'ráhagy', 'enged', 'nem akadályoz' értelemben (VARGA 1996, 124. o.).

⁶ Ezt támaszthatja alá Jel 2,24, amelyből egyértelműen kiderül, hogy a címzettek olyan csoport a gyülekezeten belül, akik nem vesznek részt a bálványimádásban.

A keresztény gyülekezetéről csak a Jelenések könyvében van bibliai utalás. A hozzájuk szóló üzenet súlyos eltévelyedést feltételez (TAKÁCS 2000, 89. o.), amelynek ROLOFF szerint az az oka, hogy már egy ideje létezett a gyülekezet, és a második generációra már megszűnt a keresztények lelkesedése (1993, 57. o.). Ezzel annyiban vitatkozhatunk, hogy Jel 3,1 alapján a gyülekezet „él”, tehát van lelkesedése, szolgálata. A baj ezzel csak az, hogy mindez valójában üres csillogás. Az üzenetben nincs jele semmilyen külső üldözésnek sem a pogányok, sem a zsidók oldaláról, és belső eretnekségről sem olvasunk (HEMER 1989, 144. o.).

Υπομονή és μετάνοια Szárdiszban

Jézus nem részesíti semmilyen elismerésben a szárdiszi gyülekezet egészét. Valószínűleg emberi szemmel élő a gyülekezet, ám az isteni nézőpontból látszik, ez mennyire nincs így. Ahogy fentebb írtuk, nem olvashatunk utalást üldözésről vagy eretnekekről, a negyedik vers mégis arra enged következtetni, hogy mégiscsak nehezedett rá valamilyen nyomás, amelyben a gyülekezetnek csak egy része maradt hűséges, azaz a közösség egysége is megtört.

Elsőre úgy tűnik, a tűrő kitartás egyáltalán nem jellemzi a gyülekezetet. A második vers kemény diagnózisa, hogy a közösség halott.⁷ Lehet, hogy úgy néz ki, teszi a dolgát, maradt valami a régi lelkesedéséből (hiszen az a neve, hogy él), de lelkileg kiüresedett, nem tölti be a hivatását. Az első imperativus (γίνου γρηγορῶν⁸ – légy éber) is az állhatatosság hiányát jelzi.⁹ Ahogy a város is áldozatául esett figyelmetlenségének és könnyelműségének, úgy a gyülekezetet is ez a veszély fenyegeti. Nem öröködik a felett, amit kapott. Cselekedetei nem teljeseek Isten előtt, tehát nem engedelmeskedik Jézusnak. Valószínűleg erre vonatkozik a második imperativus is (στήριον τὰ λοιπὰ – erősítsd meg a maradékot). A magyar fordításban ’többieket’ szerepel (TAKÁCS 2000, 90. o.; KARNER 1990, 68. o.), a τὰ λοιπὰ pluralis neutruma azonban érthető „még megmaradt dolgoknak” is – tehát azokat a cselekedeteket, szeretetet, szolgálatot jelentheti, amely megkopott a gyülekezet életében, de még nem tűnt el (BEALE 1999, 273. o.; KOESTER 2014, 312. o.; THOMAS 1992, 249. o.). Én ez utóbbi értelmezést részesítem előnyben nemcsak nyelvészeti alapon, hanem azért is, mert logikailag ez kapcsolódik jobban a vers második feléhez, a cselekedetek hiányosságához.

Vannak azonban néhányan, akik „nem szennyezték be a ruhájukat, és fehér ruhában fognak járni” (3,4). Ennek jelentését alighanem Jel 6,9–11-ben és 7,9–17-ben kell keresnünk. Az előbbiben azok kapnak fehér ruhát, „akiket az Isten igéjéért öltek meg, és azért a bizonyágtételért, amelyet megtartottak” (6,9). Az utóbbiban a hitvallók seregéről olvasunk, akik fehér ruhában vannak. Ők „a nagy nyomorúságból jöttek [ἐκ τῆς θλίψεως τῆς μεγάλης], és megmosták ruhájukat, és megfehérítették a Bárány vérében” (Jel 7,14). Azaz annak jár fehér ruha, aki állhatatos a hitvallásban és kitart a szenvedésben is. A Jel 3,5-ben szereplő ígélet („vallást teszek nevére az én Atyám előtt és angyalai előtt”; vö. Mt 10,32–33) is azt támasztja alá, hogy ez a kis csoport bátran vallást tett a külvilág felé Jézusról. Valószínűleg nekik a szenvedésben is részük volt, és bár szövegi utalást nem olvasunk erről, az üdvösség ígérete (a fehér ruha) alapján joggal gondolhatjuk, hogy engedelmesek is voltak.

A gyülekezet egészének szenvedéséről nem olvasunk semmit, és talán pont ennek hiánya a legnagyobb probléma. Szárdiszban hasonló társadalmi és kulturális berendezkedés volt, mint a többi vá-

⁷ Nem végérvényes halálról van szó, hanem alvásról, esetleg tetszhalálról.

⁸ A bibliafordítások azt sugallják, hogy aoristos alakkal van dolgunk, és a megtérésre vonatkozik ez a felszólítás. Azonban a görögben imperfectum imperativus szerepel, amelyet helyesebben „légy éber”-nek kellene fordítanunk, azaz az eredeti állapot feletti folyamatos öröködsre kap felhívást a gyülekezet (lásd BEALE 1999, 272–273. o.).

⁹ Ezt mutatja a felszólítás imperfectum alakja.

rosban, a zsidósága pedig különösen jelentős volt, még sincs szó üldözésről. A közösség legnagyobb része annyira idomul a környezetéhez, hogy lassan már csak a nevében keresztény.

Van még azonban remény a változásra, ezért hangzik a megtérésre hívás: *μνημόνευε οὖν πῶς εἴλησας καὶ ἤκουσας καὶ τήρει, καὶ μετανόησον* (Jel 3,3). A *μετάνοια*-val együtt jár tehát az emlékezés és annak megtartása, amit hallottak (ti. Jézus tanítása; az evangélium). A *μνημόνευε* és a *τήρει* imperfectumban áll, vagyis folyamatosan szükség van az eredeti apostoli tanításra való emlékezésre és annak megtartására. Világos a párhuzam az efezusiaknak szóló levélrészszel, ahol gyakorlatilag ugyanezeket kell tenni a megtérés részeként. A *μετάνοια*-ra vonatkozik még a vers második felében a *μὴ γρηγορήσης* (ha nem ébredsz fel): a megtérés tehát olyan, mint az alvásból való felébredés.

Ez a gyülekezet, úgy tűnik, hallgatott a figyelmeztetésre. Néhány évtizeddel a Jelenések könyvének keletkezése után erős keresztény közösség élt a városban. Egyes források szerint egészen a 14. századig Szárdisz volt a régió kereszténységének központja.¹⁰

Filadelfia

A város és a gyülekezet

A hét város közül Filadelfia a legfiatalabb (LADD 1972, 58. o.). Nevét két alapítójának közmondásos szeretetéről kapta, akik fivérek voltak (HEMER 1989, 155. o.).¹¹ A keresztény gyülekezet első említése a Jelenésekből való (uo.), és arra is következtethetünk a jelenésekbeli üzenetből, hogy a helyi zsidóság fenyegetést jelentett a keresztényekre nézve (LADD 1972, 58. o.), bár nem tudjuk, mennyire lehetett itt erős a zsidó közösség (HEMER 1989, 160. o.).

Antiókhiai Ignatiosz járt a városban a második század elején (Kr. e. 110-ben), ahol rendezett gyülekezetet talált püspökkel, presbiterekkel és diakónusokkal (AUNE 1997, 234. o.). Sőt a feljegyzések szerint Filadelfia évszázadokon át, egészen a törökök 1379-es bevonulásáig keresztény központ maradt (TAKÁCS 2000, 96. o.).

Υπομονή és μετάνοια Filadelfiában

Szárdisszal ellentétben a filadelfiaiak cselekedetei teljesek Isten előtt. Tűrő kitartásuk minden területen megnyilvánul. A gyülekezet ereje kevés (*μικρὰν ἔχεις δύναμιν*), valószínűleg kis mérete, esetleg alacsony társadalmi státusza miatt (BEALE 1999, 286. o.). Mégis meg tud állni a szorongatásban, amelyet valószínűleg a zsidóktól kell elszenvednie (Jézus nevét megvallották, ez pedig büntetéssel járt volna, ha a római hatóságokkal szemben kellett volna bizonytságot tenniük. Ilyenről nem olvasunk, ezért joggal feltételezhetjük, hogy a zsidókkal szemben kellett megvallaniuk Krisztust; lásd KOESTER 2014, 324. o.). A nyolcadik vers vége két oldalát is megmutatja a *ὑπομονή*-nak: a Jézusnak való engedelmes-ség és a hozzá való hűség kerül itt méltatásra. Az engedelmességhez tartozik az is, hogy megtartották „Jézus állhatatosságának ígét” (3,10). Ez nehezen érthető szerkezet, valószínű, hogy Jézus kitartásra buzdító ígéről van itt szó, amelyekhez a filadelfiaiak ragaszkodtak (KOESTER 2014, 325. o.). Hűségüknek és kitartásuknak pedig jutalma van, mert a mindenkit elérő próbatétel közben is megtartatnak.

Az egyetlen imperativus (*κράτει*) arra biztatja a gyülekezetet, hogy továbbra is legyen kitartó,

¹⁰ <https://catholic.net/op/articles/2772/cat/1205/st-euthymius-of-sardis.html>.

¹¹ A Philadelphus jelentése: 'testvérét szerető'.

még hozzá javainak őrzésében. Ezek közül a legfontosabb a koronája (koszorúja), vagyis az örök élete (AUNE 1997, 241. o.).

Jézusnak nincs panasza Filadelfia ellen, neki azért íródik levél, hogy a további kitartásához erőt tudjon meríteni az Úr szavaiból. Ezért μετάνοια-ra jelen állapotban nincs szüksége, nem is jelenik meg ebben az üzenetben sem szó szerint, sem implicit módon.

Laodicea

A város és a gyülekezet

Laodicea már a Kr. e. 1. században egyre nagyobb jelentőségre tett szert, és az évtizedek során annyira meggazdagodott, hogy a Kr. u. 60-ban bekövetkezett földrengéskor polgárai önerőből hozták helyre a károkat, elutasítva a római segítséget (THOMAS 1992, 298. o.). A város messze földön híres lett bankjairól és a közelben lévő orvosi iskoláról, amelynek különösen szemgyógyászata volt jelentős (TAKÁCS 2000, 102. o.). Fő exportcikke a különlegesen finom szálú fekete gyapjú és az ebből készült ruhák és szőnyegek voltak (AUNE 1997, 249. o.; LADD 1972, 64. o.).

A helyi zsidó közösség igen erős volt (KOESTER, 335. o.). A legtöbb kutató egyetért abban, hogy Pál apostol idején, az 50-es vagy 60-as években alakult meg itt az első keresztény közösség (AUNE 1997, 250. o.; KOESTER 2014, 335. o.; MOUNCE 1998, 101. o.). Jel 3,14–22 nem utal arra, hogy akár a pogányok, akár a zsidók részéről bántás érte volna a gyülekezetet. Sőt a legújabb ásatások során olyan lelet is előkerült a késő római/korai bizánci időszakból, amely zsidó és keresztény szimbólumot is tartalmazott – ennek alapján lehetséges, hogy zsidók és keresztények teljes békében éltek egymás mellett.

Υπομονή és μετάνοια Laodiceában

Metaforák egész sorát találjuk ebben a levélrészben, így nincs egyszerű dolgunk, amikor a υπομονή és a μετάνοια motívumát keressük benne.

Rögtön a gyülekezet állapotára vonatkozó kijelentés – „*Tudok cselekedeteidről, hogy nem vagy sem hideg, sem forró. Bárcsak hideg volnál, vagy forró! Így mivel langyos vagy, és sem forró, sem pedig hideg: kiköplek a számból*” (Jel 3,15–16) – sok kérdést vet fel az értelmezés kapcsán. E kép elterjedt magyarázata szerint a gyülekezet „langyos”, csak „fél gőzzel” követi az Urat. A „forró” az, akinek ég a szíve Jézusért, a „hideg” pedig elutasítja őt. Jézus szerint a két szélsőség pozitív. Igen ám, de akkor fel kell oldani a feszültséget: hogyan lehet jobb az, ha valaki elutasító? Általában erre azt mondják, hogy könnyebb annak megtérnie, aki távol van, mint annak, aki közömbös (lásd pl. THOMAS 1992, 306. o.; MALINA–PILCH 2000, 63. o.; AUNE 1997, 257–258. o.). Azonban nehéz elképzelni, hogy Jézus azt kívánná bárkitől, hogy „hideg”, őt gyűlölő legyen.

KOESTER (2014, 342. o.) hoz egy másik, igen érdekes értelmezési lehetőséget. Mivel a laodiceaiak a pénzük körül forogtak, az üzenetnek pontosan ez van a középpontjában. A vagyonnal való büszkélkedés jó alkalma volt a lakoma, és KOESTER szerint erre a képre épít az egész levélrészlet. A hideg, a forró és a langyos szavak a bort juttathatták a gazdag laodiceaiak eszébe, mert ezeken az eseményeken a bort vagy forrón, vagy hidegen szolgálták fel.¹² A langyos borról ellenben azt tartották, hogy

¹² A bort a görögök és a rómaiak is mindig vízzel vegyítve, melegen vagy hidegen itták. Egy külön erre való edényben keverték össze a megmelegített vagy hóval lehűtött vizet és a bort. Lásd az *Ókori lexikon* Vinum és Étkezés szócikkét (<https://tinyurl.hu/76yr>; <https://tinyurl.hu/45Zp>).

elősegíti a hányást (KOESTER 2014, 344. o.). Ez a megközelítés illik legjobban a szöveg további részéhez, hiszen a 20. versben ismét közös étkezésről van szó.¹³ Így a metafora azt jelenti, hogy a laodiceai keresztyének túlságosan elkényelmesedtek.

Valószínűsíthető, hogy a közösség tagjai közül sokan aktív részesei voltak a társadalmi életnek, és ha csak jelképesen is, de részt vettek az ezzel járó áldozatokban (BEALE 1999, 305. o.). Talán úgy vélekedhettek városuk zsidó és pogány közösségéről, mint a nikolaiták és Jezábel: nincs szükség éles elkülönülésre (THOMPSON 1992, 125. o.). Ezzel azonban „szobahőmérsékletűvé” váltak, vagyis annyira alkalmazkodtak a környezetükhöz, hogy észre sem lehet venni őket. Nem „melegítenek át”, mint a forró bor, de nem is „hűsítene”, élénkítene, mint a hideg. Azaz nem szolgálják embertársaikat úgy, ahogyan Jézus parancsolta nekik.

Ebből a ὑπομονή teljes hiányára következtethetünk: egyértelmű, hogy semmilyen üldöztetés nem éri őket, nem kell szenvedniük a hitükért. Ez azért lehet, mert nem vallják meg nyilvánosan Jézust, sőt még talán „paráználkodnak” is bálványokkal. Ráadásul nincsenek mások hasznára sem – azaz nem engedelmeskednek Jézusnak.

A következőkből az is kiderül, hogy lelki javaikat is lecserélték földiekre. Büszkén mondják: „Gazdag vagyok” (Jel 3,17), Isten szemében azonban szegények, nyomorultak, betegek, vakok. Pontosan az ellentétei a szmirnai gyülekezetnek, akik nyomorultak és szegények, de mégis gazdagok (Jel 2,9), és rosszabb a helyzetük, mint a szárdisziaknak, mert itt még csak olyan kisebbségről sincs szó, akik hűségesek maradtak volna az Úrhoz.

Jézus azonban hű maradt, ezért van még reményük mindennek ellenére a laodiceaiaknak. Anyagi javaikat lelki javakra cserélhetik: lelki gazdagságot és dicsőséget jelző aranyra, tisztaságot, dicsőséget és a hűséges hitvallás jutalmát jelző fehér ruhára és vakságot gyógyító, lelki látást visszaadó kenőcsre. Ezek „megvásárlása” (ἀγοράσαι) és az életben való használata jelenti a μετάνοια-t. A μετανόησιν melletti másik felszólítás a ζήλεϋε (igyekezz), amely imperfectumban áll itt, azaz az igyekvés olyan intenzív, folyamatos cselekvés, amely a szilárd elköteleződésben ragadható meg, és a megtérés következménye. Aki pedig így elköteleződik (ὑπομονή!), azzal Jézus is közösséget vállal – annyira, hogy együtt eszik vele (Jel 3,20).¹⁴

Ὑπομονή és μετάνοια – áttekintés

Minden üzenetet végigtekintettünk a ὑπομονή és a μετάνοια megjelenési formái után kutatva. Látuk, hogy a ὑπομονή-ra vonatkozó értelmezési keretünk négy pontja közül valamelyik három, de többször mind a négy megjelenik az egyes levélrészletekben, így bebizonyosodott, hogy valóban kulcsfogalom a tűrő kitartás – ez a Jelenések etikai tanításának szíve közepe. Μετάνοια-ra nem mind-egyik gyülekezetnek van szüksége az adott pillanatban, és szinonimája sem akadt sok, így inkább azt tudtuk megvizsgálni, hogy mi jár együtt a megtéréssel, vagy mi kell, hogy utána következzen. Ez utóbbi legtöbbször a ὑπομονή-ra vonatkozik, mutatva, hogy mennyire szoros a kapcsolat a két fo-

¹³ KOESTER szerint az egész üzenet kiazmus (2014, 342. o.).

¹⁴ Az együtt evés az ókorban a közösség teljes felvállalása volt. Itt az együtt étkezés a Jézussal való megújult kapcsolat, a közeli barátság jelképe, amely előrevetíti a jövőendő menyegzői lakomát (lásd uo. 348–349. o.).

galom között. Mivel a célunk e két motívum által alkotott mintázat megmutatása, az alábbi táblázat segítségével „kivonatolva” is megnézzük az előfordulásukat.

1. táblázat. A ὑπομοιγή alkotóelemeinek megjelenése a hét gyülekezethez írt üzenetekben

	Efezus	Szmirna	Pergamon	Thiatura	Szárdisz	Filadelfia	Laodicea
1. szenvedés							
2. vallástétel				–			
3. engedelmesség		–					
4. örökös			–				

 = jellemző rá
  = nem jellemző rá
  = részben jellemző rá

Láthatjuk, hogy a ὑπομοιγή négy oldala majdnem minden esetben egyszerre jelenik meg a levélrészekben. Szmirnában az engedelmességre, Pergamonban a lelki javak feletti örökre, Thiaturában pedig a Jézus melletti bizonyítékkal nem találunk bizonyítékot a szövegben. Ez nem jelenti azt, hogy az életükben nem voltak jelen ezek az erények, de az adott helyzetben nem domborodott ki a jelentőségük. Nehéz elképzelni például, hogy a szmirnaiak ne lettek volna engedelmesek – hiszen semmilyen elmarasztalást nem kaptak. Éppen ezért a ὑπομοιγή azon elemeit, amelyek az adott üzenetből hiányoznak, fehérrel jelöltem.

Érdekesek azok a cellák, amelyek két színt tartalmaznak. Efezusban ez azt jelenti, hogy a gyülekezet Jézus tanításainak bizonyos elemeit megtartotta, míg a szeretetet, vagyis a lényegi elemet elfelejtette. Thiaturában és Szárdiszban a kettősség a gyülekezet megoszlását jelzi: vannak, akik hűségesen kitartanak, míg a gyülekezet nagy része (főleg Szárdiszban) nem. A piros mezők jelzik, hogy ki nek melyik területen van szüksége megtérésre, azaz az állhatatossághoz való visszatérésre.

Összegzés

Elemzésünk után a hipotézisekre nézve a következőket tudjuk mondani.

1. A ὑπομοιγή-nak kulcsszerepe van a hívő életben.

A hét üzenet áttekintése során bizonyítást nyert a szakirodalomban is megjelenő tézis, miszerint a Jelenések könyvében a Krisztus-követés alapeleme a ὑπομοιγή (SCHÜSSLER-FIORENZA 1981, 57. o.; BEALE 2009, 242., 266. o.; WOJCIECHOWSKI 2019, 32. o.). Ezt az üzenetek vége is egyértelművé teszi: aki győz (mindvégig kitartott), annak válnak valóra Jézus ígéretei.

2. A ὑπομοιγή több területen megnyilvánul.

Alá tudtuk támasztani azt a feltételezésemet is, miszerint a ὑπομοιγή többértékű fogalom. A tartalomelemzés négy elkülöníthető, de egymással szoros kapcsolatban álló aspektust mutatott ki (nehézség eltűrése, vallástétel, engedelmesség, örökös). Ezek közül legalább három mindegyik üzenetben megjelenik.

3. *Ha elveszett a ὑπομονή, vagy egy része sérül, a homeosztázis a μετένοια-val állhat helyre.*

Isten gyülekezetei és ezeknek tagjai állandóan szembesülnek azzal, hogy nehéz kitartani, és sokan újra és újra letérnek az állhatatosság útjáról. Az egyensúly helyreállításához megtérésre van szükség, vagyis a gondolkodás és a tettek megfordulására. A hét üzenetben végigkövethettük, hogy azok a gyülekezetek, amelyeknek sikerült kitartaniuk, biztatást kapnak, hogy ezt folytassák (a ὑπομονή nem perpetuum mobile, meg kell dolgozni a fennmaradásáért!). Azoknak pedig, akik ettől eltértek, azaz felborult az egyensúly a hívó életükben, meg kell térniük, különben az eljövendő Úr elmarasztaló ítéletével kell szembesülniük.

Mit üzen mindez a mai kereszténységnek?

Tiszteletben tartva, hogy az irat az első század végének kis-ázsiai valóságában íródott, és elsősorban a maga korának keresztényeit szólítja meg, vallom, hogy fő mondanivalója nem veszített jelentőségéből, és ma is aktuális.

Azt, hogy mindannyiunk számára szól, a már említett Jel 2,23 is bizonyítja. Nemcsak az a konkrét hét gyülekezet fogja megtudni, hogy Jézus „*a vesék és a szívek vizsgálója*”, aki „megfizet mindenkinek cselekedetei szerint”, hanem vonatkozik ez minden kor minden gyülekezetére és keresztényére, amíg az Úr el nem jön.

A problémák, amelyekkel a közel két évezreddel ezelőtt élt keresztények szembesültek, nagyon specifikusan első századiak. Ma nem kell bort kiöntve isteneket éltetni, a világ ezen részén nem kell attól félnünk, hogy kivégeznek a hitünkért, és nem jellemző az sem, hogy zsidók szidalmaznak minket. Mégis ismerős nehézségek ezek, más köntösben visszaköszönnek napjainkban is. Ha Magyarországon nem is tapasztalunk üldözést a hatóságok felől, sok Krisztust felvállaló ember lesz gúnyolódás célpontjává a környezetében. A kereszténységen belül is fenyegetnek veszélyek tévtanítások képében – ha nem vagyunk szoros kapcsolatban Jézussal, ezeknek könnyen bedőlhetünk. A konformizmus, a tetszeni akarás vagy az elutasítástól való félelem vétkes kompromisszumokat szül. A veszélyek tehát lényegükben nem változtak, de az sem, hogy Jézus hűséges kitartásra kér. Az a tapasztalatom, hogy nem beszélünk eleget arról, mennyire fontos a hívó életben az elköteleződés, pedig enélkül egyetlen megtérés sem ér semmit. Az egyik tanulság lehet számunkra a vizsgált ígéresek alapján, hogy állhatatosság nélkül nincs Krisztus-követés.

A megtérésről is sokat tanít nekünk a Jelenések könyve második és harmadik fejezete. Nem engedi, hogy a megtérésre csupán úgy tekintsünk, mint egyszeri, nagy életváltozásra. Újra és újra szükségünk van a visszatérésre – naivság lenne azt gondolnunk, hogy egész hívó életünkben tudunk teljes ὑπομονή-vel élni. Luthert követhetjük ebben, aki felismerte, hogy a megtérés nem egyszeri cselekvés, nem is bűnvallás vagy jóvátétel, hanem „sokoldalú halálos küzdelem” külsőleg és belsőleg, egészen „a mennyek országába való bemenetelig”¹⁵

János azt sem hagyja, hogy úgy vélekedjünk a megtérésről, hogy ez csak bűnbánat vagy az értelem megfordulása. Azt mutatja meg, hogy aktív cselekvéssel kell, hogy járjon: az egész élet visszaigazításával folytatódhat a Jézussal való közösség, amelyet a ὑπομονή jellemez.

Jézus „tud” minden gyülekezetről, személyesen ismeri őket, ezért egészen személyesen tud or-

¹⁵ Luther Márton 95 tételének 3. és 4. pontja. <https://mek.oszk.hu/00200/00203/00203.htm>.

vosságot javasolni a problémájukra. Hét egészen különböző helyzetről olvasunk, amelyek segíthetnek bennünket saját magunk vagy közösségünk diagnosztizálásában és megoldások találásában. Nem arról van szó, hogy a hét gyülekezet alapján hét típust kellene gyártanunk, hogy aztán egy típustan alapján recepteket adjunk arra, hogyan működik jól egy gyülekezet, vagy hogyan lesz kedves Istennek egy hívő ember. Ennél jóval sokfélebbek vagyunk. De jól tesszük, ha újra és újra megvizsgáljuk, hogy melyik gyülekezet mely vonását tudjuk magunkra vagy a gyülekezetünkre vonatkoztatni, és ebből levonjuk a megfelelő tanulságokat.

A gyülekezeteknek szóló üzeneteket egymás után olvasva egy hullám rajzolódik ki előttünk a közösségek lelkiállapotát illetően. Ugyanilyen hullámozó a keresztények és közösségeik lelki élete is. Hol erősek vagyunk, hol gyengék, különböző mértékben. Ez arra biztathat minket, hogy ne ijedjünk meg, ha nem tudunk állandóan „magasan” lenni és Jézushoz közel érezni magunkat.

Már csak azért se, mert e két fejezet egyik legnagyobb üzenete a keresztények számára, hogy bármilyen állapotban vannak, még ha annyira közömbösek, vakok és önelégültek is, mint a laodiceaiak, van kiút, mert a megtérés evangéliuma még szól. Jézus akkor is zörget, amikor emberi szemmel nézve már reménytelen a helyzet, és felkínálja a közös étkezés, az újonnan elköteleződés ajándékát. Kérdés az, hogy meghallja-e a hangját az az ember vagy közösség.

Zárszó

Sokan ódzkodnak a Jelenések könyvétől, mondván, hogy érthetetlen és ijesztő képekkel van tele. Most azonban talán sikerült megmutatni, hogy ezeknél sokkal fontosabb az az elsőre nem feltétlenül szembetűnő mondanivaló, amiért a Jelenések íródott: a keresztény élet lényegét foglalja össze, figyelmeztet és biztat. A keresztény élet lényege pedig mi is lehetne más, mint Krisztus hűséges követése? Ezt nevezi a Jelenések ὑπομονή-nak. Tudja azonban Urunk, hogy állhatatosan kitartani az embernek nehéz, ha nem egyenesen lehetetlen. Ezért megtérésre hív, amikor elbukunk, és biztat, ha lankadunk.

Kitartás-elfordulás-megtérés-kitartás – ilyen a hívő élet harca. De megéri, mert aki győz, azon teljesülnek Krisztus ígéretei (Jel 2,7.11.17.26; 3,5.12.21). Marana tha! Jöjj, Urunk, Jézus!

Foundations of the Christian Faith in the Book of Revelation

A Message to the Seven Churches and to All Christians – Part 2

- **The seven messages in Revelation 2 and 3 are particularly focused on the essence of the believer's life. What Jesus expects of his followers is to persevere to the death, to follow him faithfully (ὑπομονή). If this is somehow compromised, repentance (μετάνοια) is required. In this paper the author reviews the motifs of perseverance and repentance by examining the messages to the seven churches one by one, and then summarising the results to show how closely the two concepts are linked. The author then explores what lessons can be drawn from these for the life of the believer.**

Keywords: Book of Revelation / ὑπομονή / μετάνοια / perseverance / conversion

Felhasznált irodalom

- AUNE, David E. 1997. *Revelation 1–5*. Word Biblical Commentary Volume 52A. Zondervan, Grand Rapids.
- BEALE, Gregory K. 1999. *The Book of Revelation. A Commentary on the Greek Text*. Eerdmans, Grand Rapids.
- BEALE, Gregory K. 2009. *We Become What We Worship. A Biblical Theology of Idolatry*. InterVarsity Press, Downers Grove.
- HEMER, Colin J. 1989. *The Letters to the Seven Churches of Asia in Their Local Setting*. Sheffield, JSOT Press. (Journal for the Study of New Testament, Supplement Series 11.)
- JOHNSON, Darrell W. 2004. *Discipleship on the Edge. An Expository Journey through the Book of Revelation*. Canadian Church Leaders Network, Vancouver.
- KARNER Károly 1990. *Apokalipszis. Fordítás és magyarázat*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- KOESTER, Craig R. (szerk.) 2014. *Revelation. A New Translation with Introduction and Commentary*. Yale University Press, 2014. (The Anchor Yale Bible Commentaries.) <https://doi.org/10.12987/9780300211030>
- LADD, George E. 1993. *A Theology of the New Testament*. Eerdmans, Grand Rapids.
- MALINA, Bruce J. – PILCH, John J. 2000. *Social-Science Commentary on the Book of Revelation*. Fortress Press, Minneapolis.
- MOUNCE, Robert H. 1998. *The Book of Revelation. Revised Edition*. Eerdmans, Grand Rapids. (The New International Commentary on the New Testament.) <https://doi.org/10.5040/bci-000e>.
- ROLOFF, Jürgen 1993. *Revelation*. Fortress Press, Minneapolis. (Continental Commentaries.) <https://doi.org/10.2307/j.ctv1hqdhz>.
- SCHÜSSLER-FIORENZA, Elisabeth 1981. *Invitation to the Book of Revelation. A Commentary on the Apocalypse with Complete Text from The Jerusalem Bible*. Image Books, New York.
- TAKÁCS Gyula 2000. *A Jelenések könyve. Exegézisjegyzet*. Paulus Hungarus – Kairosz, Budapest.
- THOMAS, Robert L. 1992. *Revelation 1–7. An Exegetical Commentary*. Moody Press, Chicago.
- THOMPSON, Leonard L. 1990. *The Book of Revelation. Apocalypse and Empire*. Oxford University Press, New York. <https://doi.org/10.1093/os0/9780195055511.002.0005>.
- VARGA Zsigmond 1996. *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- WOJCIECHOWSKI, Michał 2019. Ethics in the Revelation of John. *Biblica et Patristica Thoruniensia*, 12. évf. 1. sz. 25–41. o. <https://doi.org/10.12775/BPTh.2019.001>.

Internetes források

- St. Euthymius of Sardis. *Catholic.net*, <https://catholic.net/op/articles/2772/cat/1205/st-euthymius-of-sardis.html>. (Megtekintés: 2023. április 26.)
- Ókori lexikon. *Arcanum adatbázis*, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-okori-lexikon-CA894/>. (Megtekintés: 2023. április 26.)
- Luther Márton 95 tétele. <https://mek.oszk.hu/00200/00203/00203.htm>. (Megtekintés: 2023. 04. 29.)

Böjt 2. vasárnapja (Reminiscere)

► Mt 15,21–28

A hit és könyörületesség morzsái

A vasárnap jellege

Böjt második vasárnapja a latin bevezető zsoltár-ról (Zsolt 25,6) kapta a nevét: „Emlékezzél meg, Uram, irgalmadról és kegyelmedről, mert azok öröktől fogva vannak.” (Reminiscere miseratio-num tuarum, Domine...) Liturgikus színe a lila. Témája: az Úr szolgája (HAFENSCHER 2010, 352–353. o.). A vasárnap bevezető igéje: „*Isten Fia szolgai formát vett fel, és emberekhez lett hasonlónak, megalázta magát, és engedelmes volt mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig.*” (Fil 2,7–8)

A vasárnap evangéliumi szakasza, amely ese-tünkben az igehirdetési alapige is, a kánaáni asz-szony története (Mt 15,21–28). Az első böjti va-sárnaphoz (a sátán legyőzője) hasonlóan itt is a „harc” kerül előtérbe. Jézus próbára tette az asz-szonyt, hogy hitének erőssége nyilvánvalóvá le-gyen. A küzdelmünket győzelemre vinni egyedül az Úr Jézus Krisztus segíthet, aki önmagát felál-dozva diadalmaskodott értünk. Hirdeti, hogy ez-zel az elviselhetetlen kísértéssel szemben soha nem szabad feladnunk a harcot, állhatatosnak kell maradnunk.¹ Erre a küzdelemre utal *Evangélikus énekeskönyvünk* 189-es éneke, amely Krisztus mai gyülekezetinek is himnusza: „Királyi zászló jár elől, / Keresztfa titka tündököl”.

Az epistola pedig (1Thessz 4,1–8) a megszentel-tetésünkért való igazi böjti harcra int: „...*nem tisztátalanságra, hanem szentségre hívott el az Isten!*” Krisztus híve szüntelen harcban áll az ördöggel, a világ és saját teste kísértéseivel. Ezekben a harcok-ban, megpróbáltatásokban, ha büntudattal kiáltunk Istenhez, alkalmassá tesz minket a szent életre.²

Amit a textusról tudni kell

A kánaáni asszony történetét nemcsak itt, Máténál, hanem Márk evangéliumában is megtaláljuk (Mk 7,24–30: a pogány asszony hite). A párhuzamos tör-ténetben sok hasznos információt találunk, amely közelebb visz a perikópa megértéséhez.

Az evangélista elbeszélése szerint Jézus „on-nét” (ἐκεῖθεν) – ami, ha Mt 14,34-re gondolunk, a Genezáret-síkságra (KARNER 1935, 107. o.) utal – „visszavonul” Tírusz és Szidón vidékére. Márk evangélista fogalmazásában: „*bement egy házba, és nem akarta, hogy bárki is tudjon róla*”. Azon-ban ottlétét nem lehetett titokban tartani; felke-reste őt egy pogány asszony.³ Máténál a megjelö-

² Uo.

³ „Némely kutató egészen messzire megy az értelmezésben, és azt mondják, hogy a nő prostituált volt, mert egy átlagos nő nem merte volna így megszólítani Jézust egy nagyobb csoport előtt. Jézust azonban éppen nem arról ismerjük, hogy problé-mát jelentene számára szociálisan peremre szorult emberekkel szóba elegyedni.” (KOVÁCS 2017)

¹ Böjt második vasárnapja. *Ihlet. Igehirdetési előkészítők tára*, <https://uni.lutheran.hu/bajt-masodik-vasarnapja-reminiscere/>.

lés – kánaánita (Χανααί) – nemzetségbeli hovatartozását írja le, amely Palesztina ősi, zsidóság előtti lakóinak a neve, illetve Jézus idején a főníciaiaké, ahogyan Márk utal rá.

Eleinte „csak” Jézus után kiáltozik az asszony, később azonban (25. vers) láthatjuk, hogy hiába utasítja el Jézus kemény szavakkal, testhelyzetén is változtat, megalázkodik, és kitartóan kérleli az Urat, leborulva (απροσεκύνει kifejezés a hódolatot, imádást is kifejezi) annak lábai elé.

A 26. versben újra válaszol Jézus, miszerint nem szabad a gyerekek kenyerét odavetni a kiskutyáknak (ezzel a kicsinyítő képzővel tompítja Jézus a pogányokra használt „eb” kifejezést). Ezzel arra is utal, hogy be kell töltenie hivatását, vagyis nem térhet le a pogányokhoz vezető útra, hiszen akkor a „fiak” nem kapnák meg az őket megillető kenyeret (KARNER 1935, 107. o.).

A kánaáni asszony azonban meghajol Izrael elsőbbsége előtt, nem akarja Jézus munkájának isteni tervét keresztezni. Ő a morzsákkal is „megelégszik”, amelyek lehullanak (πιπτόντων – leesettek) a kutyák gazdáinak asztaláról. Rámutat, hogy Jézus küldetése nem szenved csorbát, ha segít rajta. A könyörületesség, amelyre kéri az asszony még a 22. versben, itt, a 27. versben teljesül be (Ἑλέησόν – könyörülj). Jézus meglátja az asszony hitét, reménységét és bizodalmát az Istenben, mert nyomorúságában tőle vár és kér segítséget. Ez a hit nem szégyenül meg, hanem megtalálja az utat Jézushoz, és legyőzi a válaszfalat Izrael és a pogány népek között. Ezen a ponton az elbeszélés rokon a kapernaumi százados történetével (8,5–13).

A perikópa megértése

Az elbeszélésben az asszony gonosz lélektől megszálalt, beteg gyermeke számára keres segítséget Jézusnál. Az ἰδοὺ felkiáltó szó (’lám, ’íme, ’vedd észre’) is nyomatékosítja, hogy az elbeszélő jelentős mérföldkőre szeretné felhívni a figyelmet Jézus küldetésével kapcsolatban. Feltűnő, hogy az

„Uram, Dávid Fia” megszólítást használja, azaz Jézust Izrael messiási királyának nevezi. Ebben a történetben nem az lesz az érdekes, hogy milyen csodás gyógyítás történik Jézus által, hanem hogy hogyan hallgatta meg, és könyörül meg rajta.

Jézus küldetése kizárólag Izrael házának, tehát a választott népnek az elveszett juhaihoz szól. Ahogy Mt 10,5–6-ban olvassuk: „Ezt a tizenkettőt küldte ki Jézus, megparancsolva nekik: Pogányokhoz vezető útra ne térjeteek, samaritánusok városába ne menjeteek be, inkább menjeteek Izrael házának elveszett juhaihoz!”

A 28. vers lezárja az elbeszélést, és a γενήθητω ’legyen meg, ’történjék meg’ kifejezéssel erősíti meg, hogy meglesz, amit az asszony kér, mert nagy az ő hite. Az ἰάθη jelentése – ’meggyógyított’, ’megszabadult a bűntől, a hibáktól’, ’megváltást nyert’ – jól tükrözi, hogy a hit az, ami hozzávezette az asszonyt és lányát a nyomorúságuk feloldódásához. Az Úr vitte véghez a csodát, de az anya hite nélkül a lánya nem gyógyult volna meg.

Igehirdetési vázlat

Hit

A történet nagyon erős és kifejező a tekintetben, hogy bizonyosságot szerezzünk arról, hogy Krisztus élete és cselekedete nélkül megrekednénk esendőségünk, kísértéseink béklyóiban, és talán még hátrébb lennénk a rangsorban, mint a történetben leírt „ebecskék”. Bőven hibázunk, esendőek és bűnre hajlamosak vagyunk. A Jézus Krisztusba vetett hit emel ki bennünket ezekből a mélységekből.

Könyörületet várva

Könyörületnek kell lennie Krisztusnak ahhoz velünk szemben, hogy nekünk hitünk legyen öbenne? Azt várjuk, hogy ő lépjen először? A kánaáni asszonynak nincsenek ilyen kérdései. Az ő szívében ott a bizonyosság, hogy Jézus segít rajta. Ő előbb hisz, mint ahogy Jézus könyörületet vesz. Ráadásul mi az első elutasítás alkalmával felad-

nánk, visszavonulnánk, és csalódottan elmennénk Jézus közeléből. Hiszen a ma emberével ez másképp működik. Várjuk a megbocsátást, az áldást, a könyörületet, a megelőző szeretetet. Ha nem is a „hiszem, ha látom”, de legalábbis a „hiszem, ha érzem és megtapasztalom Isten jóságát az életemen” mentalitás jellemez minket. Akkor majd hiszek, akkor majd bekapcsolódom a gyülekezeti életbe: járok templomba, és imádkozom, ha Isten bizonyítja, hogy érdemes a hitemre, a bizalmamra.

Isten jelenlétét és munkálkodását nehéz észrevenni a mindennapokban, mert sok minden van, ami elhomályosítja azt. Ennek az asszonynak is volt bőven, ami el tudta volna tántorítani, mégis hitte, hogy Jézus segíthet rajta.

Provokáció

Lehet, hogy azért szólította meg Jézust ez a pogány asszony, mert elkeseredésében nem tudott már mást tenni? Egyfajta utolsó utáni lehetőségként ment oda Jézushoz, akiről azt hallotta, csodákat tud tenni?

A ma embere a sok tudományos, vallásos és ezoterikus módszer kereszttüzében talán valóban utolsóként folyamodik az imádsághoz, utolsóként bizakodik az Úrban, és kezd el hinni benne, hogy segíteni tud rajta.

Ennek az asszonynak viszont nem álltak rendelkezésére a modern világ tudományos eszközei, ráadásul szembe kellett néznie azzal, hogy pogányként a választott nép szemében rossz a megítélése, és a lányát gonosz lélek szállta meg. Hatványozottan nehéz helyzetből indul. Nyilvánvalóan a lánya iránt érzett szeretet vezérelti őt. Annyira, hogy tulajdonképpen megalázza magát, és könyörög, kérlel, esdekel, leborul Jézus lábai elé.⁴ Megérzett valamit, ami nekünk még a

Szentlélek munkálkodásával is elképzelhetetlennek tűnik. Hiszi, hogy csak Jézus segíthet rajta, csak az Úr gyógyíthatja meg a lányát.

Mi a morzsa a kenyérhez képest?

A morzsa is a kenyérből származik, hiába van kevesebb belőle, sokszor nagyon sokat számít az a kevés is, ahogyan látjuk is az asszony esetében. Ahogy a gyakran emlegetett mustármagnyi hit is hegyeket képes elmozdítani.

Jézus könyörülete

Mi is valójában a könyörületesség? Valahogy úgy lehetne megfogalmazni, hogy mindennek ellenére: minden rossz és minden kedvezőtlen körülmény ellenére meghallgattatásra találunk, mérhetetlen lehetőséget kapunk, elfogadásra és szeretetre méltónak találtatunk. Erre pedig valójában csak az Isten képes, és csak egyszülött Fiában, a Jézus Krisztusban való hit által.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 81; 181; 319

Lekció

Kötelező: Ézs 5,1–7; fakultatív: 1Thessz 4,1–8

Illusztrációk

GONDOLAT

„Hitünk által kapcsolódunk be tehát Isten megváltói művébe, és merülünk el végtelen titkaiban. A hit által válunk az új választott nép tagjaivá Jézus Krisztusban. S ennek fényében leszünk képesek arra, hogy az Isten akarata szerinti, egyetemes gondolkodásmód részesei, képviselői és közvetítői legyünk.” (BÁTOR 2020)

⁴ Az egyik magyarázat szerint a „leborulni” ige görög alakja a kutya szóból ered (tulajdonképpen „lemegy kutyába”). Mivel Jézus látja, hogy az asszony kutyaként viselkedve megalázkodik előtte, azért nevezi őt így. A nő ezután csak még jobban megalázkodik, és folytatja a kutyaanalógiát. De mégis mi más tehetett volna? (KOVÁCS 2017)

VERS

Ady Endre: *Hiszek hitetlenül Istenben*

Hiszek hitetlenül Istenben,
Mert hinni akarok,
Mert sohse volt úgy rászorulva
Sem élő, sem halott.

Szinte ömölnek tört szivemből
A keserű igék,
Melyek tavaly még holtak voltak,
Cifrázott semmiség.

Most minden-minden imává vált,
Most minden egy husáng,
Mely veri szívem, testem, lelkem
S mely kegyes szomjúság.

Szépség, tisztaság és igazság,
Lekacagott szavak,
Óh, bár haltam volna meg akkor,
Ha lekacagtalak.

Szüesség, jóság, bölcs derékség,
Óh, jaj, be kellett ek.
Hiszek Krisztusban, Krisztust várok,
Beteg vagyok, beteg.

Meg-megállok, mint alvajáró
S eszmélni akarok
S szent káprázatokban előttem
Száz titok kavarog.

Minden titok e nagy világon
S az Isten is, ha van
És én vagyok a titkok titka,
Szegény, hajszolt magam.

Isten, Krisztus, Erény és sorban
Minden, mit áhitok

S mért áhitok? S ez magamnál is,
Óh, jaj, nagyobb titok.

Tóth Árpád: *Isten oltó-kése*⁵

FESTMÉNY

Herold Copping: *A kánaáni asszony*.⁶
Jól ábrázolja a történet főszereplőit: Jézust és a kánaáni asszonyt. Jézus határozott elutasítását, az asszony kitartását, hitét, amely az ő helyzetének ismeretében valamiféle szelídséget is áraszt magából. A harcot, hogy bármennyire is nehéz ellenféllel áll szembe, ő az Urat választotta.

Felhasznált irodalom

BÁTOR Botond OSPPE 2020. Asszony, nagy a te hited. *Magyar Kurír*, augusztus 15. <https://www.magyar-kurir.hu/hirek/asszony-nagy-te-hited>. (Megtekintés: 2024. január 11.)

Görög Újszövetség magyar nyelvtani elemzésekkel. *Ujszov.hu*, <https://ujszov.hu/text?corpus=2&book=201&chapter=15&verse=21#!201015021000020>. (Megtekintés: 2024. január 11.)

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgia. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest. Böjt második vasárnapja. *Ihlet. Igehirdetési előkészítő tára*, <https://uni.lutheran.hu/bojt-masodik-vasarnapja-reminiscere/>. (Megtekintés: 2024. január 11.)

KARNER Károly 1935. *Máté evangéliuma*. Keresztyén Igazság, Sopron.

KOVÁCS Barbara 2017. Problémás történetek a Bibliában – A kánaáni asszony története. *Kötőszó*, novembr 23. https://kotoszo.blog.hu/2017/11/23/problemas_tortenetek_a_bibliaban_a_kanaani_asszony.

■ PFEIFER-DÖMÖK KRISZTINA

⁵ <https://www.ars-sacra.hu/vers.php?vers=112>.

⁶ <http://tinyurl.com/kmjh54s4>.

Böjt 3. vasárnapja (Oculi)

► Lk 11,14–23(–28)

Itt van az, akinek ereje van

A vasárnap jellege

A böjti idő a bűnbánat, a befelé fordulás időszaka azzal a belső ráhagyatkozással, hogy Jézus Krisztus keresztye győzelmet hoz keresztyén életünk bűn ellen vívott harcában. Ebben a küzdelemben segíthet bennünket a tényleges böjt, ha nem csupán külső cselekedetet jelent, hanem elmélyült odafordulást Istenhez (FEKETE 2018).

Böjt 3. vasárnapjának elnevezése Oculi, a Zsolt 25,15 verséről kapta nevét: „Szemem az Úrra néz szüntelen, mert ő szabadítja ki lábamat a csapdából.” Böjt harmadik vasárnapjának üzenete tehát, hogy Jézus Krisztus győzött az ördög, a gonosz hatalma felett, mert erősebb az általa megjelenő fény, mint a sötétség (JÁNOSSY 2008, 19. o.). Így tekinthetünk megváltó Urunkra szüntelen. Ezt az üzenetet tartalmazza igehirdetési alapigénk is: Lk 14,11–28.

Lekciók: 1Kir 19,1–8; Ef 5,1–9. 1Kir 19,1–8-ban Illés prófétával találkozunk, aki a gonoszság miatt és a bálványimádás ellen vívott küzdelemben kimerül. Az Úr angyala azonban újra erővel tölti meg, amellyel tovább folytathatja útját. Ef 5,1–9 emlékeztet bennünket arra, hogy akik Krisztus keresztyének világosságából nyernek erőt, azoknak úgy kell megszentelt életben járniuk, mint a világosság fiainak (JÁNOSSY 2008, 19. o.).

Amit a textusról tudni kell

Textusunk megértéséhez közelebb visz néhány görög szó bővebb elemzése:

Βεελζεβούλ – Belzebub. Etimológiailag több szóból is származhat Belzebubnak, az ördögök fedelmének neve: Baal-Zéub, a legyek istene, a

filiszteusok istenének héber elnevezése, amelyet Ekrónban imádtak (GODET 2009, 635. o.). Baal-Zeubul – a lakhely istene, amely a Sheolt jelenti, ahol a halottak laknak. Mindenképp bálványról, hamis istenségről van szó, amely kapcsolatban van a gonosz erővel.

δαιμόνιον – démon, tisztátalan lélek, alárendelt isteni személy.¹ Ebben az értelemben Belzebubnak alárendelve.

κωφός – néma; tág a szó jelentéstartalma, jelenthet tompaságot, tehetetlenséget, erőtlenséget, érzéketlenséget is (VARGA 1992, 567. o.). Tehát jelenthet pszichikai értelmű némaságot, abból az állapotból következően, amelyet Belzebub ural (GODET 2009, 634. o.).

Ebben az összefüggésben arra következtethetünk, hogy a néma ördöggel megszállott személy olyan erőnek a hatalma alatt állt, amely képtelené tette őt Isten dolgainak a megértésére, felfogására. Képtelen volt Istennek szolgálni, neki tetsző életre. Vagyis arra szorult, hogy valaki ettől megszabadítsa, megtisztítsa: Jézus Krisztusra volt szüksége. Így tudott megszólalni a néma.

Ilyen értelemben az igehirdetésre tekintve értethetjük magunkra is mint megváltásra szoruló emberekre Pál apostol szavait a Rómabeliekhez írt levelében: „*Nincsen igaz ember egy sem, nincsen, aki értse, nincsen, aki keresse Istent.*” (Róm 3,10–11)

Ebben az értelemben valóban behálózza életünket a gonosz, amely a különféle bajoknak okozója, ahogy akkoriban a népi hiedelem tartotta. Ezért Isten hatalmának érvényesülését jelenti, ha ettől valaki megszabadít. Ha pedig ez megtörté-

¹ Görög Újszövetség, <https://ujszov.hu/text?corpus=2&book=203&chapter=11&verse=1#1203011014000040>.

nik, akkor érkezett Isten országa. Maga Jézus is így értelmezte a démonok kiűzését (10,17).

Az ördögűzés szokásos volt abban a korszakban. Nemcsak a rabbik foglalkoztak vele, hanem varázslók is, ami halálos bűnnek számított Izraelben. Jézust tehát megvádolják azzal, hogy nem Isten segítségével, hanem az ördögök fejedelmének segítségével űzi ki az ördögöket. Jézus egy közmondásként használt képpel válaszol, miszerint a pártokra szakadt ház elpusztul – ahogy a rabbik mondták. Két lehetőséget világít meg, melyeknek csak egy következménye lehet, bármilyen irányból is nézzük, mégpedig az, hogy érkezett az Isten országa.

Mert ha az ördög hatalmával űzné ki Jézus az ördögi erőket, az azt jelentené, hogy az ördög meghasonlott önmagával, mert önmaga ellen fordul, tehát vége birodalmának. Ha pedig Isten új-jával történik, az szintén azt jelenti, hogy eljött az Isten országa (PRÖHLE 1991, 193–194. o.). Jézusban erősebb van itt a sátánál. Olyan Urunk van, akinek van ereje legyőzni a gonoszt. Ezt megtette azáltal, hogy kereszthalált halt.

A perikópa megértése

A perikópa megértéséhez nagy segítséget jelent, ha megnézzük, milyen keretek között foglalt helyet textusunk.

Lk 11,1–13-ig, a perikópánkat megelőző szakaszban Jézus imádságról szóló beszédeit találjuk. Érdekes, hogy a Miatyánk lukácsi verziójából hiányzik a 7. kérés, amely Máté evangélistánál szerepel (Mt 6,13): „...*de szabadíts meg a gonosztól...*”, illetve a doxológia: „...*mert tied az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké. Ámen.*” Valamint az imádságról szóló beszédek befejezéséként Jézus a Szentlélek kérésére biztat, amelyet a mennyei Atya mindenkinek szívesen ad (Lk 11,13).

Lk 11,14-től, textusunkban Lukács nem kérésként, hanem tényként közli Jézus hatalmát a gonosz felett, és arra enged következtetni, hogy ez

a hatalom, amely kiűzi az ártó erőt, Isten Lelke, hiszen Jézus Isten Lelkének teljességével (Lk 3,22) munkálkodik, és e mennyei erőt kész nekünk adni azzal, hogy megtisztítja házunkat, testünket, hogy a Szentlélek templomává váljék.

Lk 11,29–39-ben, záró, keretező szakaszunkban hallunk arról, hogy a jelkövetelőknek nem adatik más jel, mint Jónás jele: Jézus Krisztus kereszthalálának és feltámadásának jele, amely értünk történt, hogy ne uralkodjon felettünk a bűn, a gonosz semmilyen ártó hatalma, hanem Istennek szentelt, benne bízó és őrá hagyatkozó életben járjunk.

Igehirdetési vázlat

Emberi erővel, némaságra ítéelve

Minden erőnkkel megpróbálunk megfelelni a mindennapokban. Megfelelni társadalmi elvárásoknak, munkahelyünkön, baráti, családi körben. Magunk is elhiszük, hogy erre szükség van, és másképp nem megy, nem boldogulunk, ha a környezetünk vagy akár a belső mércénk szerint nem felelünk meg. Ennek az a következménye, hogy észrevétlenül is bekúszik lelkünkbe és szívünkbe a fásultság, a megfáradás, elfogy lelki erőnk, hogy hordozzuk terheinket, önmagunkat is, nemhogy másokat, akik ránk bízottak. Erről beszél Reményik Sándor *És a szívem is elhagyott engem* című versében.

Némává válnak tetteink és szavaink, mert nem hordozzák azt a szeretetet és küldetést, amelyre Isten elhívott minket. Ennek gyökere pedig az, hogy ebben a rohanásban kiszorul az, akire a legnagyobb szükségünk van, Jézus Krisztus.

Bőjt időszaka is olyan időszak egyházunkban, amely kiszakít bennünket az élet, a mindennapok rohanásából, és megállásra készítet. Megállásra Isten előtt. Ebben az odafordulásban az előtt az Úr előtt állhatunk meg, aki szeretettel hordoz bennünket, s aki kész volt életét is adni értünk.

Erőnk végeességében

Ebben az odafordulásban megtehetjük, hogy úgy állunk Urunk elé, ahogyan vagyunk: a magunk gyengeségével, elesettségével. Azzal az önfeladás-sal, amellyel be kell látnunk, hogy emberi erőnk véges az élet küzdelmeiben. A napi teendőink között, terheinkkel, a különféle szenvedésben és betegségekben, fájdalmak hordozásában, a bűnökkel való harcban. Saját erőnk kevés ahhoz, hogy hordozzuk önmagunkat, főképp azokat, akiket ránk bízott az Úr. Mindezt odatehetjük Isten elé. Lelkünk, életünk minden némaságát is, hiszen nem azért jött, hogy elítéljen, hanem hogy megmentsen. Ezért tart még a kegyelmi idő.

Be kell látnunk, hogy az Úr ereje nélkül alulmaradunk. Ebben a megsemmisülésben azonban az Úrra tekinthetünk, akinek van hatalma a gonosz felett, van hatalma a minket pusztulásba, kétségbeesésbe, fásultságba taszító erők ellen.

Az Úr erejével

Nemcsak ebben a böjti időszakban, hanem szüntelen arra az Úrra tekintetünk, aki már győzött a kereszten értünk. Akitől így életünk minden helyzetében kérhetünk erőt, szabadulást. Jézus Krisztus kész és képes étellel megtölteni bennünket.

A néma, halálra szánt lelket csak ő tudja kiűzni belőlünk. Neki van hatalma, hogy minden ártó erőt kiűzzön az életünkből. Előtte letehetjük bűneinket. S így megtisztulhatunk Jézus bűnbocsánatában, hogy a mi megroskadt, elfáradt, eltávolodó életünket újjászülje, és új lendülettel töltsen meg.

Ő erősebb minden ellenünk támadó erőnél. Neki van ereje arra, hogy megtartsa életünket, és elvezessen bennünket örök országába. Mert Isten országa eljött, itt van, és kiteljesedhet a mi életünkben is.

Az Úr erejéről újjászült életünk beszél

Ha Jézus előtt így tudunk megállni, és így tudjuk elfogadni tőle életet újító erejét, akkor úgy csodálkozhatunk rá művére, és úgy mondhatunk dicséretet, mint akik látták, megtapasztalták az

Úr szabadító hatalmát. Életünk róla beszélő életté válik. Mit mondott a néma, amikor először megszólalt? Lukács nem ír erről. De azt tudjuk, hogy Jézus hatalmáról tanúskodott a rajta elvégzett csoda, szabadítás.

Jézus szabadítása életünkön szintén tanúskodik arról az Úrról, aki csodákat tesz életünkben, hiszen mindennap kegyelmében hordoz. Ahogy Túrmezei Erzsébet *A kegyelem ege alatt* című versében írja:

„A kegyelem ege alatt járhat Isten népe boldogan.
A kegyelem ege alatt az életnek annyi szépsége van.
A kegyelem ege alatt könnyűvé válik a nehéz.
A kegyelem ege alatt szemünk a célra néz.
A kegyelem ege alatt nem roskaszt bűn és fájdalom.
A kegyelem ege alatt szolgálhatunk egymásnak szabadon...”

A kegyelem ege alatt néma életünk az Úr tetteiről beszélő életté válik. Épp ezért tekinthetjük figyelemztetésnek is a 24–26. versekben lévő szakaszt. Vigyáznunk kell, nehogy eltékozzoljuk azt a drága ajándékot, amelyért Jézus vérért adta.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

1Kor 19,1–8; Ef 5,1–9

Énekek

EÉ 188, 191, 368

Illusztráció

VERS

Reményik Sándor: *És a szívem is elhagyott engem*

„Mert bajok vettek engem körül, amelyeknek számuk sincsen, – utolértek bűneim, amelyeket végig sem nézhetek, – számosabbak

a fejem hajszálainál, – és a
szívem is elhagyott engem.”
Zsoltárok könyve 40,13
Ez a legnagyobb bűn.
Ez a legszörnyűbb büntetés.
S a legnagyobb nyomorúság is ez:
Elhagyott engem az én szívem is.

Ülök a pusztá-homok közepén,
Csügged nehéz fejem.
Ülök, akár a kő,
Lomha, kietlen kő-mozdulatokkal
Tapogatom magam.
Vad-idegenül kutat a kezem
A hely körül,
Hol a szívemnek lenni kellene.

(...)

Még néha énekelnék.
Egyszercsak a dal torkomon akad,
Elfagy, kihűl,
Nem érzem szívemet a dal alatt.
Szólnék néha egy símogató szót,
Egyszerűt, tisztát, édest, melegezt,
Vigasztalót.
Kimondom: koppan,
Értetlenül, csináltan, hidegen:
Nem szűrhettem által a szívemen.

Magamhoz vonnék néha valakit
Közel, közel,
Közel hozzám a félelmes magányba.
De szegett szárnyként visszahull a két kar,
És visszahull a nagy ölelés vágya,
A kitárt karok félszeg ritmusát
Nem a szív dirigálja.

(...)

Nincs, nincs.
Elszállt, elillant az évek során.
Ó, bűnök, bajok, ősök, tavaszok,
Gyilkos órák, rabló pillanatok,
Suhanó szárnyú nagy sors-madarak,

Hová vittétek az én szívemet?
Hozzátok vissza az én szívemet, –
Szeretni akarok.

GONDOLAT

Finn káté, 7. kérdés: De szabadíts meg a gonosztól
„Minden ember meg akarja óvni magát a gonosztól. Amikor az Úrtól tanult imádságot mondjuk, bizalmunkat fejezzük ki isten iránt. Egyedül ő képes legyőzni a gonoszt és megszabadítani bennünket annak hatalmától.

Nem tudjuk megmagyarázni, hogy miért engedte Isten a gonosz létrejöttét, és miért engedi annak uralmát. A keresztyén ember is megtapasztalja saját életében a gonosz hatalmát. Még a hit sem véd meg minket annak pusztító erejétől, ezért imádkozunk, hogy Isten maga harcoljon a gonoszszal szemben. Egyszer majd elnyerjük a teljes győzelmet és szabadságot minden gonosz erő felett, Isten hatalma nagyobb a kísértő hatalmánál.”²

Felhasznált irodalom

- FEKETE Károly 2018. Böjti vasárnapok igehirdetése.
(<http://diakag.drhe.hu/wp-content/uploads/2018/05/Fekete-Károly-Ünnepek-homilatikuma.pdf>)
- GODET, Frédéric 2009. *Commentaire sur l'Évangile de Saint Luc*. ThéoTex, Soleil d'Orient. (Eredetileg: Neuchatel, 1888.) Web: https://www.koina.org/page-7/page299/files/godet_luc.pdf.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
- KÁTÉ. *Evangélikus keresztyén hitünk rövid összefoglalása*. Ford. Joób Máté. Luther Kiadó, Budapest, 2003.
Web: <https://finnkate.lutheran.hu/>. (Megtekintés: 2024. január 12.)
- PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest.
- VARGA Zsigmond J. 1992. *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

■ KOCSIK MÓNIKA

² <https://finnkate.lutheran.hu/kate.php?resz=44>.

Böjt 4. vasárnapja (Laetare)

► Jn 6,1–15

Böjti kenyérmorzsa az öröm forrása

A vasárnap jellege

Böjt időszakának közepén járunk. Laetare vasárnapja az öröm, az örvendezés vasárnapja. A vasárnap különlegességét többek között az is adja, hogy Ézsaiás 66,10–11-ből hangzik fel az introitus: „Örüljete Jeruzsálemmel! Jöjjetek, akik szeretitek, és szívből ujjongjatok! Akik gyászoltok, leljete vigaszra benne!” A böjti vasárnapok közepén hív minket az örvendezésre ez a vasárnap. Az öröm igazi oka nem az, hogy túl vagyunk a nagyböjt felén, hanem hogy tekintetünket az igazi öröm forrására vethetjük. Hiszen „a böjti időszak minden vasárnapja húsvét, azaz az egyház feltámadott Krisztusra mutató, örvendező ünnepe. Ma örvendezésre hív a liturgia.” (HAFENSCHER 2010, 354. o.) A vasárnap célja és feladata, hogy az örömhír szólalhasson meg általunk. A nap témája a liturgikus könyv szerint: „Az élet kenyere”. Az a Krisztus jött közénk, aki az élet kenyereként valóban az életét adta értünk.

Engedjünk utat ennek az örömnak, amelyet Jézus kínál számunkra, hogy az ő lelki tápláléka által lehessen igazán életünk. Hiszen a böjt és az öröm nem választható el egymástól. Mert ahogyan összefügg a bűn és a bűnbocsánat, ahogy a keresztség és a feltámadás, nagypéntek és húsvét szorosan egymásba fonódik, úgy kell körülölelje a böjti időszakunkat is a Messiásban érkező öröm forrása.

Amit a textusról tudni kell

Igeszakaszunk a szinoptikus evangéliumok közül mindegyikben megtalálható. Ennek a történetnek a különlegességét abban is láthatjuk, hogy ez az egyetlen csoda, amelyet mindegyik evangélium író-

ja megemlíti. Bár az egyes tudósításokban van különbség, de az elért Messziás csodája igazi örömet ébreszthet mindenkinek a szívében. Így vizsgáljuk meg igényeket különböző szempontok alapján.

Helyszín: A Galilea-tengernek, a Tibériás tavának tulsó partja. „A Tibériás-tenger néven a Genézaret tava az Újszövetségben sehol nem szerepel.” (LENKEYNÉ 1967) Azt azonban tudhatjuk, hogy a part menti várost Heródes alapította Kr. u. 26-ban, és a császár tiszteletére nevezték el Tibériásnak. A kenyércsoda helyszínének pontosabb meghatározását nem találjuk, de olyan helyre volt szükség, ahol sok ember le tudott ülni.

Kiindulópont: Nagy sokaság veszi körbe Jézust. Mondhatjuk, nem szokatlan, hiszen aki egyszer hallotta, vagy találkozott Krisztussal, az mindenképpen hallgatni, követni szeretne volna. (Nézzük csak meg Zákheus példáját!) Sokan követik, hiszen Jézus mindenkin segíteni szeretne, és segít is. Nem gondolkodnak az emberek, nem önmagukra figyelnek, hanem tekintetük Krisztusra szegeződik.

Időpont: Közel volt a páska ünnepe. Pontosán nem tudjuk, mikor történt a csoda, de már nincs távol a nagy ünnep. Mivel a páska ünnepére sokan Jeruzsálembe mentek, ezért is lehetett itt olyan nagy tömeg: talán már úton voltak.

Szereplők: Jézus és a tanítványok. Közülük név szerint Fülöpöt és Andrást említi az evangélista. Emellett ott volt a sokaság és egy kisfiú.

A kialakult helyzet: Nagy sokaság, kevés ennivaló, emberi tanácsalanság. A tömeg nagy része valószínűleg már régóta úton volt. Természetes, hogy fáradtak és éhesek. Jézus szeretné próbára tenni a tanítványokat, mielőtt cselekszik. Próbára teszi őket, hogyan ítélik meg a helyzetet. Mit tesznek, meg tudják-e oldani? A problémát látják, de mindenki csak

az emberi lehetőségekre, illetve korlátokra koncentrálni. Nem kap hangot az ott lévő Messiás. Az emberi kétségek és a probléma megoldásának emberi nehézsége eltereli a figyelmet a valódi megoldásról. Fülöp teljesen reálisan méri fel a helyzetet az emberi korlátaikról. Elmondja, mennyi pénzre lenne szükség ennyi ember jóllaktatásához.

Itt azonban van egy érdekesség. A kisleányról csak János tudósít. Miért fontos ez? Az árpából készült kenyér a szegények kenyere volt. A jómódúak, a gazdagok búzából készítették a kenyeret. A felnőtt ember egy étkezésre három kenyeret fogyasztott el. A helyzet nem változott. Van ugyan kenyér, de nincs elég.

Csoda: A kenyércsoda Jézus negyedik jele. Itt a kenyércsodánál azonban több mindenre felfigyelhetünk. Jézus megáldotta, majd kiosztotta a kenyeret. Ő maga teszi. Ő lép oda az emberekhez. Ő az, aki szolgál. János evangéliumának tudósítása ebben is különleges, hogy itt Jézus a kezdeményező, a többi evangéliumban pedig éppen fordítva. Jézus odaviszi a kenyereket az emberekhez. Takács Gyula megjegyzi: „Jézus felszolgáló tevékenysége hasonló a lábmosáshoz.” (TAKÁCS 2015) Ennek kapcsán felvetődik a kérdés: értitek, mit tettem veletek? Vajon értjük, illetve értették az ott lévő emberek, mit tett Jézus, vagy csak az éhségre tudtak koncentrálni?

Maradék: Miután mindenki jóllakott, Jézus utasította a tanítványokat, hogy szedjenek össze minden maradékot. Semmi se menjen kárba. Mindennek, amit tőle kapunk, az utolsó morzsáig értéke van. Amikor Jézus valamit osztani kezd, soha nincs hiány, semmi nem kevés. Nála mindig van elég. De az emberek mégis mit vettek észre? Észrevették a kenyérosztó kezet, észrevették a megszapordított ajándékot, észrevették a csodát, és mindezen túl észrevették azt, aki mindezt véghez vitte?

A nép akarata: A „majd most mi megmutatjuk” érzés fogalmazódhat meg bennünk, amikor látjuk az emberi akaratot. Természetesen nem akartak rosszat, sokkal inkább a szeretetüket, a hálájukat szerették volna kifejezni, de ismételten szembekeverül egymással az emberi és isteni oldal. Jézus

minden alkalommal elmenekül, amikor őt nagygyá akarják tenni. Nem riad vissza a feladattól, hanem tudja, mi a küldetése. Amikor királlyá akarják tenni, elmegy. De mi történt, amikor valósággal király lett belőle? Keresztre feszítették. Onnan nem menekült el. Nem tér ki a szenvedés útja elől, hanem megjelenik és ott marad értünk és miattunk.

A perikópa megértése

Krisztusban nem veszik el semmi és senki, mert ő a legnagyobbat adta. Ahogy az egyik énekünkben énekeljük: „Elveszett voltam én, / De titkon jöttél felém.” Látjuk-e most már, hogy itt van velünk – hogy el ne vesszünk, hanem vele legyünk örökre?

A csoda hatása és eredménye Jézus győzelmét hozta el. Többszörösen győzött.

1. Jézus nyugodt tudott maradni abban a helyzetben, amikor a tanítványok és még talán sokan mások is kétségbe estek. Jézus nyugodt maradt a probléma láttán. Hiszen számára az volt a fontos, hogy megoldás szülessen.

2. Győzött, mert minden embernek tudott enni adni. Senki sem maradt éhes.

3. Győzött a tömeg hangulata által gerjesztett koronázási igény felett.

4. Ez a győzelem kíséri, hogy ne önmagára tekintsen, hanem betölthesse az Atya akaratát.

Igehirdetési vázlat

Böjt öröme

Böjt időszaka mindig magával ragadó. Nem csak azért, mert tudjuk, mi történik a végén. Visszagon-dolok azokra az évekre, amikor az ifjúsággal vagy még teológus korunkban a többi teológushallgatóval passiókörútra készültünk. Micsoda várakozás és vágyakozás előzte meg az indulás pillanatát! De mégis mi volt a legnagyobb csoda? Amikor a szenvedéstörténet kapcsán nemcsak könnycseppek jelentek meg az ember arcán, nemcsak meg-

fogták, megsimogatták Jézus ruháját, hanem ránézve, látva a fájdalmat, az erőfeszítést, valami megmagyarázhatatlan mosoly fakadt az arcokon. Böjt időszaka valóban a önmagunkba fordulás, a számadás és a bűnbánat időszaka – nem véletlen a lila oltárterítő színe. De mégis átjárja ezt az időszakot az öröm. Annak az öröme, hogy Isten önmagát adta, hogy a mi elveszettségünket feloldja.

Nézzük meg, mennyi minden csodálatos dolog vesz körbe minket! Mert csodák igenis vannak. És nem csak olyan értelemben, ahogyan ezt Bródy János fogalmazza meg: „Én nem születtem varázslónak, csodát tenni nem tudok, / És azt hiszem, már észrevetted, a jó tündér sem én vagyok. / De ha eltűnne az arcodról ez a sötét szomorúság, / Úgy érezném, vannak még csodák.”

Arra hív minket ez a vasárnap, hogy tekintsünk fel, lássuk meg azt, aki nemcsak ott a Genézaret-tó partján, hanem ma is csodálatos dolgokat tud véghez vinni az életünkben.

Laetare vasárnapjának különleges üzenete így hangzik felénk: Örvendj! De ne a csodán ámulj csupán, ne csak a csodálatos kenyércsodát keresd a mindennapjaidban, hanem keresd azt, aki mindent véghez tudja vinni. Ez a mai vasárnap nem csak a neve miatt hív minket örvendezésre. Gondoljunk az értünk meghalt, de feltámadt Úrra, aki most is mellénk szeretne állni, hogy bátorítson, vigasztaljon, és az élet útjára tereljen minket.

A lehulló morzsák

Döbbenetes a híreket, statisztikákat olvasni arról, hogy mennyire pazarló életet élünk. Mennyi mindent kidobunk, nem becsüljük meg azt, amink van. Ha már böjt közepén járunk, mindenki gondolja át egy napját, egy hetét: mennyi minden volt, amit nem evett meg, amit ki kellett dobni? Elgondolkozhatunk azon is, tényleg mi nek van értéke az életünkben.

Jézus negyedik jelében a tanítványok próbatételét is láthatjuk. Mi is elgondolkodhatunk azon, mennyire lennénk képesek kiállni a próbát. Vajon tényleg szeretnénk megoldani a problémát, vagy

egyszerűbb pánikolni, bolhából elefántot csinálni, még ha itt nem is erről van szó? Jézus tudja a feladatát: elegendő ételt adni az embereknek. De mindezt nem is akárhogyan teszi. Hiszen itt sokkal többről van szó, mint pár darab kenyérről és halról. Itt nem a testi jóltartás a legfontosabb szempont. Bár nyilvánvaló, hogy az is nagyon fontos. De böjt öröme akkor lesz igazán teljes, ha az örök élet kenyerére figyelünk. Mert amit ő kínál nekünk, attól nem éhezünk meg soha.

Hasliberg gyülekezetében az egyik úrvacsorás istentisztelet után feleségem készített egy képet. Gyönyörű kép volt, mégis döbbenetes. Az oltár előtt a föld tele volt kenyérmorzsával. Mindenki, aki megkapta a kenyeret, valamennyit maga után hagyott. Pedig még egy kis morzsát sem szabadna meghagyni. Kisgyerekkoromból emlékszem, ahogy nagyapám az ebéd után minden egyes apró morzsát összeszedett. Amin az Isten áldása van, azt nem szabad és nem lehet veszni hagyni. Adjunk hálát mindenkor az isteni matematikának. Amit ő ad, amit ő kínál nekünk, az mindig több lesz. Testben, szívben, lélekben.

Visszavonulás Krisztussal

Jézus ismét felülmúlja a várakozásokat. Nem csak a csoda szempontjából. Nem csak azért, mert senki nem gondolta volna, hogy ennyi kenyér elég lesz ennyi embernek. Felülmúlja a várakozást, mert nem lehet elveszíteni az ételből semmit sem. Még a legkisebb morzsa is ugyanolyan értékes, mint a többi. Ha Jézus ember lett volna, vajon ő mit tett volna a maradékkal?

Jézus azonban túlmutat minden emberi gondolon, és várakozáson. Hiszen ő nem emberi magasságra vágyik. Tudja, hogy az ad igazi örömet, ha az Isten emeli fel őt. Ezért sem engedte, hogy az emberek királlyá tegyék. De mindebben benne van az a keserűség is, hogy nem ismerték fel, milyen király is ő valójában. Ő a Királyok Királya, akit nem kell megkoronázni. De végül mégis megkapta a koronáját. Király volt, de gúnyt űztek a királyságából. Mindez értünk történt. Ő király lett, a mi királyunk ott, a

Golgotán. Mert az ő halála, majd harmadnap feltámadása hozta el nekünk a vasárnapi örömet. Ő legyen az, akiről énekeljük: „Jézus, boldogságom...”

Illusztráció

VERS

Túrmezei Erzsébet: *Kenyérnek jöttél*

Kenyérnek jöttél éhező világba,
világosságnak sötét éjszakába,
fényes hajnalnak, örök ragyogásnak,
vak zűrzavarban bizonyos tanácsnak.
Jöttél útnak, igazságnak, életnek,
s kicsiny gyermekként jászolba fektettek,
Jézus, Jézus!

Mért sínylődnénk hát éhezve, szegényen,
mért tévelyegnénk világtalan éjben

tanácstalanul és halálraváltan
és úttalanul a hazug világban,
amikor benned mindent megnyerhetünk,
kis jászlad elé odatérdelhetünk,
Jézus, Jézus!

Felhasznált irodalom

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.

LENKEYNÉ Semsey Klára 1967. János evangéliumának magyarázata. In: BARTHA Tibor (szerk.): *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata.* Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest. (BibliaTéka CD-ROM, Arcanum Digitéka Kft.)

TAKÁCS Gyula 2015. *Szent János evangéliumának magyarázata.* 2. köt. Központi Papnevelő Intézet Pálos Könyvtára, Budapest.

■ KALINCSÁK BALÁZS

Böjt 5. vasárnapja (Judica)

► Jn 8,48–59

Az igazi főpapi szolgálat

A vasárnap jellege

Ezen a vasárnapon is érdemes szem előtt tartani, hogy az ősi egyházban a húsvét ünnepe keresztelésre, vagyis a Jézus halálával és feltámadásával való személyes azonosulásra épült (Róm 6,8). Éppen ezért az ünnep előtti heteket keresztelési előkészületre használták (JÁNOSSY 1944, 34. o.). A tematika jól bemutatja, hogy akit Krisztus megszólított, és aki teljesen az övé akar lenni, annak milyen állomásokon kell keresztülmennie. 1. Elszakadni a világtól. 2. Isten hitére ráállni. 3. A hit erejével élni. 4. Krisztus igazságával rendszeresen

táplálkozni. 5. Krisztusban megmaradni. 6. Engedni, hogy Jézus szeressen. Ezt az ívet erősítik az alapigéhez társított igék, zsoltárok. Jelen esetben a bevezető 43. zsoltár, Zsid 9,11–15 és 1Móz 22,1–14. A zsoltár így kezdődik: „Ítéld meg, Istenem...” Az ítélet kifejezés itt azt jelenti, felvállalni az ügyét annak, aki szorult helyzetben van. (KÁLVIN 2011, 620. o.) מִגִּדִּי: ’megvéd’, ’tisztáz valakit’, ’megítél, elítél valakit’.¹ Ezt a bizonyos szorongatást nemcsak Dávid, hanem mindenki átéli, aki Isten út-

¹ A bibliai szavak forrása: *Bibliai felfedező* (korszerű bibliatanulmányozó és konkordanciaprogram). Fejlesztő: Zsidó Miklós.

ján jár. Jézus Krisztust a sok támadás, vádaskodás és a kereszthalál után Isten a feltámadásával igazolta, és bevitte a mennyei szentek szentjébe. A Zsidókhoz írt levél bemutatja a hátteret, amely azért munkálkodik, hogy tiszta lelkiismerettel, pótcselekvések nélkül szabadon és hatékonyan éljünk, szolgáljunk egy ellenséges közegben. Ábrahám pedig Mórija hegyén előre látást kapott (תָּרָא: 'láthatóvá válik', 'gondoskodik') arról, ami Krisztusban megvalósul, de az örökkévaló Istenben már kész volt (lásd 2Tim 1,9–10).

Amit a textusról tudni kell

Igénkben János saját anyagával találkozunk, amelyben a többi evangélistához képest árnyaltabban mutatja be Jézus kortársainak reagálását az ő nyilvános szolgálatára. A vitákban megnevezett farizeusokban és írástudókban nemcsak Jézus keresztre feszítésének kivitelezőit, hitetlenségüket, a Tórától elszakadt, kiüresedett teológiai és liturgikus tradíciójukat, hanem a népért érzett felelősségüket is kell látni. Hiszen a messiást váró Izrael életében folyamatosan rengeteg önjelölt álmissiás jelent meg, akik olyan mozgalmakat indítottak el, amelyek az egész népnek sok kárt és csalódást okoztak (pl. Bar Kochba). Igeszakaszunk a heves vitabeszéd csúcspontja, amely lényegében már a 7. fejezetben indul, ténylegesen a nyolcadik fejezet 12. versétől kezdődik, és három szakaszra osztható (Jn 8,21–29; 37–47; 48–59). Az egészet nézve elmondható, hogy az érvek, vádak mindkét oldalon egyre jobban durvulnak. Bár Jézus nem tudja meggyőzni ellenfeleit, de a harc során feltárja lényének legmélysegebb titkát (KARNER 1950, 130. o.). A vita témája akörül forog, hogy ki kicsoda. Ki honnan származik? Böjt ötödik vasárnapján elmondott személyes bizonygatótételünkhöz szükséges látni, érteni mindkét oldal érvelésének logikáját, alapjait, hiszen nekünk olyan személyeknek kell lennünk, akiket Jézus már meggyőzött arról, hogy őt az az Atya küldte, aki már a mi Atyánk is.

A kijelölt igeszakasz rövidített elemzése

48. vers: Ἰουδαῖος: zsidók, nem általános értelemben, hanem Jézussal ellenséges szűk írástudó réteg értelmében. Σαμαρίτης: Ez itt nem földrajzi, etnikai, hanem vallási minősítés. Így is mondhatjuk: eretnek, bálványimádó. A bálványimádás háttérben rossz istenkép, gonosz szellemi erők állnak. Hisznek Istenben, de rettegnek tőle (Jak 2,19). Δαιμόνιον ἔχεις: démon, tisztátalan, gonosz szellem uralja. Ez a démoni befolyás legrosszabb fokozata.

49. vers: ἀποκρίνομαι, κρίνω: több mint visszaszólás, válaszolás, inkább határozott vélemény, bizonyosság. Τιμάω – ἀτιμάζω: 'tisztel', 'nagyrabecsülés', 'drága' és az ellentéte: 'megvetés', 'lebecsülés'.

50. vers: Jézusban az Atya gyönyörködött, és ő ehhez a véleményhez (δόξα) tartotta magát. Jézus és az Atya közötti mély, „szerelmes” bizalomra utal.

51. vers: Τηρέω: 'megtartás', 'örzés', 'gondoskodás'. Itt nem a parancsok, szabályok betartásáról, hanem a bensőséges kapcsolat ápolásáról van szó. Θάνατος: 1. fizikai halál, 2. szellemi halál, 3. a halál angyala. Mindhárom értelemben értendő. Aki Krisztusban van, vele egy, az a fizikai halála előtt és után is kapcsolatban marad vele, és nem látja meg a halál angyalát, aki a pokollal együtt az elkárhozott lelkek őrzője (Jel 20,13–15; Róm 8,38–39).

52–53. vers: Jézus szavainak félreértése.

54. vers: „Az én Atyám az, aki dicsőít (δοξάζω) engem.” Jézus belső énjét, identitását az Atya jó véleménye táplálja.

55. vers: Οἶδα (perf.) αὐτόν: teljesen ismerem őt. Jézusnak és minden követőjének a hitelességét az Atya személyes ismerete, a vele való jó kapcsolat adja, és nem a vallásos teljesítmény (lásd Mt 7,22–23).

56. vers: Ἀγαλλιάω: nagyon örül, ugrándozik. „Meglátta az én napomat” (lásd 1Móz 22,14; 12,7; Gal 3,16; 1Móz 15,13–16; 1Móz 17,17).

57. vers: Jézust félreértik, és a vád is téves. Csak földi-történeti időkategóriában tudtak gondolkodni. Jézus nem azt mondta, hogy ő látta Ábrahámot, hanem hogy Ábrahám látta őt (BOLYKI 2001. 249. o.).

58. vers: Ἐγὼ εἰμὶ: „én vagyok”. Nincs múltja, jövője, hanem folyamatosan van. Úgy él, mint Isten.

59. vers: Κρύπτω: ’elrejt’, ’eltakar’. Jézus csak a mennyei ütemterv szerint engedi magát elfogni, majd keresztre feszíteni. Addig jó, míg van Jézussal párbeszéd. „Jön majd olyan idő – így szól az én Uram, az Úr –, amikor éhínséget bocsátok a földre. Nem kenyérre fognak éhezni, és nem vízre fognak szomjazni, hanem az Úr igéjének hallgatására.” (Ám 8,11)

Az igehirdetés felé

Ki vagyok én? Honnan származom?

Jézus azért jött, hogy azt az egységet, amely az Atya és közte van, megossza minden emberrel (Jn 17,21). Ennek a feltétele Jézus feltámadása volt, amely egyenes következménye a kereszthalálnak. A Szentléleknek az a feladata, hogy ránk bizonyítsa megigazultságunkat, amit a kereszten elvégzett munka után Jézus feltámadása tett nyilvánvalóvá. Ez az evangélium, amely méltóvá tesz minket az Atyával és a Krisztussal való bizalmas közösségre. Az evangélium több, mint amit általában a bűnbocsánat alatt értünk. Ebben a közösségben jutunk el arra a gondolkodásmódra, amelyről Jézus egykor Nikodémusnak beszélt: „...ha valaki nem születik fentről...” (Jn 3,3; ἀνωθεν: ’fentről, felülről származó’.) Igénkben Jézus ezt a gondolkozásmódot mutatja be, amelyet mi halálának és feltámadásának köszönhetünk (Jn 3,14). Mit jelent a fentről születés, más szóval az Atyától való származás tudata az ember életében? 1. A vele való közösségben felfedezzük mennyei Atyánk ránk irányuló, feltétel nélküli szeretetét. 2. Felfedezzük önmagunk mennyei származását, ezzel együtt fiúságunkat. 3. „Megtanuljuk” igazán szeretni, nagyra becsülni Atyánkat, akinek a képét és hasonlatosságát hordozzuk a belső emberünkben. 4. „Megtanuljuk” szeretni és működtetni igazi valónkat és annak eredeti rendeltetését. 5. Meglátjuk embertársunkban,

hogy ő is az Atyától származik, tehát ebben az értelemben testvérünk. A példázatok jól mutatják, hogy Isten családban és annak összetartásában gondolkodik. A mennyei családért végzett szolgálattalunkkal mennyei kincseket gyűjtünk. 6. Felfedezzük fiúságunk rendkívüli helyzetét, szabadságát. Segít bizalommal előrenézni és kilépni az időből az örökkévalóságba és abba az otthonba, ahol Atyánk lakik.

Megmaradni Krisztusban

Jézus hívásának elfogadása mindenkit kiszakít a világból, beépít mennyei Atyánk családjába. Ez a szakadás magában hordozza a belső és külső harcokat, amelyek vissza akarják állítani a régi helyzetünket. A belső harc abból fakad, hogy gondolkozásunkat rá kell állítani az emberi véleményekről, hamis istenképről arra, amit Isten, a mi Atyánk mond és gondol rólunk. Ez belső rombolással, a növekedésünket gátló lelki falak lebontásával jár. Ehhez társulnak a világ visszahúzó erejének megnyilatkozásai, amelynek megjelenése egyben bizonyítja a kiszakadást. Ennek legtöbbször két oldala van: nyílt, erőszakos támadás és erős vonzás. Ebben a harcban nagy szükségünk van mennyei Atyánk naponkénti személyes szavára és a testvéri kapcsolatokra. Szükségünk van olyan külső közbenjárásra, amely mindig emlékeztet arra, hová tartozunk. Megtanít védekezni a hamis vádak, rágalmak ellen, ahogy ezt maga Jézus is átélt. Megtanít nem érzelmekkel, indulattal ellenállni, hanem azzal az igével érvelni, amelyet az Atya helyez a szívünkre. Megtanít a harcban evangéliumot hirdetni, a rosszat az evangélium erejével megtörni. Megtanít nem magunkra, elkövetett hibáinkra figyelni, hanem arra, amivé tett minket Krisztus, amit feltámadása ránk bizonyít.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 192; 417 (főpapi szolgálat); 462 (ítélet); 568 (kicsoda Jézus?)

Illusztráció

BIZONYÁGTÉTEL

„Én gondoltam volna legkevésbé, hogy még méltó vagyok a megbocsátására. Megtértem, azután elfordultam Istentől, és sok bűnben voltam. Hűtlen lettem hozzá, de ő hűséges maradt, mert nem tud másmilyen lenni. Amikor vétkezünk, sokszor magunknak nem tudunk megbocsátani, én is hosszú ideig hordoztam magammal ezt a fájdalmat, ezt az önvádat, pedig nekünk »csak« el kell fogadni a kegyelmet, amit kínál. Ez sokszor nem is olyan könnyű... én tudom.” (Földi-Kovács Andrea)

TÖRTÉNET

„Az egyik napon Erzsébet egy szűk utcácskában járt, amely sártenger volt, csak a lerakott köveken lehetett száraz lábbal lépdelni. Szembejött vele egy öregasszony, akivel korábban nagyon sok jót tett, de most nemhogy kitért volna előle, hanem letaszította a kőről, és csúf szidalmakkal halmoz-

ta el. Erzsébet megcsúszott, és elesett a sárban, de szó nélkül kelt föl, a közeli patakban letisztította a ruháját, és derűs arccal folytatta útját.” (Árpád-házi Szent Erzsébet legendájából)

Felhasznált irodalom

- BOLYKI János 2001. *„Igaz tanúvallomás”. Kommentár János evangéliumához.* Osiris Kiadó, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása.* A szerző kiadása, Sopron.
- KÁLVIN János 2011. *Zsoltármagyarázatok. Olvassuk együtt!* Ford. Szabó Miklós. Elektronikus dokumentum. https://www.refkossuthter.hu/sites/default/files/fajlok/kalvin_zsoltar.pdf.
- KARNER Károly 1950. *Testté lett Ige. János evangéliuma.* Magyar Luther-társaság, Budapest.
- SZÁM Kati 2023. Földi-Kovács Andrea: „Nem ügyeket választottam, hanem Istent”. *Képmás magazin*, április 21. <https://kepmas.hu/hu/foldi-kovacs-andrea-interju-vedett-tarsadalomert-alapitvany-credo-foldi-laszlo>.
- Zsidó történelem – Az álmessiasok. In: Zsidó ismeretek tára. XIII. A zsidó történelem kétezer éve. *Zsidó.com*, <https://zsido.com/fejezetek/zsido-tortenelem-az-almessiasok/>.

■ KUSTRA CSABA

Böjt 6. vasárnapja (Palmarum)

► Ézs 50,1–10

Te mit kiáltasz Istennek?

A vasárnap jellege

Jézus jeruzsálemi bevonulásával fontos fordulóponthoz érkezünk el. Galilea területén végzett szolgálatának végéhez érkezett, s megérkezett Jeruzsálembe. JÁNOSSY azt írja, hogy az ezen a vasárnapon kezdődő hét „méltán viseli a »szent hét« és a »csendes hét« nevet is” (2008, 28. o.). Valóban alkalmat kellene szakítanunk az elcsendesedésre ezen a héten, hogy elvégezhessük a magunk átvilágítását is. Hányadán is állunk Krisztussal va-

ló kapcsolatunkban? Reménység szerint az ige hirdetője és hallgatója az ujjongó tömegben lenne a bevonuláskor. Erről a bevonulásról tudósít minket az oltár előtt elhangzó lektió (Mt 21,1–9).

Palmarum vasárnapján örömujjongással indul a nagyhét, azonban az epistola (Fil 2,5–11) ráirányítja a figyelmünket a nagypénteki áldozatra, majd az azt követő örömhírré, amely a húsvét ünnepében teljesedik be: Krisztus feltámadt! Öltöztessük hát szívünket és lelkünket bátran ünnepelőbe, hiszen nem tragédia történik az előttünk ál-

ló hét eseményeiben, hanem Teremtőnk tökéletes terve valósul meg.

Amit a textusról tudni kell

Szerzője Deutero-Ézsaiás (Ézs 40–55), akinek személyéről szinte semmit sem tudunk. Nem tartalmaz ugyanis a könyv semmi olyan leírást, amelynek alapján a szerző életéről bármit is konkrétan megtudhatnánk. Témája a Sionra való visszatérés ígérete. Négy ún. Ebed-JHVH éneket lehet elkülöníteni a gyűjteményben, amelyek közül a mai igeaszakaszunk a harmadik Ebed-JHVH éneket tartalmazza (50,4–9). „Az első három az Úr elhívott szolgálójának küldetéséről és annak nehézségeiről tudósít...” (KUSTÁR 2004, 257. o.) Felmerülhet talán az is, hogy a szerző önmagáról ír. Erre természetesen nincs bizonyíték.

A kutatók szerint a 49–55. fejezeteket a próféta Babilon elfoglalása után írta, amikor hazatért Babilóniába vagy Jeruzsálembé (KUSTÁR 2004, 257. o.). Olyan kor volt ez, amikor a hívek istenük hatalmát ismerték fel sikereik, gazdagságuk háttérében, a különböző népek harcait pedig az istenek közötti csatáknak tekintették. Az a nép nyert, amelyiknek az istene nagyobb hatalommal bírt. Kr. e. 587-ben Júda vereséget szenvedett Babilontól. Még a templom is romokban hevert. Az akkori nézet szerint Izrael Istene vereséget szenvedett Mardukkal szemben. Miért nem védte meg népét JHVH? Elhagyta volna őket? Ezek a kérdések foglalkoztatták Izrael kegyeseit.

A harmadik Ebed-JHVH ének pontosan arról szól, hogy hűséges tanítványként minden reggel felébred, hogy hallgassa az Úr tanítását, majd azt az „elfáradtaknak” hirdetni tudja. Megvetést, gyalázkodást kap a hallgatóságtól (akárcsak Jézus esetében is láthatjuk olykor). Mégsem érzi azt, hogy az Úr elfordult volna tőle. Minden nehézség ellenére hitéből kifolyólag biztos JHVH hatalmában és szeretetében. A nehézségek nem azt jelentik, hogy a szenvedőt magára hagyta volna a Teremtő. KUSTÁR (2004, 264. o.) szerint ezek az ének nem esz-

katologikus jövendölések, így hiba lenne belőlük az eljövendő Messiás képét megrajzolni. Azonban ezek segítségével Jézus egyediségét és megismételhetetlenségét mások számára is megfogalmazhaták Jézus tanítványai.

A perikópa megértése

Luther szerint aki meg akarja érteni Ézsaiást, annak a Királyok és a Krónikák utolsó könyvét az utolsó lapig jól meg kell tanulnia. Legfőbb kérdésként azt kell tudnunk, hogy „miként gondolkodtak Isten és a próféta szava felől, Istent vagy bálványt imádtak-e” (LUTHER 2010, 70. o.). Karasszon erre a kérdésre azt a választ adja, hogy a zsidóság Deutero-Ézsaiás idejében jutott arra a szintre, hogy tagadta más istenségek létezését is.

A próféta vitába keveredett, annak ellenére, hogy üdvprófeciát hirdetett. Textusunk 1–3. verse perbeszédként értelmezhető. Isten és népe kapcsolatára több helyen is a házasság képét használja a Szentírás. Itt azonban nem a hűtlen feleség képe jelenik meg, hanem a nép édesanyjának utódai a megszólítottak. A babiloni fogságban élő nép a vitapartner, a vita tárgya pedig az, hogy van-e ereje Istennek megszabadítani népét a fogságból. Korábban (40,12–14) erre a hatalomra emlékeztetett a próféta a teremtés és a csodálatos egyiptomi szabadulás említésével.

Igehirdetési vázlat

Vitába keveredve

Amikor Istennel és az ő döntéseivel kapcsolatos dolgokról beszélünk másokkal, akkor mi magunk is könnyen keveredhetünk vitába. Különösen mostanában, amikor olyan sok tragédiát látunk magunk körül. Fültanúi lehetünk az Isten ellen szóló zúgolódásnak. Háborús események, járványok nehezítik az életünket. Sokan érzik magukat kilátástalanságba taszítva.

Ha szót emelünk a társadalom istentagadása ellen, azt az érintettek nem veszik jó néven. Ha Isten oldalára állva egy szebb jövőről beszélünk, akkor naivnak mondanak. Akik pedig Istenbe vetették hitüket, úgy érzik, hogy Isten elfordult tőlük. Többször hallottam már a kérdést: „Miért engem ért ez a csapás, hiszen én rendszeresen járok templomba, imádkozom. Akkor miért fordult el tőlem Isten?”

Kérdezhetnénk Sion népéhez hasonlóan mi is: Talán kihűlt volna Isten szeretete? Már nem szereti az embert, akit megteremtett? Szó sincsen erről. Nem bocsájtott el és nem is adott el Isten senkit. A legfőbb probléma akkor is és ma is a gyermekek ellenszegülése, amely megnyilvánul szavakban és tettekben egyaránt. Sürgős változtatásra volt és van szükség. „Mert az újrakezdés lehetősége csak akkor áll fenn, ha Isten népe hittel megragadja, és elindul.” (WEBB 2018, 234. o.)

A változás szele

A rendszerváltás előtt a vallás gyakorlása nem volt egyszerű és problémamentes. Amikor a keresztények számának csökkenéséről beszélünk, akkor előszeretettel hivatkozunk is talán arra a bizonyos negyven esztendőre.

Aki hűséges maradt Urunkhoz a megalázások, retorziók ellenére is, annak az élete Istenbe kapaszkodva, a nehézségek mellett is könnyebb volt. Akinek van egy biztos pontja, amelybe kapaszkodhat, az a legnagyobb nehézségeket is könnyebben éli meg. A mai családokból ez a hit hiányzik, ezáltal kapaszkodó nélkül maradnak. Így fordulhat elő az, hogy a rendszerváltás után születettek már a változást, változtatást nem a hit segítségével valósítják meg. Menekülnek egy másik materiális világba a jobb élet reményében.

A szolga feladata

Sokan kérdezik, kutatják ma is azt, hogy mi az élet értelme. Kérdezhetette ezt a Babilonba deportált nép is. Ézsaiás megmutatja, hogy van értelme az életnek a szenvedések idején is. A harmadik

Ebed-JHVH dalban arra buzdít prédikációjával, hogy életünkben a JHVH-val való kapcsolatunkat kell erősíteni. A megoldás abban rejlik, hogy legyen meg a bizalom és a hűség az irányában részünkről is. Fogadjuk el Istentől a tanítványi elhívásunkat! A mai korra vetítve nemcsak a lelkeseket, hittanárokat hívja el tanítványnak, hanem minden népet, minden korosztályt. Nem mi vagyunk a tanítók, hanem maga Isten.

Merjen mindenki Istenre támaszkodni! Az Úrra figyelve, az ő szavát szólva mindenki hűséges szolgálja lehet. Így csatlakozhatunk képzeletünkben mi is a virágvasárnapi, jeruzsálemi ünneplő tömeghez.

„A mi életünkbe is újból és újból szeretne egy virágvasárnapi békés menetben belépni ugyanaz az Isten, és sajnos nagyon gyakran megismétlődik a kétezer éves történet, mert mi is elutasítjuk a szeretetet és a jóságot.” (Böjte Csaba in: KARIKÓ 2012, 42. o.)

Szenvedő szolga

Mindennapjainkban nagyon sok próbatételen megyünk keresztül. Mindenkinek vannak kisebb-nagyobb terhek a vállán. Hogyan tudjuk ezeket elhordozni? Képesek vagyunk-e arra, hogy zúgolódás nélkül tegyük ezt? Láthatjuk a próféták, az apostolok és Jézus Krisztus életéből, hogy a szenvedés és a próbatétel az életünk része. Bármennyire is szeretnénk ezeket elkerülni, nem tudjuk. Az élet kezdetén is jelen van már a szenvedés és a fájdalom. Mégis örömmel tölt el minket, mert tudjuk, hogy csak időleges, és milyen csoda lesz majd belőle. Mint ahogy nagypéntek fájdalmát, gyászatát is öröm fogja követni.

Szenvedő szolgaként így kell nekünk is a jövőbe tekintenünk, Istenbe vetett reménységgel, aki elküldte már a világ számára annak megmentőjét, Jézus Krisztust. Így válhat szenvedésünk is örömetelivé. Így születhet meg az új ember az óemberből. „Életünk minden napja lehetne virágvasárnap. Te mit kiáltasz Istennek? Hozsánna? Vagy fejszítod meg?” (Böjte Csaba in: KARIKÓ 2012, 42. o.)

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Fil 2,5–11, Mt 21,1–9

Imádság

Prédikáció előtt nagyon szeretem az énekeskönyvünk 736. oldalán található imádságot elmondani: „Készíts helyet igédnek, Uram Istenem, szórd igéd magvát az egész világon! Kérünk, hadd hulljon jó földbe igéd magva közöttünk, és hadd találjon igazi hallgatókra mindenütt, ahol csak emberek élnek.” (Huub Oosterhuis, EÉ 736. o.)

Énekek

EÉ 192, 198, 209

Illusztráció

GONDOLAT

„Ahol az értelem csak a szenvedés fellegét látja, ott a hit az ígélet szívárványát szemléli.”

C. H. Spurgeon (1834–1892) angol baptista prédikátor

TÖRTÉNET

Hol van a szívünk? Érdemes ezen is elgondolkodni:

„Egy öreg zarándok ballagott a Himalája hegyei közt, amikor csikorgató hidegben elkezdett esni az eső.

Egy fogadós megszólította:

– Apókám, hogy fog maga ebben az időben célhoz érni?

Az öreg vidáman válaszolt.

– A szívem már ott van, ezért a testem többi részének könnyű követnie.” (MELLO 2020, 223. o.)

VERS

Károlyi Amy: *Nagyhét* (részlet)

Jézus szenvedése újra érik,
a nagyhét újra ismétlődik.
Kicsit siet, vagy kicsit késik.
Hiába zöldellnek palmaágak,
a zöld, az élő zöldnek nem felel.
Az ember hite belefárad,
a szenvedés megismétlődik. (KARIKÓ 2012, 44. o.)

Felhasznált és ajánlott irodalom

- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Köössége, Veszprém.
- KARASSZON István 2021. *Az Ószövetség teológiai üzenete*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- KARIKÓ Éva 2012. *Párbeszéd a végtelennel. Csaba testvér gondolatai az Istennel való mély és bensőséges kapcsolatról*. Helikon Kiadó, Budapest.
- KUSTÁR Zoltán 2004. Ézsaiás próféta könyve. In: Pecsuk Ottó (szerk.): *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- LUTHER Márton 2010. *Előszók a Szentírás könyveihez*. Ford. Szita Szilvia. Magyarországi Luther Szövetség – Luther Kiadó, Budapest. (Magyar Luther Könyvek 2.)
- MELLO, Anthony de 2020. *Szárnyalás*. Korda kiadó, Kecskemét.
- RAD, Gerhard von 2001. *Az Ószövetség teológiája*. 2. köt. *Izrael prófétái hagyományainak teológiája*. Osiris Kiadó, Budapest.
- RÓZSA Huba 2005. *Üdvösségközvetítők az Újszövetségben*. Szent István Társulat, Budapest.
- RÓZSA Huba 2016. *Az Ószövetség keletkezése. Bevezetés az Ószövetség könyveinek irodalom- és hagyománytörténetébe*. Szent István Társulat, Budapest.
- WEBB, Barry 2018. *Ézsaiás könyve. Sasszárnyakon*. Harmat Kiadó, Budapest.
- WESTERMANN Claus 1997. *A Biblia titkai. Bevezetés a Bibliába*. Kálvin Kiadó, Budapest.

■ MADARÁSZ GÉZA

TARTALOM

Mécses a te igéd

CSERMELY PÉTER: *Ihletett böjti időnk*

61

Tanulmányok

HAFENSCHER KÁROLY: *A soproni teológiai fakultás öröksége. A gyakorlati teológiai tanszék és professzorai*

63

PAP KINGA MARJATTA: *Budapesttől Krakkóig. Közép-kelet-európai körkép a Lutheránus Világszövetség teológiai és szervezeti hangsúlyairól 1984–2023 – 2. rész*

81

RICZINGERNÉ GARAI SZILVIA: *A hívő élet alapjai a Jelenések könyve szerint. Üzenet a hét gyülekezetnek és a mindenkori keresztényeknek (2. rész)*

90

Az igehirdető műhelye

PFEIFER-DÖMÖK KRISZTINA: *Böjt 2. vasárnapja (Reminiscere) (Mt 15,21–28)*

103

KOCSIK MÓNKA: *Böjt 3. vasárnapja (Oculi) (Lk 11,14–23[–28])*

107

KALINCSÁK BALÁZS: *Böjt 4. vasárnapja (Laetare) (Jn 6,1–15)*

111

KUSTRA CSABA: *Böjt 5. vasárnapja (Judica) (Jn 8,48–59)*

114

MADARÁSZ GÉZA: *Böjt 6. vasárnapja (Palmarum) (Ézs 50,1–10)*

117

